

Bostadsgården i planeringen

– en studie av den formella planeringsprocessens påverkan på nybyggda bostadsgårdar i täta bostadsområden

The Residential Courtyard in Planning – A Study on How the Formal Planning Process Impacts Newly Built Residential Courtyards in Dense Housing Areas

Louise Bergström

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2025

Bostadsgården i planeringen – en studie av den formella planeringsprocessens påverkan på nybyggda bostadsgårdar i täta bostadsområden

The Residential Courtyard in Planning – A Study on How the Formal Planning Process Impacts Newly Built Residential Courtyards in Dense Housing Areas

Louise Bergström

Handledare: Lisa Norfall, Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Maria Kylin, Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. examinator: Christopher Klich, Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0846
Program: Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2025
Omslagsbild: Louise Bergström
Upphovsrätt: Om inget annat anges är fotografier tagna av författaren. Alla illustrationer är författarens egna om inget annat anges.

Nyckelord: Bostadsgård, planering, förtätning, sociala, rekreativa, hälsofrämjande miljöer, rymlighet, funktioner, kvaliteter, grönska, bostadsmiljö

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Förord

I samband med skrivandet av detta examensarbete inom ramen för landskapsarkitektprogrammet vill jag ta tillfället att tacka några personer som har varit betydelsefulla.

Först och främst ett stort tack för all värdefull handledning Lisa Norfall.

Även tack till mina ovärderliga studiekamrater, ni vet vem ni är.

Stort tack till min familj.

Louise

Alnarp 2025-01-17

Sammanfattning

I en allt tätare stadsmiljö kan bostadsgården med sin unika placering i närheten till hemmet spela en viktig roll att fungera som en rekreativ och social utemiljö med en rad kvaliteter och funktioner för människan. Då städerna förtätas har gårdarna en tendens att krympa, samtidigt finns forskning som visar på dess potential att spela en viktig roll för den nära boendemiljön, även ur ett hälsoperspektiv. Det finns en utmaning med att ytan minskar då forskning menar att rymligheten är avgörande för hur välfungerande gården blir. Gårdens förutsättningar sätts i den tidiga formella planeringen vilket påverkar dess framtida möjlighet att bli en tillgänglig och generös gård med en rad funktioner.

Studiens syfte är att bidra till den aktuella kunskapen om planeringen av bostadsgårdar i samband med nybyggnadsprojekt, både ur ett forskningsperspektiv och i praktisk tillämpning. Fokus har varit på bostadsgården som fenomen i relation till den formella planeringen, samt vilka förutsättningar denna planering skapar för att uppnå kvalitativa och mänskovänliga bostadsgårdar.

Studien består av tre delar, den första delen är en översikt om nutida forskning rörande bostadsgårdar. Den andra delen belyser den formella planeringsprocessen med den växande staden Malmö som exempel, där relevanta styrdokument relaterade till bostadsgårdens planering undersöktes. Samt utfördes en intervju med en verksam landskapsarkitekt/planarkitekt. I den tredje delen inventerades sex bostadsgårdar i olika nybyggnadsprojekt i Malmö utifrån en inventeringsmall framtagen utifrån forskningen om bostadsgårdar.

Det framkom i studien att det råder en samstämmighet vad gäller synen på vad som anses behövas för en god välfungerande bostadsgårdsmiljö i såväl forskningen som i de kommunala dokumenten och i intervjun vilka är relaterade till den formella planeringen. De kvaliteter och funktioner som lyfts fram rörande exempelvis rymlighet, gränser, sociala och rekreativa miljöer uppnås till viss del. Främst visade bostadsgårdarna generellt sett hålla en hög kvalitet gällande grönska, utformning och materialval. För att gårdarna ska ha potential att fylla funktionen som socialt, rekreativ och hälsofrämjande bostadsnära miljö fullt ut, hade gårdarna behövt vara något rymligare, samt att gränssnittet det vill säga gårdens fysiska förutsättningar utåt hade kunnat förtydligas. Detta för att möjliggöra för flera aktiviteter att pågå samtidigt, att öka tillhörigheten och därmed göra gården mer lättillgänglig och användarvänlig.

Planerare/landskapsarkitekter fyller en viktig funktion att vara med i den tidiga planeringsprocessen där gårdens förutsättningar sätts. Det är av vikt att bevaka såväl gårdsyta respektive friyta, gränssnittet utåt samt även funktioner såsom lek och rekreation. En annan viktig faktor är att gården sätts på agendan, genom att samtal förs om den och dess funktioner.

Abstract

In an increasingly dense urban environment, the residential courtyard, with its unique location near the home, can play an important role as a recreational and social outdoor space, offering a variety of qualities and functions for people. As cities become more densely populated, courtyards tend to shrink in size; however, research shows their potential to play a vital role in the immediate living environment, even from a health perspective. A challenge arises as the available space decreases, as research indicates that spatial generosity is crucial for the functionality of the courtyard. The conditions for the courtyard are set in the early formal planning stages, which affect its future potential to become an accessible and generous space with a variety of functions.

The purpose of this study is to contribute to the current knowledge on the planning of residential courtyards in connection with new construction projects, both from a research perspective and in practical application. The focus has been on the courtyard as a phenomenon in relation to formal planning and the conditions this planning creates for achieving high-quality, human-friendly residential courtyards.

The study consists of three parts. The first part provides an overview of contemporary research on residential courtyards. The second part examines the formal planning process, using the growing city of Malmö as a case study, where relevant policy documents related to the planning of residential courtyards were analyzed. An interview with a practicing landscape architect/planner was also conducted. In the third part, six residential courtyards in different new construction projects in Malmö were inventoried using a survey template based on research on residential courtyards.

The study found a consensus regarding the perception of what is needed for a well-functioning residential courtyard environment, both in the research and in municipal documents and the interview, all of which are related to formal planning. The qualities and functions highlighted, such as spatial generosity, boundaries, and social and recreational environments, were partly achieved. In general, the courtyards demonstrated high quality in terms of greenery, design, and material choices. For the courtyards to fully fulfill their potential as social, recreational, and health-promoting spaces close to the home, they would need to be slightly more spacious, and the boundary interface could be clarified. This would enable multiple activities to take place simultaneously, increase a sense of belonging, and thus make the courtyard more accessible and user-friendly.

Planners/landscape architects play an essential role in the early planning process, where the conditions for the courtyard are established. It is important to monitor both the courtyard area and the open space, the boundary interface, and functions such as play and recreation. Another key factor is ensuring that the courtyard is placed on the agenda through discussions about its role and functions.

Innehåll

Introduktion	12
<i>Bakgrund</i>	<i>12</i>
<i>Syfte och mål</i>	<i>15</i>
<i>Frågeställningar.....</i>	<i>16</i>
<i>Avgränsningar</i>	<i>16</i>
Metod	17
<i>Inledning.....</i>	<i>17</i>
<i>Litteraturstudie.....</i>	<i>17</i>
<i>Studie av Malmö stads arbete med planering av bostadsgårdar</i>	<i>18</i>
Dokument	18
Intervju.....	18
Platsbesök.....	18
Del 1 Bostadsgårdens roll och funktion i staden – en forskningsöversikt	20
<i>Inledning.....</i>	<i>20</i>
<i>Förstå bostadsgården i staden</i>	<i>20</i>
Vad är en bostadsgård?	20
Bostadsgårdens föränderlighet genom historien	22
Öp, dp, PBL – Kort om planeringsprocessen i Sverige.....	24
Förutsättningar för bostadsgården i planeringen	25
<i>Behov hos människan som bostadsgården ska fylla.....</i>	<i>28</i>
Barn, äldre - och om vikten av att planera för utsatta grupper	28
Vikten av närhet till grönska relaterat till hälsa och stress	29
Att utgöra en trygg plats	30
Att möta människans sociala behov	31
<i>Bostadsgården som rumslighet</i>	<i>32</i>
Omges av tydliga gränser – gården privat vs offentlig.....	32
Rymligheten en angelägen aspekt	35
<i>Funktionerna som behöver finnas för att uppfylla behoven på bostadsgården</i>	<i>37</i>
Flera grundläggande funktioner i vardagsmiljön	37
Skänka utblickar och närhet till grönska	39
Ge förutsättningar för mellanmänniskliga relationer och social samnärvaro	40
Uppföljning en ofta nedprioriterad men viktig aspekt i planering.....	41
<i>Sammanfattning.....</i>	<i>42</i>

Del 2 Bostadsgården i planeringen exemplet Malmö	43
<i>Inledning.....</i>	<i>43</i>
<i>Malmö's översiktsplan.....</i>	<i>43</i>
Översiktsplanen – ett visionärt och strategiskt dokument	43
Malmö stads översiktsplan	44
<i>Arkitekturstaden Malmö.....</i>	<i>44</i>
<i>Riktlinjer för bostadsgårdar</i>	<i>46</i>
Riktvärden i dokumentet rörande bostadsgården.....	47
<i>Planerarens perspektiv på arbetet med att planera för bostadsgården</i>	<i>49</i>
Riktvärden som planarkitekten förhåller sig till i arbetet med att planera för bostadsgården	51
<i>Sammanfattning.....</i>	<i>53</i>
 Del 3 Undersökning av sex nybyggda bostadsgårdar i Malmö	55
<i>Inledning.....</i>	<i>55</i>
<i>Badskon 1 och 2.....</i>	<i>56</i>
Rymlighet	57
Tillhörighet.....	60
Kvaliteter.....	62
Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum.....	65
Sammanfattning Badskon 1 och 2	66
Vad säger plandokumentet?	67
<i>Brönnestad 1 och 2.....</i>	<i>67</i>
Rymlighet	68
Tillhörighet.....	69
Kvaliteter.....	72
Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum.....	75
Sammanfattning Brönnestad 1 och 2	77
Vad säger plandokumentet?	77
<i>Drängen 1</i>	<i>77</i>
Rymlighet	78
Tillhörighet.....	79
Kvaliteter.....	83
Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum.....	85
Sammanfattning Drängen 1	87
Vad säger plandokumentet?	87
<i>Sandformen 2</i>	<i>87</i>
Rymlighet	88

Tillhörighet.....	90
Kvaliteter.....	91
Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum.....	93
Sammanfattning Sandformen 2.....	95
Vad säger plandokumenten?	95
<i>Sjuksalen 2</i>	95
Rymlighet	96
Tillhörighet.....	98
Kvaliteter.....	99
Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum.....	102
Sammanfattning Sjuksalen 2.....	103
Vad säger plandokumenten?	103
<i>Spiran 1</i>	104
Rymlighet	105
Tillhörighet.....	105
Kvaliteter.....	108
Användning och vardagsfunktioner/vardagsrum	110
Sammanfattning Spiran 1	113
Vad säger plandokumenten?	113
<i>Sammanfattning av bostadsgårdarna</i>	113
Sammanfattning avseende vad som sägs i plandokumenten.....	114
Diskussion och slutsatser	115
Inledning om studien och gårdarna	115
Funktioner.....	116
Hög kvalitet av växter och material – Kvalitet vs kvantitet.....	116
Gårdarnas storlek och rymlighet.....	117
Riktvärden som mestadels uppfylls	117
Tillräckligt stor friyta – en tolkningsfråga	118
Genom att samtala om gården i planeringen sätts den på agendan	119
Exakta riktvärde – med viss medföljande risk att det blir en lägsta nivå	119
Programmerade gårdar	120
Gården i planeringsprocessen – Kunskapen finns och även utmaningar för en effektiv implementering	120
En samstämmighet om vad som behövs för gården – men avspeglar det sig hela vägen ut till de nybyggda gårdarna?	121
Gårdens gränser – en utmaning och en möjlighet.....	121
Efterfrågan av riktlinjer	122
Avslutningsvis	122
Det viktiga samtalet – att bostadsgården på agendan	123

<i>Metoddiskussion</i>	123
<i>Framtida forskning</i>	124
<i>Slutsatser</i>	125
Referenser	126

Bilagor

Introduktion

Bakgrund

Av världens befolkning bor numera hälften i urbana områden och till år 2050 väntas andelen stiga till 70 procent. Det ställs nya krav på städer när inflyttningen sker i denna snabba och stora omfattning, krav som behöver bemötas på ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart sätt (UNDP 2024). I Europa har stadsplaneringen de senaste årtiondena framför allt präglats av förtätning och detta att så kallat ”bygga staden inåt” vilket har fått konsekvenser på stadens grönytor och friytor (Stähle 2005). I Sverige idag bor nästan 90 procent av befolkningen i en tätort, för bara 200 år sedan var förhållandet helt annorlunda då i stället 90 procent bodde på landsbygden (SCB 2022). År 2025 beräknas det bo 10 miljoner människor i Sverige och majoriteten bo i de tre storstadsregionerna, inflyttningen till storstadsområdena leder också till att innerstäderna blir allt tätare. Diskussionen om förtätning har blivit alltmer aktuell, framför allt i relation till att minska utbredningen på mer omland och att i stället mer effektivt nyttja den mark som redan är tagen i anspråk. I Skåne beräknas folkökningen fortsätta och bostadsbyggandet behöver fördubblas (Boverket 2012).

Med att bygga tätt följer en rad utmaningar. Det behöver finnas kvar kvaliteter och mellanrum i staden som bidrar till en god livsmiljö, där flera invånare ska kunna samsas om de friytor som finns. I nya bostadsbyggen byggs det allt högre och tätare, och ibland prioriteras solljus och dagsljuskrav bort på bostadsgårdarna. Gårdarna kan även bli små, mörka och blåsiga. För trivsamma gårdar är dagsljus en viktig faktor, likaså behövs grönska och friytor för att tillfredsställa behoven för rekreation, möten och lek (Boverket 2016).

Hur våra vardagsmiljöer utformas spelar en viktig roll för folkhälsan. Grönområden och grönska behövs i alla miljöer, det är särskilt viktigt att det finns i anslutning till var vi bor. Naturen som vi har nära oss i vardagen ger möjlighet till återhämtning, fysisk aktivitet, vila, rekreation (Folkhälsomyndigheten 2022). När staden planeras är det viktigt och centralt att ha kunskap om hälsofrämjande livsmiljöer. Hur våra städer är utformade påverkar hur vi umgås, arbetar, bor och förflyttar oss, detta i sin tur påverkar vår hälsa. Att ha god tillgång till stadsgrönska kan främja känslan av gemenskap och sociala möten hos såväl hos vuxna som bland barn. Natur- och grönområden kan ses som en resurs i att möta våra hälsoutmaningar och bidra till

en god och jämlik hälsa (Folkhälsomyndigheten 2023). En god och jämlik hälsa ger inte bara ökad livskvalitet för individen utan ger också samhällsekonomiska vinster, till exempel genom minskad kostnad för hälso- och sjukvård. Beroende på hur bostadsområden och offentliga platser utformas så kan de påverka människans hälsa och minska ojämlikheter. De platser och rumsligheter som finns i och mellan husen är viktiga länkar i städerna. Att det finns tillgång till grönska nära den byggda miljön har en betydande roll för människans välbefinnande och hälsa (Folkhälsomyndigheten 2023).

Stress och stressrelaterade sjukdomar har ökat dramatiskt bland vuxna och barn i västvärlden, professorerna i landskapsarkitektur Grahn och Stigsdotter visar i sin artikel *Landscape planning and stress* (2003) resultat som tyder på att stadsplanering kan påverka stadsbornas hälsa. Studien pekar även på att människor inte brukar kompensera för bristen på gröna miljöer i det egna bostadsområdet med fler besök i offentliga parker eller grönområde. De skriver att genom att anlägga fler grönområden i närheten av flerbostadshus och göra dessa områden mer tillgängliga, kan bidra till mer restaurativa (återhämtande) miljöer. Tillgång till en utomhusmiljö i vardagen som erbjuder miljöer fria från krav och stress skulle kunna ha betydande positiva effekter på hälsan för stadsbor i Sverige. Forskarna framhåller särskilt att resultatet visar att tillgänglighet och avstånd är avgörande faktorer: Ju närmare grönområdena ligger bostaden, desto oftare besöks de. En bostad med direkt tillgång till en grön gård eller en egen trädgård verkar dessutom vara den mest fördelaktiga situationen (Grahn & Stigsdotter 2003).

Eva Kristensson (2003) är landskapsarkitekt MSA, teknologie doktor och forskare, hon har skrivit avhandlingen *Rymlighetens betydelse – En undersökning av rymlighetens betydelse i bostadsgårdens kontext*. Kristensson undersöker vad en tätare stadsstruktur kan innebära utifrån människors vardagsliv. Utifrån ett vardagsnära perspektiv har hon studerat vilken betydelse det har hur mycket friytor som avsätts i bebyggelse med flerbostadshus. Avhandlingen berör vilken betydelse det har hur den bostadsnära utemiljön dimensioneras i områden med flerbostadshus. Bostadsgården - flerbostadshusets gemensamma trädgård, och rymligheten står i centrum. Bostadsgården tillhör de stadsrum, precis som torget, parken och gatan, som tillsammans med bebyggelsen formar staden (Kristensson 2003). Eva Minoura är arkitekt SAR/MSA och doktor i arkitektur och har skrivit en avhandling om bostadsgårdar *Uncommon ground, urban form and social territory* (2016) och boken *Bostadsgården – Territoriell arkitektur* (2019). Minoura (2016) skriver att när städer nu förtätas, så är det av vikt, att den mark som tas i anspråk faktiskt också omvandlas till platser som levererar bestående värden. Hon påpekar även att utvärderingar och uppföljningar av det som redan har byggts görs alltför sällan. Hon menar på att vi sällan träffar brukaren i flerbostadsprojekt och att det är lätt att glömma bort människan i det hela. Minoura sammanfattar i sin forskning en rad kvalitetskriterier utifrån att grundligt ha studerat bostadsgården. Minoura avser att med hennes bok som helhet kan låta praktikern göra bättre underbyggda val som i slutändan kan skapa en större tydlighet för boende och dess besökare att läsa av miljön på gården och förstå vilket beteende som förväntas av dem (Minoura 2016).

Kristensson (2007) skriver att motsättningen mellan täthet och grönska är aktuell och har varit det sedan åtminstone början på 2000-talet då en urbaniseringsvåg svepte över landet. Huruvida de gröna strukturerna blir det som försvinner när staden förtätas har stor betydelse för människans vardag och hur utvecklingen av landskapet i staden blir på sikt. Kristensson (2003) tar upp relationen mellan kvantitet och kvalitet och konstaterar att kvantiteten det vill säga gott om utrymme är positivt för utomhusmiljön precis som den konstaterats ha även för den byggda miljön. Kristensson visar med sin avhandling (2003) att rymligheten har betydelse både för relationerna hos de som nyttjar gården och för användningen.

Det har de senaste åren skrivits debattartiklar (Folkesson, Högborg, Ivarsson et al (2017; Kling 2017) om den nutida bostadsgården, det är således något som det pratas om och kan ses som en trend i samhället. Den ena debattartikeln *Vi hade förväntat oss bättre gårdar i Vallastaden* rör den nya stadsdelen Vallastaden i Linköping. Den är skriven av en rad landskapsarkitekter i branschtidningen *Arkitekten* och ifrågasätter vad som händer mellan husen i den nya stadsdelen och syftar på en avsaknad av de mjuka värdena på bostadsgårdarna. Författarna tar upp att det saknas en omsorg om marken och planteringarna på gårdarna. Vikten av bostadsgårdens roll lyfts fram, och att den är viktig i vardagen för människor då den kan fungera som en förlängning av hemmet och kan erbjuda utevistelse i närmiljön. Om en gård uppfyller behovet av storlek och har en omsorgsfull utformning kan den bidra till utevistelse och skapa informella samtal. Detta i sin tur bidrar till trygghet och trivsel. Kontakten mellan människor främjas av en välutformad bostadsgård och är även en viktig förutsättning för social hållbarhet. Författarna lyfter fram att leken skulle ges möjlighet på varje gård enligt planbeskrivningen men i själva verket finns det ofta endast en pliktskyldig sandlåda och i vissa fall ingenting. Det lyfts fram att kunskapen om livet mellan husen och landskapet behöver finnas med i planeringsprocessens samtliga delar, både vid markprojektering och gestaltning (Folkesson, Högborg, Ivarsson et al 2017). Vidare menar forskaren och arkitekten Minoura (2016; 2019) att det genom planering och arkitektur finns en möjlighet att faktiskt skapa bra gårdar med möjlighet för de boende med sociala värden som skapar ett socialt kitt mellan grannarna, och kan utgöra en naturlig mötesplats för de boende. Att inte skapa bra gårdar kan ses som ett missat tillfälle. Dessa gårdar har en tendens att inte bli använda och kan skapa en frustration hos de boende. Bostadsgården utgör en viktig vistelseplats för boende i städerna, när den byggda miljön blir allt tätare. Gårdarna blir ett allt viktigare komplement till annan utevistelse ju tätare städerna blir. Då villkoren för marken förändras genom förtätning finns det en risk att bostadsgårdens funktionalitet hotas. Då en urban livsstil föredras av allt fler människor och fler ska samsas om samma yta, är det av vikt att bostadsgårdar utformas så pass bra att de kan konkurrera med villan med trädgård, för att utgöra ett attraktivt alternativ för boende bland barnfamiljerna (Minoura 2019). Landskapsarkitekt Anders Kling (2017) ifrågasätter i tidskriften *Arkitektur* varför det inte finns riktlinjer avseende bostadsgårdens storlek i texten *Bostadsgårdens uppgång och fall*. Han lyfter, att tidigare var bostadsgården en viktig del av folkhemsbygget och att under 1930–1940-talet var ”bostadsgården något av ett adelsmärke”. När nu städerna byggs allt tätare, så har bostadsgårdens roll blivit alltmer otydlig, framför allt vad gäller storleken vilket Kling lyfter att det är viktigt att diskutera, då gårdarna har en

tendens att krympa alltmer (Kling 2017). Praktiker efterfrågar riktlinjer rörande bostadsgårdarna att förhålla sig till, framför allt när det gäller gårdens yta, och även när gården riskerar att förhandlas bort. Det finns ett behov av relevanta funktionsmått att använda sig av när det gäller bostadsgårdar (Minoura 2019).

”Genom att skapa bostadsnära utevistelse och främja individens rådighet över sin livsmiljö verkar gårdar för en bättre social hållbarhet” Eva Minoura (2019:10).

Det råder brist på yta i städerna på grund av den förtätning som pågår, samtidigt påvisar forskningen att vi som människor behöver närhet till grönska för vår hälsa. Det finns utmaningar rörande bostadsgården vilken har en tendens att krympa alltmer, samtidigt som den ska rymma en rad praktiska samt sociala funktioner, och som forskningen (Kristensson 2003, 2005, 2007; Minoura 2016;2019) menar att den har möjligheten att utgöra ett andra vardagsrum. Forskningen menar således att en rad kvaliteter bör finnas på gården. På vilket sätt de nyanlagda bostadsgårdarna i den expanderande storstaden Malmö förhåller sig i relation till forskning och den formella planeringsprocessen är något som denna studie ämnar undersöka.

Syfte och mål

Syftet med denna uppsats är att bidra till den aktuella kunskapen om planeringen av bostadsgårdar i samband med nybyggnadsprojekt, både ur ett forskningsperspektiv och i praktisk tillämpning. Studien undersöker bostadsgården som fenomen i relation till den formella planeringen i Sverige, samt vilka förutsättningar denna planering skapar för att uppnå kvalitativa och mänskovänliga bostadsgårdar. Kort sagt ämnar denna studie undersöka arbetet med den formella planeringen, synen på bostadsgården inom detta arbete, samt vilken typ av nybyggda gårdar det resulterar i.

Målet med denna uppsats är att undersöka vilka bostadsgårdar som dagens planering resulterar i. Genom en inventering av sex nybyggda bostadsgårdar i Malmö avser studien att bidra till den aktuella kunskapsbasen om var vi står både inom forskningen och i praktisk tillämpning gällande planeringen. Fokus ligger på att belysa aktuell forskning, särskilt med avseende på den formella planeringsprocessen snarare än den gestaltande processen. Utifrån detta ska sex nybyggda bostadsgårdar undersökas utifrån parametrar såsom funktion, rumslighet och kvaliteter. Vidare avser uppsatsen att undersöka på vilket sätt bostadsgårdens förutsättningar utgör en del i planeringen av nya bostäder, genom att analysera relevanta styrdokument och riktlinjer samt intervjua med en verksam landskapsarkitekt som arbetar som planarkitekt.

Frågeställningar

Huvudfråga:

- På vilket sätt påverkar den formella planeringen av bostadsgårdar i Malmö deras funktion som sociala, rekreativa och hälsofrämjande miljöer?

Underfrågor:

- Vilken roll spelar forskningsbaserade principer i planeringen av nybyggda bostadsgårdar i Malmö?
- I vilken grad lever nybyggda bostadsgårdar i Malmö upp till de förväntade funktionerna för att främja social samvaro/rekreation/kvaliteter i täta bostadsområden?

Avgränsningar

Fokus har varit en översikts- och helhetsbild av människovänliga socialt välfungerande bostadsgårdar. Med detta har en rad avgränsningar fått göras såsom att fokusera på att se till helheten med huvudfokus på de sociala värdena, kvaliteterna och rekreationsmöjligheterna av gården snarare än att gå in på detaljer rörande materialval och specifika växtarter. Det innebär exempelvis att studien inte graderar markmaterialets hårdhet eller gör en detaljerad bedömning av växtligheten avseende arter och sorter utan fokuserar snarare på en överskådlig helhetsbedömning avseende materialval och växtlighetens robusthet. Även andra frågor såsom gestaltning och förvaltning får stå i bakgrunden. Avgränsningen gäller även att det är själva bostadsgården som avses i studien, inte förgårdsmark eller gaturum. Studien avgränsas även att undersöka nyanlagda bostadsgårdar i samband med nybyggnadsprojekt.

Det finns en rad aktuella och viktiga parametrar rörande stadens planering och utveckling, såsom klimatanpassning, grönytefaktor, ekosystemtjänster, biologisk mångfald och tillgänglighetsfrågor som inte har fokus i denna studie.

Metod

Inledning

Som en del i att genomföra studien till detta examensarbete användes *Forskningshandboken* av Martyn Denscombe (2017) vilken fungerade som en vägledare. Studien har en kvalitativ forskningsansats vilken kan beskrivas ha ett angreppssätt som ofta använder ord eller bilder vid analys, kvalitativ forskning förknippas ofta med studier som är småskaliga snarare än storskaliga samt med att ha ett holistiskt perspektiv. Likaså kan forskarens roll i den kvalitativa forskningen även ses som en del av "mätutrustningen" och forskarens inblandning är en del av studien (Denscombe 2017). Under arbetets gång har även min handledare väglett löpande gällande metodval där samtal fördes för de olika steg i studien som krävt olika tillvägagångssätt och metoder. Metoderna presenteras närmare nedan i den ordning som uppsatsen är uppbyggd på, del ett som är en forskningsbakgrund med litteraturstudier som bas, del två som har Malmö stad som exempel med kommunala styrdokument och en intervju samt slutligen inventering av gårdar med platsbesök.

Litteraturstudie

Denna del utgörs av en forskningsöversikt baserad på litteratur och artiklar av samtida forskning relaterad till bostadsgårdar, miljöpsykologi samt planeringsprocessen relaterad till bostadsgården. Denna del avser att bidra med en ökad förståelse för bostadsgården i staden samt behov och funktioner som den ska fylla. Två svenska forskare som har skrivit avhandlingar om bostadsgården utgör huvudkälla, doktor i arkitektur och arkitekt SAR/MSA Eva Minoura och teknologie doktor i arkitektur och landskapsarkitekt MSA Eva Kristensson. Inledningsvis gjordes sökningar efter vetenskapliga artiklar, studentarbeten och böcker i Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) -biblioteks sökmotor Primo, och även i databasen Scopus. Sökord som användes var bostadsgård, gård, planering, planeringsprocess, förtätning, miljöpsykologi, stadsplanering, grönska, hälsofrämjande miljöer, bostadsmiljö, med flera. Sökorden varierades i olika kombinationer och sökningar gjordes även på engelska. Sökningar gjordes även genom att titta i källförteckningen hos de källor som hittades, så kallad snowball- metoden (snowballing eller snowball search method på engelska).

Studie av Malmö stads arbete med planering av bostadsgårdar

Dokument

Vid granskningen av dokumenten lästes samtliga kommunala dokument översiktligt samt användes sökordet "gård" i samtliga dokument. Dokumenten är kopplade till planeringsprocessen som relaterar till bostadsgården. Dokument som använts är *Översiktsplan för Malmö 2023* (Malmö stad 2023), tillägg till översiktsplanen i form av plandokumentet *Arkitekturstaden Malmö* (Malmö stad 2018) samt dokumentet *Riktlinjer för bostadsgårdar* (Malmö stad 2022). Detaljplaner har granskats för samtliga gårdar med tillhörande planbeskrivning (Malmö stadsbyggnadskontor 2014; 2015a; 2015b; 2017a; 2017b; 2019).

Intervju

En intervju utfördes med en tjänsteperson på Malmö stad för att belysa planeringsprocessen och tillblivelsen av bostadsgårdarna samt synen och användandet av kommunens olika dokument. Intervjun var utformad som en så kallad semistrukturerad intervju, där frågorna främst var öppna vilket gav möjlighet till följdfrågor. Intervjufrågorna (se Bilaga 1) e-postades på förhand till informanten. Intervjun spelades in med samtycke. Efter intervjun skrevs intervjun ned i sin helhet. Därefter bearbetades texten och sammanfattades som ett resultat av vad som framkom i intervjun. Informanten har gett samtycke att delta med namn. Informant 1 är planarkitekt och landskapsarkitekt Sara Löf, anställd på Malmö stad på stadsbyggnadskontoret på avdelningen för stadsplanering och hållbarhet och har erfarenhet i över tio år. Informanten arbetar med detaljplaner samt granskning av bygglov av utemiljön. Intervjun samt insamlandet och återgivningen av den utfördes med stöd av boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* av Kvale och Brinkmann (2014).

Platsbesök

Urval av gårdar

Valet av Malmö stad är dels logistisk, dels att Malmö som storstadskommun är aktuell vad gäller den förtätning som pågått och pågår de senaste decennierna och att de i december år 2022 antog ett nytt dokument som en vägledning i arbetet med planering av bostadsgårdar, nämligen *Riktlinjer för bostadsgårdar* (Malmö stad 2022). Dokumentet vänder sig till samtliga aktörer som arbetar med stadsbyggnad i Malmö. De gårdar som undersöktes i denna studie är nybyggda och därmed planerade inom de senaste åren, det vill säga innan *Riktlinjer för bostadsgårdar* var antagna. Urvalen av gårdarna gjordes i samråd med min handledare och med Sara Löf med närmsta kollegor på Malmö stad. I stället för att slumpmässigt välja nybyggda gårdar gjordes ett urval där efterfrågan var nybyggnation med färdigställda bostadsgårdar med spridning avseende gårdarnas storlek. Studien fokuserade på att undersöka "vanliga" gårdar, snarare än extrema exempel såsom "perfekta" eller "dåliga", och valde de som ligger i mellanspannet. En parameter som togs hänsyn till var att inte en och samma byggherre skulle vara

beställare/utförare av samtliga gårdar, utan prioritera en variation, med en blandning av hyresrätter och bostadsrätter. Tjänstepersonen på Malmö stad sände en lista med bostadsgårdar med tillhörande siffror såsom BTA, gårdsyta med mera vilka används i studien. Gällande en av gårdarna saknades siffror från kommunen varpå jag mätte gårdsytan på egen hand och några siffror har fått utgå. Siffrorna för en gård var uppdelade på två trots att det rörde sig om en och samma gård, detta resultat redovisas även för gårdarna hopräknade. En av gårdarna i listan valdes bort då denna även innefattade ett LSS-boende. Detaljplanerna för gårdarna togs fram för ca 6–11 år sedan och byggloven granskades under åren 2019–2021 det vill säga *innan* det nya dokumentet *Riktlinjer för bostadsgårdar* antogs, detta då inga gårdar i nuläget (höst/vinter 2024) är färdigställda som har fått bygglov *efter* att riktlinjerna antogs.

Inventeringsmall och utförande av inventering

En inventeringsmall (se Bilaga 2) utformades baserat på forskning och granskades i samråd med handledare innan den började användas. Bostadsgårdarna inventerades under en tvåveckorsperiod i november 2024. Som ett första steg besöktes de nyanlagda gårdarna för en första inspektion i att säkerställa att de var färdigställda. Vid själva inventeringstillfället samlade jag mig initialt en helhetsbild av gården, gick runt ett varv inuti och provade att gå in och ut ur de olika möjliga entréerna/öppningarna som fanns till varje gård. Fler promenader togs inne på gården för att sedan gå igenom inventeringsprotokollet. Nästa steg slog jag mig ner på en central sittplats på gården och gick igenom samt skrev ner samtliga delar i protokollet från början till slut. Att göra detta på plats underlättade då det gick att återgå till olika delar av gården. När hela protokollet gått igenom tog jag ytterligare en runda på gården till fots för att se att inget missats och för att ”titta med nya ögon”. Slutligen togs ett varv runtom gården, på utsidan av byggnaderna. Fotografier togs med en mobilkamera under inventeringen. Protokollen renskrevs i efterhand. Fotografier valdes ut för att förtydliga och fungera som exempel som ett komplement till texten. Fotografierna har tagits av mig med en android mobiltelefonkamera.

Del 1 Bostadsgårdens roll och funktion i staden – en forskningsöversikt

Inledning

Den aktuella forskningen om bostadsgårdar belyses i denna del. Inledningsvis behandlas temat att förstå bostadsgården i staden, med en definition av vad en bostadsgård är samt en kort historisk genomgång. Därefter presenteras en översikt över planeringen av bostadsgårdar i Sverige. Därefter följer en rad underrubriker som undersöker centrala teman inom planeringen av bostadsgårdar, med fokus på de faktorer som är avgörande för att dessa utrymmen ska vara funktionella och människovänliga. Avslutningsvis följer en sammanfattning.

Förstå bostadsgården i staden

Vad är en bostadsgård?

Definition

Det finns olika sätt att definiera begreppet *gård*, som ett stöd i att definiera begreppet har tre avhandlingar fungerat som en utgångspunkt avseende att definiera gården. I Malena Larsvalls avhandling *Gård i stad* (1993) undersöker hon begreppet gård. Ordet gård hade på medeltiden mer en förknippning med inhägnad plats eller omgivande stängsel. I samband med att flerbostadsbebyggelsen ändras betydelsen och betoningen på stängsel minskar, gården kom att beskrivas som *ett utrymme mellan hus* och att detta utrymme gällde såväl mellan slutna hus men också mellan hus och gata, vilket kan höra samman med de mer öppna kvarterstyper som gjorde entré under 1900-talet (Larsvall 1993). Eva Kristensson har i sin avhandling *Rymlighetens betydelse* (2003) valt att använda begreppet *gård* som synonymt med begreppet bostadsgård och hon vänder sig till en begreppsdiskussion som förs i den historiska studien *Svenska bostadsgårdar 1930-59 av landskapsarkitekternas* Persson och Persson (1995). Författarna avser bostadsgård som "...mark i anslutning till bostadshuset som de boende upplever som "sin". (Persson & Persson 1995 s. 9). Detta begrepp beskriver Kristensson i sin tur som upplevelsebaserat och tar även upp Persson och Perssons administrativa innebörd, nämligen att det rör mark på kvartersmark och att det är knutet till flerbostadshusets

utemiljö. Persson och Persson använder även begreppen ”utrymme mellan hus inom ett bostadskvarter” och ”mellan ett hus och gata” vilka är definitioner hämtade från TNC 89, Plan – och byggtermer 1989. Persson adderar även att ytan kan gälla punkthus (Persson & Persson 1995), detta är något som Kristensson (2003) menar är något som kan diskuteras - om grönytan som omger ett punkthus kan anses vara en bostadsgård. Eva Minoura (2019) använder i sin forskning av bostadsgården en definition vad som i plan- och bygglag (2019:900) definieras vad som anses som tomt:

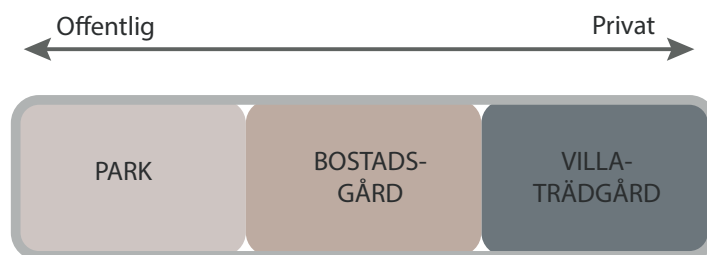
”...ett område som inte är en allmän plats men som omfattar mark avsedd för en eller flera byggnader och mark som ligger i direkt anslutning till byggnaderna och behövs för att byggnaderna ska kunna användas för avsett ändamål...” (Plan- och bygglagen 2010:900 1 kap. 4 §)

Minoura (2019) utgår ifrån detta och att bostadsgården är *”...den obebyggda marken i anslutning till de flerbostadshus som delar samma fastighet eller kvarter, eller i de fall där flera fastigheter utgör ett kvarter.”* (Minoura 2019 s. 21).

I denna studie används begreppet bostadsgård som det gemensamma utrymmet kring eller bredvid ett hus.

Vad skiljer bostadsgården från andra gröna rum i staden?

Vad är en bostadsgård och vad skiljer den från andra gröna rum i staden? Kristensson (2007) menar att bostadsgården utmärker sig dels genom läget i direkt anslutning till bostäder, dels den ”kollektiva karaktären” det vill säga att det rör sig om ett gemensamt uterum. Gården har en särställning bland stadsrummen, menar Kristensson, genom dess läge i direkt anslutning till hemmet. Genom närheten kommer möjligheter, såsom att barnen kan springa ut och leka medan du fortfarande kan ha uppsikt över dem, du kan ta med dig din kaffekopp ut i solen en stund efter arbetet, en mindre bostad kan ges ett extra rum då livet tillåts flyta ut i grönskan och gränserna mellan inomhus och utomhus därmed kan luckras upp. Bostadsgården delas med andra, den är varken privat som en villaträdgård eller offentlig som en park utan befinner sig i ett mellanläge. Det finns både möjligheter och begränsningar i detta. Möjlighet genom att det kan skapas en vardagsgemenskap mellan grannarna och en begränsning om du hellre vill nyttja gården på ett mer privat sätt, genom att vistas på gården exponeras du samtidigt för grannarna (Kristensson 2007). Även Kling (2017) lyfter fram att bostadsgården har en unik mellanform, den är inte privat som en trädgård eller offentlig som en park.

Figur 1. Bostadsgården är varken privat som en villaträdgård eller offentlig som ett torg utan befinner sig i ett mellanläge, utrymmet delas med andra

Bostadsgårdens föränderlighet genom historien

För att förstå bostadsgården sätts den i denna del i ett kortfattat historiskt perspektiv.

Förindustriella bostadsgårdar (-1850)

Bostadsgårdarna uppfanns av 1800-talets stadsplanerare som i en tidigare ohälsosam, överbefolkad och tät stad gav bostadsgården uppgiften att skapa en mer hälsosam stadsmiljö, precis som parkerna, och för att släppa in grönska och sol. Initialt var bostadsgården utformat som ett slutet rum med kringbyggda kvarter, numera varierar formen och utseendet av bostadsgårdar desto mer. Precis som bebyggelse präglas av olika ideal gör även bostadsgården det (Kristensson 2007). Tiden innan 1850-talet hade utemiljön och det utrymme som kan liknas vid en gård en annan roll och funktion än vad de kom att få senare (Olsson, Sandén & Ohlander 1997). Under den medeltida staden (1100–1600) fanns inte mycket gemensamt med den tomt som vi idag ser på bostadsgården, i stället var gården en yta som skulle fylla funktioner för andra funktioner såsom för tvätt, djur, hantverk och även odling. Under perioden för rutnätsstaden (1600–1850) fyllde gårdarna fortfarande liknande funktion som tidigare, det vill säga djurhållning, hantverk, handel (Pertoft & Sandqvist 2023). Bostadsgården, så som vi ser den idag, är sprungen ur en historisk kontext (Kristensson 2007).

Industristaden (1850–1920)

Under andra halvan av 1800-talet bröt det industriella samhället igenom och gårdarnas roll förändras när städerna expanderar alltmer. Det byggdes högre och tätare under denna period och gårdarna blev relativt små (Olsson, Cruse Sandén & Ohlander 1997). Det var även i slutet på 1800-talet som stadsplaneringen började ta hänsyn till barns behov i planeringen och det tog fart i början på 1900-talet bland annat med planering lekplatser i närheten av bostäderna och med rymliga gårdar (Boverket 2020). Industrialismen kom relativt sent till Sverige, i mitten på 1800-talet då landet var fattigt och endast tio procent bodde i städerna. Den kringbyggda gården var fortfarande ett vanligt inslag, numera ändras huvudbyggnadens placering och ligger utmed gatan. År 1874 kom den första stadsbyggnadslagstiftningen. Ett intresse för ren, frisk luft kommer starkt och påverkar hur staden utformas. När samhället förändras och går över till penninghushållning i stället för jordbruk ändras också gårdarnas funktion (Åström 1993). Behovet av bostäder ökade under början av industrialiseringen, även kallat industristaden (1850–1920). En del gårdar bebyggdes med så kallade ”hyreskaserner” för uthyrning av bostäder vilket bidrog till mörkare och trånga gårdar. Det börjar samtidigt att införas rekommendationer avseende gårdar, för att säkerställa dagsljus. Krav på grönska och byggnaders höjd fördes fram. Även om rekommendationerna kunde bidra med mer dagsljus gav det inte gårdsutrymmet möjlighet att vara en god förutsättning för växter, vistelse eller lek (Pertoft & Sandqvist 2023). Stadsplaneraren Camillo Sittes idéer blev en inspiration för planerare världen över omkring sekelskiftet (Åström 1993).

Bostadsgården under 1900-talet

År 1907 kom en ny stadsplanlag med detta ändras de trånga gårdarna med låga vistelsevärde och i stället skapades storgårdar. Med inspiration från engelska trädgårdsstaden sågs nu behovet hos människan för natur och trädgård. Det byggdes nya större kvarter och utan gårdshus vilket gav luftigare gårdar och grönskan anlades gemensamt (Pertoft Sandqvist 2003). På 1920-talet kom funktionalismen som en reaktion mot den kompakta stenstaden, de nya orden som främst kom från Tyskland, var sol, ljus och luft! Från Frankrike kom Le Corbusiers idéer som byggde på liknande tankegång men där även grönska var inkluderat (Åström 1993).

Modernismen (1930–1970) hade andra ideal vilket medförde att de slutna kvarteren inte byggdes mer och det blev vanligare med lamellhus, naturen bevarades i största möjliga mån. Den nya typen av bebyggelse saknade tydliga gränser varpå det kunde vara svårt att veta var en fastighet började och nästa tog vid och vad som var privat respektive offentligt. Utemiljön hade även praktiska inslag i sin utformning såsom vädrings- och piskplatser, brandgator med mera (Pertoft Sandqvist 2003). Landskapsarkitekterna Persson och Persson (1995) har skrivit boken *Svenska bostadsgårdar 1930-59* och ställer sig frågan om inte de bästa utemiljöerna vi kan se bland de svenska bostadsområdena idag är från denna tidsperiod. De lyfter fram harmoni och enkelhet som positiva faktorer som bidragit till att miljöerna har kunnat utvecklas som de har gjort. Än idag står flera av gårdarna kvar i sitt originalutförande, något som författarna menar är ett tecken på att de innehar goda kvaliteter. Under 1940-talet slår funktionalismen igenom och gården intar då en ny roll. Fokus läggs alltmer på det sociala, samt lek och upplevelser. Under 1950-talet läggs alltmer fokus på barn och därmed lekplatser på gårdarna, samtidigt blir gårdarna alltmer schematiska i sin utformning (Persson & Persson 1995). Folkhemmet 1940–1950-talet präglas mycket av grannskapsenheter som var bebyggelse med en politisk idé, det som kom att kallas folkhemmet. Byggnaderna skulle tillsammans skapa gårdar mellan husen, gårdarna skulle vara rymliga och utformades för lek och socialt umgänge samt med grönska.

Rekordåren 1960–1970-tal, präglades av bostadsbrist varpå politiskt beslut togs om att i snabb takt öka bostadsbyggandet med 100 000 bostäder per år, det som kom att kallas miljonprogrammet. Lamellhus var vanligast, med stora gårdar som dock ofta saknade rumsligheter och hade flera öppningar in till gårdarna (Pertoft & Sandqvist 2023). 1970-talet har beskrivits som en ny stadsbyggnadsepok, då ord som täthet och urban infördes (Kristensson 2003).

Under slutet av 1970-talet kom en reaktion på tidigare bostadsområde och kom att forma utvecklingen av städerna under 1980-talet. Jan Gehls bok *Livet mellan husene* kom ut 1971 med fokus kvaliteter i utemiljön. Det nya modeordet var *mötesplatser* där den sociala aspekten i stadsbyggandet blev centralt. Stilen under 80-talet präglades av postmodernism som en motreaktion på de tidigare mer strama byggnadsstilen för att under 90-talet följas av en mer minimalistisk stil. Under 2010-talet var honnörssordet variation. Efter 2010 har en alltmer miljöinriktad prägel kunnat synas såsom solpaneler och gröna tak. Gårdarna från 1980-talet till nu kom att präglas av att de blev lika små igen som de var under 1800-talet, detta hörde samman med att stenstaden blev ett ideal igen. Samtidigt ökade höjden på

husen vilket i sin tur påverkade solljuset in till gårdarna och därigenom möjligheten för växtlighet, gårdarna hade dock fortfarande ytor för lek. Ett inslag som ökar på gårdarna är funktioner för dagvattenhantering med mera som en följd av den ökade medvetenheten om miljön. Genom historien går det att urskilja att varje ny stil är en reaktion mot den tidigare (Pertoft & Sandqvist 2023). Stödet för en tät och miljöinriktad stad har förespråkats från flera håll, såsom statliga utredningar i Sverige, i olika europeiska länder samt fått stöd inom forskning, omkring millennieskiftet och därefter (Kristensson 2003).

Öp, dp, PBL – Kort om planeringsprocessen i Sverige

För att få en förståelse för på vilket sätt de formella planeringsprocesserna påverkar planeringen av bostadsgården, följer inledningsvis en kort hållen mer generell genomgång av planeringen i Sverige. I en senare del i studien (del 2) återkommer bostadsgården i planeringen på kommunal nivå där Malmö stad står som exempel.

Olika regler och lagar påverkar hur byggandet av staden och tätbebyggda områden får ske. Regelverken har förändrats och anpassats genom tiden, men deras grundläggande syfte har förblivit oförändrat, nämligen att skapa förutsättningar för att människor ska kunna leva och bo tillsammans på bästa möjliga sätt. Bostadsbyggande (med dess gårdar) innefattar en del av samhällsplaneringen, och fysisk planering handlar om användandet av markområden (Pertoft & Sandqvist 2023). Enligt Boverket (2021) framgår att på internationell nivå påverkas den fysiska planeringen i Sverige av beslut inom EU och FN. I Sverige styrs planeringssystemet enligt plan- och bygglagen (PBL) som utgörs av regionplan, översiktsplan, områdesbestämmelser och detaljplan. Av dessa är det endast områdesbestämmelser och detaljplan som är juridiskt bindande medan regionplan och översiktsplan i stället uppger en inriktning som är mer övergripande och som kan fungera vägledande. Gällande den nationella planeringen så ger staten ramar för vad som gäller för fysisk planering som i sin tur bedrivs av regioner och kommuner. Vad gäller de statliga intressena i planprocessen är Länsstyrelsen den som ansvarar för detta. Avseende regional planering är det i nuläget endast Stockholms län och Skåne län som har krav att bedriva regional fysisk planering. Kommunal planering innebär att kommunen planlägger mark- och vattenområde inom respektive kommuns geografiska gränser. Inom kommunal planering är kommunen skyldig att ha en översiktsplan, områdesbestämmelser samt detaljplan (Boverket 2021). Översiktsplanen är inte juridiskt bindande men kan förklaras som en vision vilken kommunen har för hur utvecklingen av den byggda miljön ska ske. Översiktsplanen omfattar hela kommunens yta och är ett styrdokument för utvecklingen av bebyggelse i kommunen och också som ett underlag för mer detaljerad planering. Detaljplan är juridiskt bindande och fastställer tämligen noga hur och var något ska byggas. Detaljplanen består dels av en plankarta dels av en planbeskrivning. Det är vanligt att en detaljplan görs i samband med nybyggnation i tätbebyggda område, innan planen blir godkänd ska den på samråd där den granskas av allmänheten, grannar och myndigheter som kan komma med synpunkter, först därefter tas underlag fram för byggnaderna och dess närmsta omgivning (se figur 2 s. 25). Ett bygglov behövs för att byggnader ska få utföras, i

en bygglovsansökan krävs olika dokument och ritningar. Ett bygglov ska även granskas och godkännas av kommunens byggnadsnämnd (Pertoft & Sandqvist 2023).

Figur 2. "Den svenska planerings- och byggmodellen", modell använd med godkänd tillåtelse av Pertoft och Sandqvist från boken Att bygga staden - Planera och utforma flerbostadshus och gårdar (2023:45)

Förutsättningar för bostadsgården i planeringen

Begreppet planering avseende bostadsgården kan skiljas, dels planering som rör gestaltning/utformning det vill säga hur gården möbleras efter att dess yta och rymlighet samt gränser i stort sett är satta, dels den formella planeringsprocessen, som regleras enligt PBL, som sker i ett tidigare skede. Nedan sätts bostadsgården i en planeringskontext, inledningsvis via lagrum. I plan- och bygglagens (2010:900) portalparagraf 1 kap. 1 § anges:

"Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer." (PBL 2010:900 1 kap. 1 §).

Minoura (2019) konstaterar att utifrån PBL:s kvalitetsanspråk relaterat till bostadsgårdar, så ska helt enkelt bra bostadsgårdar skapas. Det finns inte *ett* rätt sätt eller en mall på hur detta ska gå till men det är viktigt att när möjlighet finns ska den inte missas på grund av okunskap. Hon lyfter att det finns evidensbaserad kunskap om att funktionen påverkas av den byggda formen (Minoura 2019). I Plan- och bygglagens (2010) 8 kap. 9 § står följande att läsa angående friyta på tomter såsom bostadsgården:

"Om tomten ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller en eller flera bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse." (PBL 2010:900 8 kap. 9 §)

Det som anges ovan angående yta är det som gäller i aktuell planlagstiftning och kravet som sätts på utrymme är alltså att det ska finnas *tillräckligt stor friyta som är*

lämplig för lek och utevistelse. Kristensson (2003) lyfter att det som skiljer dagens formulering från tidigare lagstiftning är att det numera saknas en hjälp om vad ”tillräcklig” skulle kunna tolkas innebära.

Det är flera saker som ska rymmas på en bostadsgård och detta kräver utrymme, något som Pertoft och Sandqvist (2023) tar upp i boken *Att bygga staden – Planera och utforma flerbostadshus och gårdar*. Utemiljön behöver utformas så att regler, lagar och riktlinjer efterföljs samtidigt menar de att dessa formella krav inte är tillräckliga utan en väl utformad gård ska även uppfylla krav på en socialt hållbar miljö som skapar trivsel och en god boendemiljö. En rad funktioner behöver lösas såsom trafik som kan behöva angöra huset, parkering för bil och cykel, tillgänglighetsanpassning, avvattnings och dagvattenhantering. De krav som finns som rör vistelsevärden är krav som rör friyta och lek. Friyta är utrymme som barn kan ta sig till för lek och att vistas ute, en del saker får inte räknas in i friyta såsom miljöhus, parkering med mera. Det finns inget krav i siffror gällande friytan. Det finns krav gällande en tyst uteplats i det fall det finns privata uteplatser (Pertoft & Sandqvist 2023).

De båda forskarna Minoura (2019) samt Kristensson (2003) berör frågan planering relaterad till bostadsgårdarnas utfall och planerarnas intentioner för utemiljön. Kristensson skriver att byggandet är en process med flera aktörer, där ursprungliga idéer genomförs och ändras i varierande utsträckning under projektets gång. Kristensson lyfter i avhandlingen idéer och målsättningar som kan belysa planerarnas förhållningssätt både till utemiljöns utrymmesbehov och till vad en gård bör innehålla (Kristensson 2003). Minoura (2019) lyfter att gång på gång ses miljöer som inte riktigt fungerar som förväntat vad gäller bostadsgårdar. Minoura konstaterar att, genom hennes forskning, brukarens upplevelse kommer att påverkas av en rad faktorer avseende gården såsom den rumsliga inramningen, rymlighet och hur tydliga gränser som finns. Dessa saker är kunskap som praktiker behöver vara lyhörda inför och att arkitekter kan använda verktyg för att framställa bostadsgårdar som blir attraktiva och användbara. Det är av vikt att kvalitetssäkra att människors förväntningar kommer att uppfyllas när vi tar mark i anspråk för byggande. Minoura (2019) menar att det idag ska krävas att bostadsgårdar ska utformas och byggas så att de skapar värden för de boende.

Vikten av att det finns en vision för bostadsgården lyfts fram och hur denna kan formuleras för olika sammanhang så att en måluppfyllelse ska kunna bli möjlig. Visionen är viktig när målkonflikter uppstår, vilket de alltid gör, enligt Minoura (2019). Att redan i tidigt planeringsskede såsom i markanvisningar och exploateringstal fastställs. Författaren lyfter även vikten av att likt ekosystemtjänster som vi får alltmer insikt om finns behovet att den sociala betydelsen för gårdar också vägs in. Det lyfts fram att det är i tidigt skede som kvalitetsfrågor avgörs, det är då beslut tas om rimlig friyta, dagsljus och även hur slutna gården blir tas i tidigt skede. Det händer, skriver Minoura, att landskapsarkitekter kommer in i ett långt senare skede och då förväntas ordna fram en gård där grundläggande viktiga faktorer saknas. Detaljplanen har ett syfte som är viktigt i planeringen och det är att bevaka såväl de enskilda som de allmänna intressena när det rör effekterna av en förändring (se Plan- och bygglag 2010:900).

Det är framför allt vid nybyggnation där ny ofta oexploaterad mark tas i anspråk som det är vanligt att målkonflikter synliggörs (Minoura 2019). Även landskapsarkitekt Anders Kling (2017) lyfter frågan om vi är på väg mot att optimera stadens ytor så pass mycket att bostadsgården faktiskt är på väg att försvinna och behovet av ett tydligare regelverk och rekommendationer för bland annat gårdens storlek efterfrågas.

En aspekt som tas upp av Minoura (2019) är balansgången mellan att planera varken för mycket eller för lite för en bostadsgård, något som kan liknas vid att en fest som är alltför välplanerad missar möjligheten för spontanitet och initiativ. Att överlämna gården inte helt färdigställd utan i stället lite ”ofärdig”, vilket kan innebära en svårighet som arkitekt, kan öppna upp för möjligheten för de nyinflyttade boende att fortsätta att färdigställa gården tillsammans som ett gemensamt projekt vilket kan gynna sociala relationer mellan de boende. Minoura lyfter fram att en av de viktigaste aspekterna är att bostadsgårdens territoriella fråga ska avgöras tidigt i planeringsskedena av bostäder, det bör ingå i ett tidigt skede såsom tillgänglighet och dagvattenhantering. Hon menar att det är en etisk fråga som avgör om de boende kommer att erbjuda en utevistelse som antingen håller måttet eller som inte gör det. Det är avgörande för den sociala hållbarheten hur de boende trivs (Minoura 2019). Kling (2017) påpekar i texten *Bostadsgårdens uppgång och fall* att de många förväntningar som finns på en bostadsgård blir svårare att uppfylla när samtidigt storleken på gården minskar, han ser dock positiva tecken vilket han tror kan ge förutsättningar för att de miljöer som skapas blir bättre. Såsom att byggaktörer alltmer inser att en bra bostadsgård har ett värde i sig. Att landskapsarkitekter kommer in tidigare i processen och att han i en del projekt ser en omsorg om växtlighet och detaljer. Dock lyfter Kling fram att det finns en problematik i att bostadsgården kommer sist i byggkedjan och att det finns en risk att gården endast används för att locka köpare inför en försäljning. Han har erfarenhet av att i slutet på ett projekt har mycket av värde strukits på bostadsgården. Detta menar han att en del stadsbyggnadskontor och politiker har inrättat system för att stävja, likt grönytefaktorn där vissa krav behöver uppfyllas såsom omfattning på växter och dess kvalitet för att få beviljat bygglov. Kling efterfrågar regelverk som är tydligare och lyfter att bostadsgården behöver komma upp på agendan och vara den viktiga platsen för det informella (Kling 2017). Även landskapsarkitekterna Folkesson et al (2017) sätter hopp till fortsättningen, om att kunskap om livet mellan husen och landskapet ska finnas med vid planeringens alla faser från tidiga markanvisningsavtal till projektering.

Bostadsproduktionen har ändrats om på senare år och blivit alltmer marknadsanpassad, likaså har även bostadsproduktionen varit ovanligt hög i städerna i Sverige jämfört med en lång period under flera decennier med en betydligt lägre produktion (Minoura 2019). Till följd av lågkonjunkturen minskade bostadsbyggandet från år 2022 och minskade kraftigt 2023 och tros ha nått botten 2024. Bedömningen är att bostadsbyggandet långsamt kommer att öka igen under 2025 (Boverket 2024).

Behov hos människan som bostadsgården ska fylla

Barn, äldre - och om vikten av att planera för utsatta grupper

Beroende var i livet du befinner dig och i vilken livssituation du är i, kan du ha olika behov av bostadsgården och värdera den olika högt oavsett hur bra den är. En barnfamilj som bor i ett urbant storstadsområde är troligen mer beroende av bostadsgården jämfört med en ung student. Likaså är äldre såsom pensionären mer benägen att spendera tid på gården med till exempel odling jämfört med en medelålders som enklare kan ta sig till en plats längre bort för att spendera sin fritid på (Minoura 2019). Gil Penalosa's initiativ *8–80 Cities* är en ideell organisation där huvudfrågan är att främja stadsplanering som prioriterar de mest sårbara grupperna i samhället. Organisationen argumenterar för att om städer utformas för att möta behoven hos dessa grupper – i synnerhet 8-åringar och 80-åringar – kommer detta bidra till att städerna också blir fördelaktiga för andra befolkningsgrupper. Målet är att skapa urbana miljöer som är funktionella och tillgängliga för alla medborgare, oavsett ålder eller fysiska förutsättningar (*8–80 Cities*, 2024). Även Berglund och Jergeby (1998) har i sin forskning sett en fördel att ha fokus på såväl barn som äldre och skriver:

”Man skulle också kunna säga att det samhälle som planerats för att vara bra för barn och gamla, är bra för alla.” Ulla Berglund och Ulla Jergeby (1998:44)

Den målgruppen som använder gården mest i jämförelse med andra boende är barn (Berglund & Jergeby 1989; Kristensson 2007; Minoura 2016;2019). Från 2020 är Barnkonventionen en del av svensk lag, men till skillnad från exempelvis PBL är den inte en speciallagstiftning. Det innebär att PBL ibland går före men även om PBL i vissa fall går före lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen), ska ändå barnens perspektiv och barnrättsperspektivet tas hänsyn till vid tillämpningen av PBL. Alla artiklar ska läsas som en helhet men några är extra relevanta när det gäller samhällsplanering och framför allt artikel 31 (rätt till vila, fritid, lek och rekreation) vad gäller bostadsgården. Det finns olika sätt att integrera barns rättigheter vad gäller den fysiska miljön och planeringen, till exempel genom riktlinjer eller användandet av barnkonsekvensanalys. När bostäder byggs ska det finnas friyta som fungerar för lek och utevistelse, om det skulle uppkomma svårighet att lösa både parkering och friytans krav är det lek och utevistelse som ska få företräde (Boverket 2020).

Framför allt för yngre barn utgör gården en viktig plats. Hur gårdsmiljön är konkret utformad har samband med hur användarvänlig den är för barnfamiljerna (Kristensson 2007). Barn vistas desto mer på innergårdar som är rymliga och framför allt när de är slutna. Det är viktigt att planera gårdar utifrån ett barnperspektiv, där till exempel Barnkonsekvensanalys kan användas. De yngre barnen har ett större behov av slutna gårdar då detta innebär en trygghet för föräldrarna som kan ha uppsikt över barnen på ett annat sätt än om gården är mer öppen. När gårdarnas utformning diskuteras utifrån barnperspektiv bör det ske utifrån ålder på barnen då de yngsta barnen och deras föräldrar har ett annat behov än de lite äldre barnen (Minoura 2016; Minoura 2019). Det finns en risk med att

bygga för små gårdar och att inte ge rätt förutsättningar för barn och unga, vilket kan skapa ohållbara stadsdelar (Minoura 2019). Kristensson (2007) fann i sin forskning att det finns en risk att de äldre barnen motas bort från gårdarna då de är mer högljudda och kräver mer utrymme än de yngre barnen, dock finns det en problematik att de i de täta stadsmiljöerna inte har möjlighet att ta sig vidare till andra ytor för lek då gatorna fungerar som barriärer. Det finns en risk att barnens lekbehov åsidosätts och gårdens betydelse i innerstadsmiljöer är extra viktiga. Det råder en samstämmighet över vikten att planera för barn vad gäller bostadsgårdar (Berglund & Jergeby 1998; Kristensson 2007; Minoura 2016; Minoura 2019). Vad gäller utemiljöns betydelse för äldre och även funktionshindrade har Bengtsson (2003) kommit fram till att effekterna av utevistelse för hälsan är omfattande. Och en förutsättning för att aktivitet ska bli av utomhus så är det avgörande att det är en god miljö, speciellt för äldre och personer med funktionsvariationer. En tråkig miljö kan motverka aktivitet medan en god miljö i stället kan inbjuda till det. Det kan finnas olika hinder varför utevistelsen inte blir av såsom psykologiska och fysiska hinder, en väl utformad utemiljö som är attraktiv ökar förutsättningarna för att den används. Ju svårare en person har att förflytta sig desto viktigare blir närmiljön, att kunna ha utblick mot grönska är också en viktig aspekt men bör ses som en lägsta ambition då det bör eftersträvas med tillgång till och nära kontakt till utemiljön och utevistelse (Bengtsson 2003).

Vikten av närhet till grönska relaterat till hälsa och stress

Flera personer och studier har belyst grönskans vikt för människans hälsa (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998; Berglund & Jergeby 1998; Grahn & Stigsdotter 2003).

Forskarna och landskapsarkitekterna Patrik Grahn samt Ulrika K. Stigsdotter (2003) skriver i artikeln *Landscape planning and stress* att stressrelaterade sjukdomar ökar alltmer i västvärlden och de har påvisat att det finns en koppling mellan grönska nära bostaden och till människors psykiska välmående. De menar att fler gröna områden nära bostadshusen som är lättillgängliga ger större möjlighet till en återhämtande miljö. Gröna miljöer som finns tillgängliga i människans vardagsliv kan ha positiva effekter för hälsan för invånare i Sverige (Grahn & Stigsdotter 2003). Minoura poängterar vikten av både parker och bostadsgårdar när det gäller stress och återhämtning, och att den ena inte kan ersätta den andra. Det förekommer emellanåt en åsikt, skriver Minoura, om att bostadsgårdar inte skulle behövas då de kan ersättas av parker i närområdet, dock är detta en *annan* typ av vistelse utomhus än vad bostadsgården är och det går inte att ersätta dessa med varandra (Minoura 2019). På ett förenklat sätt kan ses som att

”...de offentliga rummen erbjuder en mer extrovert vistelse, medan bostadsgårdens funktion är mer introvert. Med det menas att vi behöver platser där vi kan släppa garden, dra oss tillbaka och vara privata.”
(Eva Minoura 2019:29).

Vidare skriver landskapsarkitekt Berglund och sociolog Jergeby (1998) om att naturen är betydelsefull i människans vardagliga livsmiljö. Vid planeringen av bostadsmiljöer är det inte bara viktigt att ha de i åtanke som vill vistas ute på gården

utan även de som vill ha något vackert att se ut från sitt fönster (Berglund & Jergeby 1998). Detta styrks ytterligare av Rachel Kaplan, Stephen Kaplan professorer i psykologi och Robert L. Ryan professor i landskapsarkitektur (1998) som skriver i boken *With people in mind* att vistas i miljöer med mycket information leder till mental trötthet, i dagens samhälle kan det ses som oundvikligt, därav är det desto viktigare att det finns återhämtande miljöer. Dessa gröna miljöer kan vara stora som små, och aktiviteter som bidrar till återhämtning kan vara allt från en promenad i skogen till att se grönska från sitt fönster (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998). Det råder en samstämmighet angående vikten av grönska nära hemmet samt vikten av utblickar från hemmets fönster. Ståhle (2005) tar i sin avhandling *Mer park i tätare stad* upp skillnaden avseende bruksvärde, som delas in i direkta och indirekta bruksvärde. Direkta bruksvärde är när någonting används i miljön såsom lek. Detta beskrivs ofta som "rekreationsvärde" eller "socialt värde" inom stadsplanering och grönstrukturplanering menar Ståhle. Indirekt bruksvärde rör exempelvis den visuella bilden från fönstret av utemiljön. Ståhle lyfter vikten av att planera för direkt bruksvärde framför allt är det centralt när det gäller att planera för friyta. Han menar även att historiskt sett kan grönområde och parker ha missats av stadsplanerare som en viktigt social mötesplats (Ståhle 2003).

Att utgöra en trygg plats

Det finns forskning om trygghet och inom detta fält görs en skillnad på upplevd trygghet och på faktiskt utsatthet. Hur platser utformas är grundläggande för hur tryggheten kommer att upplevas. När det gäller bostadsgårdar i relation till sociala beteende på gården är det framför allt den upplevda tryggheten som är väsentlig för om de boende kommer att ta sig an platsen och göra den till sin egen. Vad gäller Minouras forskning kopplat till trygghet så har det visat sig att när andra grannar vistas på gården så är det inte förknippat med något som skapar otrygghet för de boende. Så länge förutsättningen finns att gården utgör en kontrollerbar plats där de som vistas där förväntas höra hemma på gården så bidrar det till att misstänksamhet undviks och att garden kan släppas (Minoura 2019).

Arkitekten Jane Jacobs myntade på 1960-talet begreppet "eyes on the street" eller "ögon på gatan" vilken relaterar till att hur trygg en plats upplevs i en stad hänger ihop med hur den är utformad och om platser är befolkade av människor kommer det bidra till trygga miljöer. Det bygger på att en upplevd trygghet ökar genom att låta människor övervaka varandra och skapa tillhörighet (Jacobs 2005). Det finns studier som undersökt vårt förhållningssätt till grannar som visat att känna sina grannar är viktigt och kan skapa en känsla av trygghet, samtidigt kan det även finnas ett behov av att också värna om sitt privatliv (Olsson Crusé Söndén & Ohlander 1997). Berglund och Jergeby (1998) fann i sin forskning att det upplevdes som viktigt att ha en utsikt över gården och över de utgångar som finns mot omgivningen. Detta kan medföra trygghet och en känsla av säkerhet. Det kan ses som en trygghet vem som rör sig ute på gården likt en visuell kontroll (Berglund & Jergeby 1998).

Att möta människans sociala behov

Genom att arbeta proaktivt med bostadsgårdar som sociala territorier kan trivsel och engagemang främjas för de boende menar Minoura (2019). Detta arbetssätt kan tillföra värden och möta människors förväntningar på avskildhet, samvaro och rekreation, dessa utgör centrala aspekter av utevistelse. Vidare lyfter författaren fram att den främsta funktionen för bostadsgården är att göra utevistelsen så lättillgänglig som möjligt. Att vistas utomhus är för såväl vuxna som barn en återhämtning från stress. Förutsättningar för utevistelse behöver ges då det troligen annars innebär en risk att barn får mindre rörelse. Attraktiva bostadsgårdar har som kännetecken att de boende faktiskt använder, uppskattar och tar hand om gården (Minoura 2019).

Jan Gehl (2003) skriver i boken *Livet mellem husene - Udeaktiviteter og udemiljøer* att en plats blir mer attraktiv ju fler olika typer av aktiviteter som kan pågå på platsen och han är även inne på betydelsen av närhet till hemmet. Gehl delar in aktiviteter i tre kategorier: nödvändiga, frivilliga och sociala. De nödvändiga är de aktiviteter som du behöver göra i vardagen såsom att gå till arbetet eller att göra ärenden, de som ”behövs göras”. De frivilliga aktiviteterna är sådana som du helt enkelt gör om du har lust till det och om platsen gör det möjligt såsom att njuta en stund av solen eller ta lite frisk luft. Dessa aktiviteter blir av när de yttre villkoren är goda för att det ska ske och det är en viktig aspekt att ta hänsyn till i den fysiska planeringen. De sociala aktiviteterna sker tillsammans med andra människor, det kan vara när barn leker tillsammans, samtal med grannen och även här har den fysiska planeringen en viktig roll att skapa förutsättningar för sociala möten. Gehl menar att desto högre kvalitet det är på stadsrummet desto mer ökar chanserna för att även frivilliga och sociala aktiviteter kommer att ske (Gehl 2003).

Att bostadsgården främst kan ses som ett vardagsrum som rör mer introverta aktiviteter såsom samvaro och mat, och där aktiviteter såsom fotboll i stället hör hemma på mer extroverta läge är något som Minoura (2019) har kommit fram till i sin forskning. Detta hänger troligen ihop med den yta som viss lek behöver. Beroende på hur gården utformas kan den fungera olika väl för olika aktiviteter, exempelvis om den är mer öppen passar den mer för extroverta aktiviteter såsom rekreation men det innebär samtidigt att den fungerar minde väl för lugnare typ av aktiviteter. Som människor söker vi efter olika behov, vid vissa aktiviteter är vi mer exponerade och vissa är mer av privat karaktär trots att det kan finnas andra människor på samma plats, något som benämns som *samnärvarande*. Minoura lyfter möjligheten att de mer extroverta aktiviteterna kan ske i närliggande parker medan de mer introverta aktiviteterna, såsom att läsa en bok eller sola, behöver finnas möjlighet till på gården då de annars uteblir helt. Att koppla av är något som 12–41 procent vill göra på bostadsgården (Minoura 2019). Kristenson lyfter fram att människor har olika behov och en del människor önskar mer social kontakt än andra, där en del endast vill hälsa på sin granne medan andra önskar gå ut på gården för att avsiktligt träffa grannar. Gården kan ses som en bra mötesplats ur detta perspektiv, då de boende själva kan råda över när de vill träffa grannarna. Det hela handlar om att hantera det spänningsmöte som sker mellan närhet och distans. Gården kan fylla en viktig funktion som mötesplats i grannskapet (Kristensson 2007).

Bostadsgården som rumslighet

Omges av tydliga gränser – gården privat vs offentlig

I sin forskning har Minoura (2016; 2019) en tyngdpunkt på den territoriella aspekten av bostadsgården. Hon skriver om begreppet *gränssnitt* och härleder det till att förmedla vad som är privat och offentligt respektive vad som är inne och ute, ett begrepp som ofta används inom stadsplanering i sammanhang när det talas om till exempel levande bottenvåningar eller aktiva kanter. Även när det gäller bostadsgården är gränserna viktiga, eller rentav avgörande för hur gården kommer att fungera enligt Minoura (Minoura 2019). Kritik mot att stänga in stadens miljöer och även bostadsgårdar framförs i en artikel av professorerna Karin Grundström & Christine Lelévrier (2023) där de menar att ytor som befolkningen tidigare hade tillträde till plötsligt inte går att nå. Grundström ser en risk med att det blir en ökad privatisering av det som är allmänt och att det hänger samman med ändrad stadsplaneringsideal och bostadspolitik (Grundström & Lelévrier 2023). Minoura (2019) lyfter att gränser kan förknippas med så kallade *gated communities* och associeras med uteslutande. Minoura poängterar att hon inte är ute efter att skapa nya gränser där de inte redan finns, utan i stället visa att gränser inte bara återfinns på papper utan att de faktiskt finns i verkliga livet och har en betydelse. Hon förespråkar att arkitekter tar sig an gränser i gestaltningen och ser de som att de för människor fyller en viktig funktion i deras vardag. En viktig del i gestaltningen och planeringen av gränser är att göra båda sidor attraktiva (Minoura 2019).

Vi som människor söker efter olika behov, när vi besöker ett torg är vi medvetna om att vi kommer vara exponerade och synas, medan ett besök på bostadsgården mer är ute efter utevistelse av mer privat karaktär, till exempel läsa en bok eller odla trots att det kan finnas andra människor på samma plats, något som Minoura (2019) benämner som *samnärvarande*. Vårt beteende, vilka förväntningar vi har på oss och hur vi väljer att handla hänger ihop med hur territorier är organiserade. Om det är otydligt hur en gård ska användas så kommer det skapa förvirring, det vill säga om territoriet är otydligt - till exempel om det råder oklarhet huruvida gården är till endast för de boende eller om den är till för allmänheten. Minoura (2016; 2019) har i sin forskning kommit fram till att människor tenderar att undvika situationen där det råder förvirring gällande oklara gränser. Hon lyfter att termen territorier kan låta som något negativt och att det inte går hand i hand med idealet inom stadsbyggande att främja möten. Minoura är dock inne på spåret att otydliga gränser i stället är uteslutande och är det som skapar avstånd. Det vill säga att tesen, som kan råda inom stadsbyggande, att otydlighet innebär frihet inte behöver stämma. I stället kan gränser främjas av att avdramatisera gränser. Där varje möte mellan det privata och det offentliga i stället främjas genom att synliggöras. En källa till konflikt mellan grannar kan vara när gränser är otydliga, vilket kan undvikas genom att i stället verka för en tydlighet (Minoura 2019).

Författaren menar att det kan förekomma otydlighet i planeringsdokument vad som menas med gränser (Minoura 2019). Det kan även finnas en skillnad i synen bland planerare och arkitekter på huruvida gränser hanteras i villaområden i jämförelse med hur gränser hanteras vad gäller flerbostadshus. Vidare lyfts att det i branschen

råder en förvirring gällande vem marken ska ges tillgång till när det gäller bostadsgården. Likaså kan gemene man ha en bild av att ju fler som har tillgång till en bostadsgård – desto trevligare blir den. Minoura slår fast att bostadsgården inte både kan fylla en funktion att vara tillgänglig för allmänheten och samtidigt vara en privat och trygg plats för de boende. Det finns en motsättning i att beskriva gården i plandokument som att den ska vara tydlig vad gäller de privata och offentliga ytorna och samtidigt öppnas upp för allmänheten. Minoura lyfter att det kommer att kosta de boende något om gården öppnas upp för allmänheten och att det kan finnas olika syn på vad begreppet *tydlighet* faktiskt innebär. Minoura menar att när arkitekturen inte lyckas lösa och kommunicera en tydlighet i var gränserna går på bostadsgården kommer det leda till att de boende börjar sätta ut egna element för att tydliggöra gränser, exempelvis när offentliga grönstråk dras genom gården så ställer de boende ut staket, planterar häckar, sätter kodlås på dörrar och liknande. Det kan ses som en ideologisk fråga avseende om gården ses som tillhörande de boende eller om den ses som allas gård. De gränser som människor själva sätter upp för att hävda revir och visa att det är en anspråkstagen plats, behöver inte alltid stämma överens med de juridiska gränser som finns. Detta kan ske när en fastighet vetter ut om en allmänning och till exempel saker såsom fotbollsmål och liknande placeras allt längre ut, det kan också röra sig om pallkragar. I vissa fall kan föremålen ses som att fler får använda de men ibland är de mer för personligt bruk och kommunicerar en mer personlig relation till utrymmet. Hur olika territorier upplevs skiljer sig från juridiska territorierna på så vis att de är olika skarpa versus diffusa. Vikten av att använda analys och metod lyfts fram för att i planering kunna förutse territoriella beteenden i stället för att det är något som ska upptäckas i efterhand (Minoura 2019).

Inom arkitekturfältet är de vanligt förekommande begreppen halvprivat och halvoffentligt något som Minoura (2019) menar saknar en tydlighet i vad dessa begrepp egentligen innebär. Det som begreppen är ute efter att beskriva är nyanserna mellan det privata och offentliga, det vill säga mellan hemmet och parker, torg och gata. Minoura föreslår att i stället för att beskriva effekten bör det tydligare beskrivas vad det är som ämnas att uppnås. Ett exempel, för att skapa attraktiva och välfungerande bostadsgårdar, är att faktiskt beskriva olika gårdstyper med dess rumsliga förutsättningar. Jan Gehl (2003) använder en glidande skala, och använder begreppen privat, halvoffentlig och offentlig. Ståhle (2005) är kritisk till denna glidande skala, och i hur Gehl (som Ståhle skriver även instämmer med Newman 1972) resonerar angående dessa och om att gränser ska vara både öppna och samtidigt tydliga. Ståhle menar att det finns en avsaknad av juridiska resonemang som kan ha stor betydelse och att det råder en otydlighet i vad Gehl (och Newman) avser om tillhörigheten. Rör det sig exempelvis om en innergård med en öppenhet mot det offentliga som samtidigt ”ska övervakas” menar Ståhle att det kan innebära en grund för konflikter och förvirring (Ståhle 2005). Minoura (2019) använder i stället begreppen privat och offentlig.

I sin forskning kommer Minoura (2019) fram till att det är viktigt att i tidigt planeringsskede värna om hur de boende kommer uppfatta fastighetsgränserna, och att se över hur slutna rumslighet det planeras för är viktigt. Exempel på tydlighet gällande övergångarna mellan gränserna kan vara häckar, plank eller

nivåskillnader. Om planerarna lämnar en del övergångar öppna så är det viktigt att de boende kan komplettera i efterhand och tydliggöra gränserna så att de kan förstärka den rumsliga inramningen och därmed skapa mer tydlighet hos bostadsgårdarna. Utöver att otydliga gränser kan bidra till att skapa förvirring finns det även en risk för att det skapar en känsla av otrygghet vissa tider på dygnet, till exempel de mörkare tiderna av dygnet. De gårdar som upplevs som otrygga har även visat sig ha färre personliga tillhörigheter som lämnas kvar på gårdarna såsom leksaker etcetera. Desto mer en gård var sluten desto fler personliga saker efterlämnades såsom grilltillbehör, lyktor, krukor och sandleksaker. Minoura (2019) slår fast att för de boende ska vilja lämna personliga tillhörigheter och investera av sin tid på gården så är det avgörande att gården inte är öppen för vem som helst. Utöver otydliga gränser vad gäller slutenheten kan även genomgående stråk och entréer på gårdssidan skapa otrygghet. I stället bör offentliga entréer placeras på gatusidan. I de fall där bostadsgårdar görs tillgängliga för utomstående minskar både användningen, tillhörigheten och upplevelsen av trygghet. Det är för vissa målgrupper såsom familjer med små barn som har stort behov av att känna sig trygga med att lämna barnen på gården. Minoura menar att stråk genom gårdar ska undvikas när dessa bjuder in till offentlighet och gården ska i första hand upplevas som något som tillhör och prioriteras för de boende (Minoura 2016; Minoura 2019).

Ur de boendes perspektiv anser Minoura (2019) att det inte finns några skäl att öppna gården för stråk av offentlig karaktär, detta sänker användnings-frekvensen hos de boende. Avhandlingen *Uncommon ground* som innefattar en brukarundersökning visade på att de boende inte känner sig trygga med att lämna kvar saker på gården eller i lika stor utsträckning är ute och fixar på gården när det finns fler utomstående som vistas på gården (Minoura 2019). Även i en studie om gårdar av Olssons et al. (1997) uppskattade de flesta om gårdarna var väl avgränsade. De gårdar som var minst uppskattade, var gårdarna som hade en mer offentlig karaktär. Säkerhet var något som uppskattades hos gårdarna, att det inte passerar folk som man inte känner och att gården är användbar samt att där finns möjlighet till ett rikt socialt liv (Olsson et al. 1997). Jergeby (1996) jämförde i sin forskning en mer offentlig storgård, med en gård som inte har tydliga gränser. Gårdar som omges av tydliga gränsmarkeringar i form av husbyggnader eller andra gränser, ger ett intryck av att vara privata och till för de boende. Detta medför att de boende ser gården som "sin gård" vilket även bidrog till att fler använde gården och likaså hade de boende mer gemensamt med andra som bor på gården. Boenden i punkthus hade i stället endast en gårdskänsla en liten del av gården eller vid entrén. Jergeby konkluderar att hur gården utformas har en positiv betydelse för det sociala livet på gården och att känslan av tillhörighet ökar ju mer välavgränsad gården är (Jergeby 1996). Olika forskning visar på att gränser kan ses som betydelsefulla för bostadsgårdens användning (Jergeby 1996; Olsson et al 1997; Minoura 2016; 2019.) Det finns ett forskningsfält gällande territorier, se exempelvis Kärrholms avhandling *Arkitekturens territorialitet* (2004). Det finns även forskning som fokuserar på gränsen mellan det privata och offentliga avseende sociala rum i staden se Madanipour (2003).

För att boende ska nyttja sin gård behöver de uppleva en känsla av kontroll. När det återfinns en rumslig slutenhet som är 85 procent eller högre så främjas gården av att den är kvartersgemensam och inte något som tillhör alla (Minoura 2019). Ju mer sluten en gård är desto fler tillhörigheter lämnar de boende kvar på gården vilket hänger samman med att gården upplevs som säker. Minoura skriver att det kan verka exkluderande att bygga för enbart de boende samtidigt skapar de mer halvöppna bostadsgårdarna en otydlighet gällande territorier som inte heller innebär att de skulle tydligt bjuda in utomstående att använda gårdarna. Minoura hänvisar till Elinor Ostrom (1990) om att det inte handlar om att exkludera utomstående utan i stället handlar det om att inkludera de berörda, i detta fall de boende (Ostrom 1990; Minoura 2019). Minoura lyfter att en otydlighet om vem som får lov att vistas på bostadsgården eller vem som har ansvar för den kan leda till konflikter, där till exempel skyltar med förbud sätts upp, grindar och liknande (Minoura 2019).

Attraktiva bostadsgårdar främjar delaktighet, ansvar och trygghet menar Minoura (2019). Flerbostadshusens utemiljöer värderas högt av de boende och framför allt bland barn och vuxna. När bostadsgården inte fungerar som tänkt innebär det sociala konsekvenser för användarna. Numera finns det verktyg för att kunna framställa gården på ett sätt så att den gynnar brukaren såväl vad avser trygghet, tillhörighet och användningen. Redan tidigt i planeringen, menar författaren, behöver en förståelse finnas för projektets (gårdens) målbild utifrån två begrepp, nämligen *kontroll* och *kapacitet*. Dessa två begrepp samverkar och är viktiga då de tillsammans skapar territorier. Kontroll kan beskrivas som gränser och rumslig inramning. Där hög kontroll innebär högre privathet och där låg kontroll innebär en högre andel offentlighet. Begreppet kapacitet kan beskrivas som att rymlighet och storlek vilket också har relevans, där hög kapacitet innebär hög offentlighet och låg kapacitet ger högre privathet (Minoura 2019).

Rymligheten en angelägen aspekt

I sin forskning visar Kristensson (2003; 2007) på att användbarheten är högre bland rymliga gårdar, just rymligheten har stor betydelse då det möjliggör att den kan användas på flera olika sätt. Det finns individuella preferenser till vad och i vilken utsträckning gården används, men hur gården är utformad och hur rymlig den är frambringar en ram av möjligheter.

”Rymliga gårdar är användbara gårdar” (Eva Kristensson 2007:34)

Rymligheten har betydelse, skriver Kristensson (2007) då det behövs utrymme för olika aktiviteter och det behövs även möjlighet till att skapa tillräckligt med stora avstånd. Om det är för kort avstånd mellan uteplatser, lekytor, sittplatser eller fönster så kan det skapa en känsla av närhet som är påträngande. Kristenssons forskning visade att de som hade privata uteplatser så var dessa omtyckta och välanvända, detta oavsett om gårdarna var trånga eller rymliga. Något annat som Kristensson fick fram var att sittplatser uppskattades, gärna i skyddade läge samt ombonade och vackra. Om en gård är trång är det svårare att hitta flera ställen att vistas på, vem är till exempel sittplatsen till för om det endast finns en sådan. En liten gård kan också resultera i att den upplevs som oanvändbar då det blir trångt

mellan marken som ligger intill någons uteplats, fönster eller fasad (Kristensson 2007). Eva Minoura (2019:120) skriver:

”...för de boende är möjligheten att se men inte synas något som uppskattas...”

vilket lyfts fram i ett lyckat exempel där de privata uteplatserna har höjts upp för att främja integriteten samtidigt som den övriga gården fredas genom att de privata uteplatserna har ett tydligt gränssnitt. Om privata uteplatser finns i markplan på gården behöver ytan vara **1500 kvadratmeter** som minst (Minoura 2019).

Flexibiliteten på en gård avgörs av gårdens storlek och dess rymlighet, då dessa två parametrar är förutsättningar för att det ska kunna pågå flera och olika saker/aktiviteter samtidigt (Minoura 2019). Det kan innebära att någon leker i sandlådan medan en annan odlar i lugn och ro. Att det kan vistas flera människor som ägnar sig åt olika aktiviteter påverkar inte heller möjligheten till att finna ro och avskildhet, i stället kan det faktiskt gynnas att flera personer är närvarande samtidigt på gården då det minskar risken att känna sig blottad. Författaren menar att när en gård är mindre än **500 kvadratmeter** medför det att gården har begränsad användning men samtidigt kan den fylla vissa funktioner såsom tillhörighet och ansvar. Minouras forskning har visat att boende nämner avsaknad av sol på de små gårdarna och även känslan att vara uttittad av grannar. Det är svårt att i efterhand ändra gårdar som är för små till ytan, det innebär också en ineffektivitet med små gårdar då det behöver återfinnas sociala ytor, återvinningshantering och cykelställ på varje liten gård i stället för att dela på en större. Större gårdar har visat sig, i Minouras forskning, lämpa sig bäst för odling eftersom detta kräver tillräcklig med tillgång till sol, och då främst gårdar som är över **1200 kvadratmeter** stora (Minoura 2019).

I bästa fall enligt Minoura (2019) kan gårdarna innefatta två saker samtidigt nämligen generösa gårdar med tydliga gränssnitt utåt. Dock är det vanligt att inte ha den storleken som behövs, framför allt inte i innerstadsområden i täta stadsdelar. Detta medför att användningsfrekvensen blir lägre, oavsett hur gården utformas. Författaren menar att det är viktigt att värna om det privata på de små gårdarna genom att ha tydliga gränser framför att öppna upp dem för att få in mer ljus och utblickar. De små gårdarnas viktigaste ändamål kan vara att de ska vara vackra att se på, då användningen inte kommer att främjas (Minoura 2019).

Kling (2017), skriver i en essä i tidskriften *Arkitekten* att gården under 1930–50-talet fungerade som en viktig kompensation för de som inte hade ekonomisk möjlighet att bo i hus med egen trädgård. Kling kan i detta sammanhang stå som en förtydligande röst från branschen där han lyfter fram att med stigande exploateringsgrad och alltmer täta städer blir samtidigt rollen för bostadsgården mera oklar och han framhåller vikten av att diskutera storleken på gården då den har en benägenhet att bli allt mindre. Gårdarna behöver ett visst antal kvadratmeter och tillräckligt antal timmar för solljus. Han ifrågasätter om de små gårdar som byggs idag kan leva upp till att det finns tillräcklig yta för ”lek och vistelse” som det står i Plan- och bygglagen (PBL). En jämförelse görs om att det finns exempel på gårdar som är 2 kvadratmeter per boende medan det på gårdarna från efterkrigstiden ofta

var 50–60 kvadratmeter per boende. Författaren ställer frågan utifrån hur dagens täta stadsideal ser ut och undrar hur liten en gård kan vara för att den fortfarande ska kunna räknas som en bostadsgård (Kling 2017).

Rymligheten möjliggör att gården inte utsätts för alltför mycket slitage eller att den blir överbelastad. Minoura anger en riktlinje på **10–20 kvm per 100 kvm BTA*** som en bra riktlinje för att eftersträva i stadsmiljöer. Kristensson (2003) anger siffran 20 kvm gård per boende, något som Minoura (2019) menar är en siffra som är svår att argumentera för i den takt som exploateringen sker i idag och menar att hennes siffra på 10–20 kvm per 100 kvm BTA är en mer realistisk anvisning relaterat till hennes forskning och hur miljön i städerna ser ut idag. Minoura anger även **10–20 kvm gemensam gård per bostad** (Minoura (2019:100)). Hon hänvisar att rekommendationen är baserad på forskning av Minoura (2016), Kristensson (2003) och Berglund & Jergeby (1998) (Minoura 2019).

Bara för att en gård blir större så behöver inte det innebära att de goda effekterna ökar, troligen menar Minoura (2019) att de snarare planar ut. Ju större en gård är desto fler behöver samtidigt dela på den vilket kan innebära att den blir mer anonym. Vid en yta runt **1200–1500 kvadratmeter** finns möjligheter för flera aktiviteter att pågå samtidigt och där olika användare kan vistas på gården utan att störa de privata uteplatserna som finns i markplan. Användning och tillhörigheten av gården påverkas av olika saker. Författaren skriver att användning är mer kopplat till den upplevda tillhörigheten till bostadsgården och tryggheten. Själva användningsfrekvensen är kopplat till gårdens yta. Tillhörigheten är beroende av gränssnitten. Minoura (2019) menar att det går att arbeta med båda dessa aspekter samtidigt och på så vis skapa generösa bostadsgårdar där det finns tydliga gränssnitt utåt.

Funktionerna som behöver finnas för att uppfylla behoven på bostadsgården

Flera grundläggande funktioner i vardagsmiljön

”Gården har ett jobb att göra” skriver Minoura (2019:67).

Utöver krav såsom grundläggande funktionalitet, rumslighet vad gäller såväl storlek som inramningen tas även andra funktionskrav upp. Dessa berör, planteringsbäddar för större träd, jordmån, solig gård där växter kan få möjlighet att trivas, ytor som inte delas upp av flera gångstigar, att kontakten mellan inne och ute visuellt sett understöds och att inte privata uteplatser tar upp för stor andel av gårdens yta (Minoura 2019). Eva Kristensson (2005;2007) sammanfattar i sin forskning att bostadsgården har fyra olika roller, dessa roller kan beskrivas som:

* BTA Bruttoarean kan förenklat beskrivas som den sammanlagda ytan av alla våningsplanen (Boverket 2023). Normalt brukar den genomsnittliga storleken för en lägenhet beräknas till 100 kvm BTA.

gården som bostadsnära miljö, gården som lekmiljö, gården som mötesplats samt gården som plats för sinnesupplevelser/utsikt. En gård som har desto fler av dessa roller kan svara upp mot att vara mer mångfunktionellt användbar. Kristensson menar även att kvalitet inte kan ersätta kvantitet, med begränsade markutrymmen så blir gården också mindre användbar och blir i stället en miljö enbart för ögat. Kristensson skriver att kvantitet är en viktig kvalitet, detta behöver finnas med när dimensionerna sätts för utemiljön. Hur användbar gården blir hänger helt klart ihop med rymligheten (Kristensson 2003; 2005; 2007).

”Det är viktigt att planerarnas och användarnas bilder av bostadsgården stämmer något så när överens. Bostadsgårdarna bör formas utifrån de värden som är viktiga i människors vardagsliv. Det innebär inte bara att de skall vara användbara i en praktisk mening som lekmiljö, mötesplats och de vuxnas rekreationsrum, utan också förmedla skönhetsupplevelser, naturkontakt och ge möjligheter för att kunna identifiera sig med sin bostadsmiljö.” Eva Kristensson (2003:465)

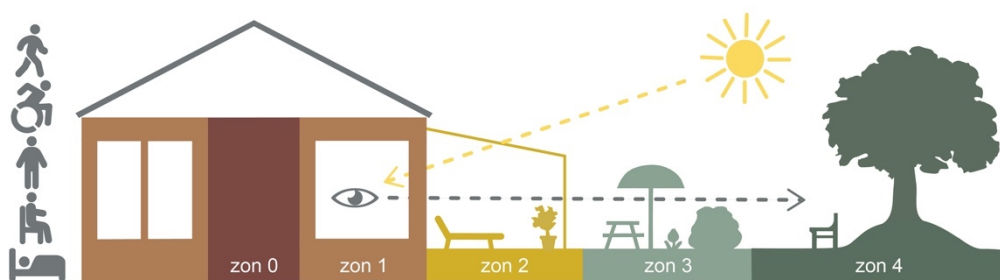
Gårdens roll som bostadsnära utemiljö är viktig för att fungera för vardagsaktiviteter och rekreation skriver Kristensson (2007). Tänk dig aktiviteter som du kan göra i en trädgård som tillhör ett radhus eller en villa, såsom grilla, sola, umgås med vänner och familj, ta hand om växter. Dessa aktiviteter gynnas av att närheten till bostaden och kan fungera som ett vardagsrum, dock så påverkas användbarheten av hur utemiljön faktiskt är utformad. Funktioner som behöver finnas, utöver rymligheten, är sittplatser på olika ställen och möjlighet att vistas på olika platser på gården, möjlighet till såväl enskilda som gemensamma aktiviteter, exempelvis odling och grillmöjlighet. Privata uteplatser med tydlig avgränsning som ökar rumsligheten och därmed användbarheten (Kristensson 2007).

Hur vi kan skapa bra bostadsgårdar och med ett fokus på gårdarna som sociala rum är något som Minoura (2019) lyfter fram. Kristensson (2007) tar upp exempel på hur gården som mötesplats och lyfter återigen vikten av rymligheten som förutsättning för att flera aktiviteter ska kunna pågå, om gårdsmiljön uppfattas som användbar av de boende kommer den också att användas. Konkreta funktioner som främjar umgänge är träffpunkter under tak, bord och bänkar, grillplats. Välutformade kommunikationsytor kan öka möjligheten till oplanerade möten. Som tidigare nämnts är barn den grupp som använder gårdar mest, barn leker och lek behöver få ta plats hävdar Kristensson (2003; 2005; 2007). Trånga gårdar visade sig i Kristenssons forskning kunde inte erbjuda några givande lekmöjligheter. Utöver utrymmet behöver lekmiljön vara inspirerande och ha en god inramning. Det behöver finnas något även för de äldre barnen och inte endast för de yngsta. Leken ger ringar på vattnet avseende övriga umgänget varför den är en viktig motor för livet på gården och att föräldrar kan mötas även vid en enkel sandlåda. Gräs och vegetation är en fördel framför hårdgjorda ytor, även ur bullersynpunkt (Kristensson 2007).

Skänka utblickar och närhet till grönska

Något som lyfts fram är utsikten från våra fönster och sinnesupplevelser då vi ser gården dagligen från bostaden och också korsar den på väg till och från vardagens olika aktiviteter är den en viktig del av våra intryck, vad våra ögon ser. Likaså lyfts betydelsen fram att gården är välskött, och att se grönska är viktigt oberoende av gårdens storlek. En gestaltning som påminner om en trädgård är ofta uppskattat såsom blommande växtsorter. En genomtänkt gestaltning kan anses vara vacker och givande trots att gården är liten (Kristensson 2005; Kristensson 2007). Även Berglund och Jergebys forskning lyfter fram vikten av utsikten från sin bostad, något som är uppskattade kvaliteter av människor (Berglund & Jergeby 1998) samt Anna Bengtssons forskning om vikten av gröna miljöer i närheten för äldre och i världssammanhang (Bengtsson 2003; 2015; Bengtsson et al. 2018).

Anna Bengtsson, landskapsarkitekt och lektor vid SLU, har forskat bland annat om hälsofrämjande design och har arbetat fram en modell med fyra zoner som rör kontakten med grönska i relation till bostaden (se figur 3). Den första zonen i modellen, zon 1, berör vikten av utblickar genom fönstret och värdet av utemiljön. Den andra zonen handlar om en övergångsmiljö mellan inne och ute, det kan vara uteplatser eller balkonger som ger skydd och komfort samtidigt som det återfinns en kontakt med utemiljö. Zon 3 handlar om den bostadsnära miljön exempelvis trädgård eller bostadsgård och i bästa fall används denna zon och är utformad för att gynna välbefinnande och hälsa och även gynna den som befinner sig i zon 1 och zon 2. Det finns även en fjärde Zon 4 vilken rör miljöer i omgivningen vilket kan vara att ha utsikt mot en skog eller vatten från någon av de andra tre zonerna. Ursprungligen togs modellen fram utifrån vårdssammanhang för äldre personer (Bengtsson 2003; 2015, Bengtsson et al. 2018; Boverket 2022) men kan även användas vid planering och utformning av innergårdar (Grahn, Stoltz & Bengtsson 2024; Bengtsson et al. 2024).

Figur 3. Principmodell för fyra zoner av kontakt med utemiljön (Bengtsson et al. 2004:82). Illustration av Anna Bengtsson och Jenny Lilja/Boverket. Medgivande att använda modellen finns. (se även Boverket 2022; Grahn, Stoltz & Bengtsson 2004; Bengtsson et al. 2004)

Utöver detta finns det flera andra aspekter som är kvaliteter avseende bostadsgårdar, bland annat tar Deak Sjöman och Sjöman (2018) upp en rad kvaliteter som träd kan bidra med i det urbana landskapet där träden kan spela en viktig roll utifrån en ekosystembaserad gestaltungs metod. Aspekter som tas upp som träden kan bidra med genom gestaltning är biologisk mångfald,

dagvattenhantering, jordförbättring, visuella kopplingar, identitet, upplevelse, rumslighet, vindreglering med mera (Deak Sjöman & Sjöman 2019). Minoura (2019) skriver att det har visat sig att när en gård har en balans mellan de gröna och hårdgjorda ytorna så ökar användningen av gården. Det är även viktigt att växter inte utsätts för alltför hårt slitage utan behöver ha möjlighet att återhämta sig från användningen. Kristensson (2003) rekommenderar att hälften (50 procent) av bostadsgårdens yta ska bestå av gröna ytor. Spacescape (2016) skriver att grönytefaktor används alltmer av kommuner för att sätta ett riktvärde på andel grönyta inom ett kvarter och brukar ofta ha ett referensvärde på 0,5 det vill säga att hälften av ytan ska utgöras av växtlighet. Angående solljus på gårdar rekommenderar Spacescape att gårdsytan ska vara 50 procent solbelyst mitt på dagen under vårdagjämning för att utgöra möjlighet till en vistelse av god kvalitet (Spacescape 2016).

Ge förutsättningar för mellanmännskliga relationer och social samnärvaro

Bostadsgården är en plats som möjliggör möten mellan de boende, samtidigt är det en balansgång mellan ”närhet och distans” då behovet att möta andra varierar mellan olika människor. Gården kan utgöra en plats för planerade möten mellan de boende och mer slumpmässiga där man ”hejar” på varandra (Kristensson 2007).

I Sverige är det just nu en betoning på odling och bostadsgårdar kan fungera bra för närodling men det är inte alltid det finns de fysiska förutsättningarna för ett sådant socialt sammanhang (Minoura 2019). Det kan hänga samman med hur gården är utformad och vara förknippat med en skalfråga, att det är diffusa gårdsrum som kan göra det svårare att skapa något som är ett *vi* och *vårt*. Författaren menar att vi vill stötta de boende att ha ett aktivt engagemang för att vidmakthålla trivseln av miljön på gårdarna. Förutom att rymligheten, storleken och den fysiska inramningen påverkar hur användningen utvecklar sig på gårdarna, så är gestaltningen i den mindre skalan viktig för hur gården brukas. På de större mer exponerade gårdarna uppstår inte samma tendens att ta hand om och göra gården mer personlig, varför det i stället kan resultera i att de större gårdarna kan te sig mer opersonliga och anonyma. Det går att utläsa att hur de boende faktiskt upplever sin rådighet över gården därmed avspeglar sig tydligt i beteendet. Då möjligheten att påverka sin närmiljö är bra såväl både för hälsa och välbefinnande och dessutom även gör att gården ser trevligare ut är det viktigt att gynna förutsättningarna för de boende att mötas (Minoura 2019). Professor i global hälsa Maria Emmelin och universitetslektor i folkhälsovetenskap Malin Eriksson (2012) skriver att en möjlig väg för att skapa gransskapssämja och öka det sociala kapitalet kan vara att dela på ansvaret för den gemensamma utemiljön, till exempel med ”städkvällar”. För att detta ska vara framgångsrikt krävs dock att det redan finns en trevlig boendemiljö som det går att värna om. Att investera med attraktiva grönområden kan utgöra en strategi för att bygga och mobilisera socialt kapital inom lokala bostadsområden (Emmelin & Eriksson 2012). I sin forskning om bostadsgårdar har Minoura (2016) haft kontakt med boende genom intervjuer och enkäter, och något som framgick var, att de boende värdesätter högt är att kunna bidra med något meningsfullt, såsom att odla, allmän skötsel av gårdar, som att sopa, pynta för olika säsonger med

ljusslingor, spontant plocka ogräs med mera. Det kan även vara att sätta ut egna möbler. Att dessa sker visar på en omsorg om platsen och som i en anpassad mängd medför att gården bli mer inbjudande och känns anspråkstagen. Det råder en balansgång i att tilläggen kan bli *för* personliga vilket riskerar att medföra en effekt av exkluderande av andra. Minoura lyfter möjligheten att använda en måttstock eller betyg för hur väl en bostadsgård är inbjudande och möjliggör för engagemang genom att se om gården manar fram till en vilja att ta hand och rå om gården. Det rör sig om såväl ett praktiskt inslag att ta hand om gården som på engelskan bättre kan beskrivas *stewardship*, mer än svenskans *förvaltning*, och rör såväl ett känslomässigt engagemang som kan liknas vid ett slags värdskap och kan i riktigt framgångsrika fall kan ge den boende en lustfylld ansvarskänsla relaterad till den gemensamma bostadsgården. Något som lyfts fram som kan gynna ett medskapande bland de boende är att arkitekter redan i ett tidigt skede planerar för en flexibilitet på bostadsgården, denna flexibilitet ska möjliggöra för de boende att tillsammans slutföra iordningställande att gården, det vill säga att bostadsgården inte lämnas över helt iordningställd. Detta kan utgöra grunden för ett socialt samlat projekt, och kan gynna de mänskliga relationerna (Minoura 2019).

Uppföljning en ofta nedprioriterad men viktig aspekt i planering

Genom att följa upp resultaten av bebyggda miljöer kan viktig återkoppling ges till planerarna i den tidiga planeringsprocessen, vilket kan ge en bild av bostadsgårdens faktiska utfall och kvaliteter. Detta är viktigt eftersom det är i den tidiga, formella planeringen som förutsättningarna för bostadsgården sätts.

Minoura (2019) menar att om vi vill veta mer om hur utfallets kvalitet av gårdarna tas emot av användarna, det vill säga följa upp hur brukaren faktiskt tar emot det som har planerats och gestaltats så behöver det systematiskt följas upp. En uppföljning innebär en viktig pusselbit om vi vill lägga större vikt vid hur mottagaren tar emot den färdiga gestaltningen. Utvärderingar görs inte ofta men är, menar Minoura, förhållandevis enkla att genomföra, genom att tillfråga de boende och observera hur gårdarna används (Minoura 2019). Börjesson Skölling och Ragnå (2019) visar i sin masteruppsats *Blev det som planerat? – Uppföljning och utvärdering som kommunalt planeringsverktyg för att uppnå sociala aspekter i stadsbyggnadsprojekt* vikten av uppföljning gällande sociala värden. Det finns flera fördelar med att göra uppföljningar av sociala aspekter i stadsbyggnadsprojekt. Genom uppföljning av den kommunala planeringen kan eventuella brister synliggöras och hur de har uppstått i planeringen och vad som kan ha påverkat huruvida vissa aspekter uppnåtts. Detta möjliggör att förbättra arbetet med planering och att de sociala aspekterna faktiskt följer med genom hela planeringsprocessen för framtida projekt. I förlängningen ökas medvetenheten om brister i planeringen samt i genomförandet vilket ökar chanserna för att samma misstag inte görs i framtiden, vilket också innebär ett mer effektivt användande av resurser (Börjesson Skölling & Ragnå 2019).

Sammanfattning

Nedan följer en sammanfattning av del 1.

Bostadsgården har en unik placering genom sitt läge i direkt anslutning till hemmet, likaså att det rör sig om ett gemensamt uterum med en kollektiv karaktär. Bostadsgården är varken privat som en villaträdgård eller offentlig som en park utan befinner sig i ett mellanläge. Bostadsgårdens roll har förändrats genom åren, gårdens utformning och stilbyte har ofta varit en reaktion på tidigare ideal. Plan- och bygglagen (PBL) styr den fysiska planeringen i Sverige, staten sätter ramarna för den fysiska planeringen medan det är regionerna och kommunerna som bedriver den. Kravet i PBL säger att det ska finnas *tillräckligt stor* friyta som är lämplig för lek och utevistelse. Det finns således ingen exakt siffra för detta krav.

Det finns en rad formella krav på gården som behöver uppfyllas men utöver detta behöver den även uppfylla en socialt hållbar miljö med vistelsevärden. Utformningen av gården hör ihop med hur användarvänlig den blir. För att ge rätt förutsättningar behöver gården ha en viss storlek samt att den inte är alltför öppen, särskilt i innerstadsmiljöer. Grönskan fyller en viktig funktion i vardagsmiljön för hälsan, såväl att vistas i som att se från sin bostad. Gården behöver fylla olika funktioner för extroverta samt introverta aktiviteter då människor söker olika behov och på gården är det en fördel om de boende kan *samnärvara*. Bostadsgården har en viktig funktion att göra utevistelsen lättillgänglig. Genom att planera för utsatta grupper, såsom barn och äldre, kan stadsmiljön bli fördelaktig även för andra grupper

Gränserna till bostadsgården är viktiga, eller rentav avgörande för hur den kommer att fungera. Om territoriet är otydligt kan det skapa förvirring. Mötet mellan privat och offentligt främjas av att synliggöras. Hur gården utformas, dess känsla av tillhörighet och dess slutenhet har en betydelse för det sociala livet på gården. Användbarheten är högre bland rymliga gårdar, då rymligheten möjliggör att den kan användas på flera olika sätt. Det är svårt att i efterhand ändra en gård som är för liten till ytan. I bästa fall kan gårdarna innefatta två saker samtidigt: generösa gårdar med tydliga gränssnitt utåt. En riktlinje avseende gårdars storlek i stadsmiljö är 10–20 kvm per 100 kvm BTA. Det finns en efterfrågan på tydligare riktlinjer och regelverk. Kvalitet kan inte ersätta kvantitet, gården blir mindre användbar med begränsade markutrymme och blir i stället en miljö enbart för ögat.

Träffpunkter och kommunikationsytor är viktiga, och barns lek behöver få ta plats. Gården kan fungera som socialt rum och mötesplats, det är samtidigt en balansgång mellan ”närhet och distans”.

Del 2 Bostadsgården i planeringen exemplet Malmö

Inledning

I denna del av studien undersöks den kommunala fysiska planeringen i staden, både i ett generellt perspektiv och med särskilt fokus på bostadsgårdar. Avsikten är att bidra med ökad kunskap och förståelse för den kontext inom vilken bostadsgårdar planeras. Malmö används som exempel för att belysa hur planeringen kan se ut i en storstad i Sverige. Studien kartlägger de styrdokument som ligger till grund för planeringen av bostadsgårdar samt hur tjänstepersoner i Malmö stad tillämpar dessa i sitt arbete.

Fokus ligger framför allt på den formella tidigare delen av planeringen gällande bostadsgårdar, vilken i ett senare skede är avgörande för nästa del i planeringen, nämligen den som hanteras i själva gestaltningen av bostadsgården. I slutändan blir planeringen tillsammans en produkt av hur bostadsgården faktiskt tar sig uttryck i det fysiska landskapet och i vardagsmiljön för de boende.

Malmö är en växande stad som år 2050 väntas nå en halv miljon invånare. Malmö kommer att utökas med 100 000 personer och planeras att växa inåt, det vill säga bli tätare. Samtidigt finns planer enligt stadsbyggnadsdirektören att öka andelen grönska och minska hårdgjorda ytor (Sveriges televisions nyheter 2023).

Malmö översiktsplan

Översiktsplanen – ett visionärt och strategiskt dokument

I Malmö stad finns ett antal dokument som är viktiga i arbetet med planering för bostadsgården. Hur kommunens visioner, mål och styrdokument ser ut gällande planeringen för Malmö för det som relaterar till bostadsgårdar tas upp här, dels genom en sammanfattning av Malmö stads översiktsplan (Malmö stad 2023) med tillägget *Arkitekturstaden Malmö* (Malmö stad 2018), dels *Riktlinjer för bostadsgårdar* (Malmö stad 2022) och dels en intervju med en planarkitekt som arbetar med detaljplaner och granskar bygglov på Malmö stad. Denna del i studien representerar planeringen i praktiken.

Malmö stads översiktsplan

Malmö stads senaste översiktsplan är från år 2023. Det som lyfts fram som grundläggande för Malmö är att det ska vara en miljömässigt, ekonomiskt och socialt hållbar stad att bo och verka i. Vad översiktsplanen ska bidra med är förutsättningar för att staden ska kunna växa hållbart genom att prioritera, underlätta och stötta planeringen. Bostadsbyggandet har skett i en hög takt de senaste åren vilket i sig medför en rad behov i takt med att befolkningen ökar.

Inom översiktsplanen lyfts tre inriktningar fram som är prioriterade: Att Malmö ska fungera som en regional motor vad gäller sysselsättning och en grön tillväxt. Att livsmiljön i staden ska vara demokratisk och kulturell. Samt att staden ska vara en tät, nära, grön och funktionsblandad stad. Inriktningarna svarar upp mot de 17 globala målen i Agenda 2030. Inom översiktsplanen lyfts olika strategier och riktlinjer fram inom olika planeringsområde. Såväl möjligheter som utmaningar lyfts fram, däribland Malmöns unika läge i Öresundsregionen och Nordeuropa och att omkring år 2050 beräknas befolkningen i Malmö ökat till omkring en halv miljon invånare.

En utmaning som lyfts fram är att välfärden ska tryggas för alla i staden. En viktig del i att främja hälsa är kopplat till levnadsvanor som i sin tur hänger ihop med socioekonomi – men det lyfts även fram att en viktig påverkan rör utbudet i staden som rekreation, fritidsyta och grönska. Det framhålls att olika grupper använder stadsmiljön och staden på olika sätt och att det är en viktig del i planeringen att ge förutsättningar för ett samhälle som är jämlikt och jämställt. En faktor som lyfts fram att jobba med är att bristen på grönska ska åtgärdas. Det framhålls att det är behövt att ha människans välmående och hälsa i centrum vid planeringen för att kunna uppnå en hållbar utveckling och att det krävs ett långsiktighets- och ett helhetstänk. Ett exempel som tas upp där det kan finnas motstridiga intressen är när ytbehovet ökar, marktillgången är begränsad och det krävs därmed ett nytänkande. En stad som blir tätare ska inte behöva bli mindre grön. I den prioriterade inriktningen *Nära, tät, grön, blandad stad* nämns vikten av en god samhällsutveckling för folkhälsan. För att erhålla en god hälsa är bland annat bostaden en viktig del, även fritiden lyfts fram som en viktig aspekt för hälsan där även rymliga och gröna gårdar lyfts fram som en viktig del i samhället (Malmö stad 2023).

Arkitekturstaden Malmö

Som ett tillägg till Översiktsplanen för Malmö finns ett dokument i form av en plan vid namn *Arkitekturstaden Malmö* (Malmö stad 2018), i denna skrift återges bland annat nio teser som beskriver Malmö stads ambitioner rörande arkitektur. Skriften tar även upp varför arkitektur är viktigt och hur staden planerar att arbeta med att god arkitektur ska bli förverkligad. Det finns även en del som tar upp hur *Arkitekturstaden Malmö* kan relateras till andra styrdokument inom kommunen och andra riksintressen gällande kulturmiljön. Planen är dock mer ett förhållningssätt än riktlinjer, den benämns som vägledande och att den kan styra inriktningen för

hur kommunen arbetar med den byggda miljön och formandet av den. I dokumentet framgår att Malmö stad växer alltmer och att befolkningen har ökat de senaste trettio åren. Kommunen lyfter att det finns svårigheter att samtidigt både bygga mycket och bra, staden står inför flera utmaningar som en snabbväxande stad. Tillägget till översiktsplanen är ett strategiskt och vägledande dokument om hur stadsmiljön ska utvecklas och översiktsplanen ska ange en inriktning ur ett långsiktigt perspektiv men är inte juridiskt bindande. Det är kommunstyrelsen som leder arbetet med översiktsplanen och dess tillägg och ansvarar för den översiktliga planeringen.

I dokumentet formuleras hur staden ska kunna utvecklas med god kvalitet avseende stadsbyggnad och arkitektur i stadens alla delar. Staden ska utvecklas hållbart, vackert och levande. Planen ska fungera som en inriktning och vara vägledande när det gäller stadens arbete som rör den byggda miljön, till exempel detaljplaner och bygglov. Visionen som finns i Översiktsplanen om att staden ska vara en nära, tät och grön funktionsblandad och även socialt hållbar är något som beskrivs avseende den byggda miljön i planen *Arkitekturstaden Malmö*. En viktig del är att ge förutsättningar för malmöbornas välmående och att gynna en positiv utveckling även för kommande generationer. Användarna ska gynnas av den byggda miljön vad gäller deras välmående och trivsel, både avseende fysiska och sociala aspekter. Det framhålls att en god arkitektur är något som tillför värden för människor, även att god arkitektur kan visa omsorg i såväl helhet som i detaljer samt visa omsorg om människor. Likaså lyfts det fram att visionen behöver finnas med i flera led, allt från politiker, byggherrar, brukare, tjänstemän och arkitekter. Viktiga utgångspunkter som lyfts fram i *Arkitekturstaden Malmö* är platsens förutsättningar och då både de fysiska och sociala – dessa är utgångspunkter som behöver tas hänsyn till när den byggda miljön förändras. Omsorgsfull och medveten gestaltning lyfts fram, likaså är en målbild att nya kvaliteter alltid tillförs, exempelvis nya funktioner och rumsligheter. En målsättning är att användarna i staden ska känna stolthet och att de värnar och tar hand om sin närmiljö. Aktörer behöver samarbeta och det är extra viktigt när det gäller en pressad ekonomi samt begränsade markresurser.

Planen, som innehåller nio teser, är tänkt att vara användbar vid till exempel markanvisningar, bygglovs- och detaljplaneprovningar. De nio teserna ska fungera som ambitioner och tillföra värde för den byggda miljön, vilket även har relevans för gården. Exempel på två av teserna är ”*Arkitekturen ska ge sinnliga upplevelser*” och ”*Arkitekturen ska främja livet i stadens rum*”. Fokus i planen är på en tät urban miljö då flera förändringar framöver är inom den existerande staden och i nybyggnadsområde med fokus på täthet (Malmö stad 2018).

Vidare betonas i *Arkitekturstaden Malmö* (Malmö stad 2018) en god vardagsarkitektur bland annat ur ett barn- och rättviseperspektiv. Vardagsmiljöerna framhålls som särskilt viktiga för personer som av olika anledningar har begränsade valmöjligheter. Där var människor bor ska det finnas utemiljöer som är inbjudande, där gårdar ses som viktig där människor ska kunna mötas i sin vardag.

Olika kvaliteter på bostadsgårdar lyfts fram som värdefulla aspekter som påverkar upplevelsen på gårdarna och möjligheten att göra avtryck i sin egen närmiljö. Andra viktiga aspekter som lyfts är avskildhet, vegetation som är anpassad för olika årstider, plats att leka och att sitta samt även att dessa aspekter samverkar med sol-, vind- och ljusförhållanden. Människorna ska ha en möjlighet att känna sig trygga i sin närmiljö och i staden, dokumentet framhåller att det ska finnas platser i varje grannskap där du ska kunna möta och se dina grannar och att bostadsgårdar är en av de utemiljöerna av privat karaktär som behövs för att människor ska känna tillhörighet. Det lyfts även fram att tydliga gränser mellan privata och offentliga rum kan gynnas genom att det kan ske aktiviteter på båda sidor av gränsen, ett exempel som lyfts fram är en genomsiktig olåst grind som avgränsning mellan gata och gård - vilken hjälper till att skapa en tydlighet i stadsrummet avseende vad som är offentlig gata och vad som är mer halvprivat innergård. Arkitekturen ska formas med ett fokus på den mänskliga skalan, till exempel ska dagsljus och solljus nå gårdar. Byggnaderna behöver utformas med en medvetenhet om höjd och bredd på byggnaderna och en medvetenhet om hur brett gaturummet formges. Vikten av att skapa mindre rumsligheter där det finns höga och stora byggnader framhålls och vikten av en gestaltning som utformas omsorgsfullt. Grönska på fasader och tak lyfts fram som ett viktigt komplement, speciellt i utrymmen som är trånga. Att använda växter i gestaltningen och i skötsel lyfts fram som en viktig del för att bidra med varierande, sinnliga och upplevelsefulla miljöer på bland annat gårdarna (Malmö stad 2018).

Riktlinjer för bostadsgårdar

Riktlinjer för bostadsgårdar är ett dokument som antogs december 2022 av stadsbyggnadsnämnden i Malmö (Malmö stad 2022). Bakgrunden till riktlinjerna beskrivs som att stadsbyggnadskontoret hade samtal med en rad intressenter under sommaren 2022, bland dessa fanns byggaktörer, forskare, arkitekter, förvaltare, kommunala bostadsbolag, olika förvaltningar inom Malmö stad och stadsbyggnadsnämnden. Syftet med riktlinjerna beskrivs i tre punkter, för det första att bidra till en hållbar stadsutveckling och god boendemiljö. För det andra ska de bidra med en ökad förutsägbarhet för Malmöborna samt de aktörer som verkar i frågor om bostadsgårdar såsom byggare och fastighetsägare. För det tredje anges syftet vara att underlätta kommunens arbete med bedömning, beslut och handläggning för till exempel bygglovsförfrågningar och planläggning (Malmö stad 2022).

Själva riktlinjerna inleds med att lyfta fram vikten av socialt värdeskapande bostadsgårdar för samtliga malmöbor. Bostadsgården beskrivs som en del av hemmet för Malmöborna och ska vara en plats för samvaro, lek, grönska, avkoppling, rörelse och odling. Gårdarna ska bidra till välbefinnande och trygghet, och när gårdarna utformas ska de fyllas med funktioner som bidrar med mervärde för de boende, skapar en tillhörighetskänsla och gynna sociala relationerna mellan de boende. Malmö stad förväntar sig att gårdarna redan tidigt i planeringsprocessen utformas och att dess funktioner beskrivs och definieras där (Malmö stad 2022).

Dokumentet ställer frågan för vem, när och vem riktlinjerna gäller samt hur de ska användas. Dem ska rikta sig till alla aktörer inom stadsbyggnad i Malmö såsom politiker, tjänstepersoner, konsulter, byggaktörer och fastighetsägare. Riktlinjerna gäller inte bara vid nybyggnation utan även vid ombyggnad. Vad som lyfts fram som själva kärnan i riktlinjerna är visionen och principerna för form och funktion i riktlinjerna, och det är de som behandlar det som faktiskt går att reglera i bygglov och detaljplan. Det är upp till varje fall att anpassa och avväga, riktlinjerna fungerar vägledande. De olika principerna behöver användas i förhållande till varandra för att kunna uppnå visionen som finns om socialt värdeskapande bostadsgårdar, om det inte går att kombinera principerna i ett särskilt fall så får det avgöras vilken av principerna som är viktigare att arbeta med – i dessa fall ska underlag finnas som beskriver konsekvenserna (Malmö stad 2022).

Riktlinjerna (Malmö stad 2022) delas in Principer för bostadsgårdens *funktion* med tre punkter (1–3) som rör bostadsgårdens vardagsrum, en grön plats samt komplementfunktioner inom byggrätten. Därefter följer tre punkter om principer för bostadsgårdens *form* (4–6), som benämns rumslig inramning, huvudsakligen på marken och kapacitet för flera funktioner samt livaktig grönska. Nästa del kallas Samtal om *kvalitet*, med fokus på kvalitet över tid och kvalitet genom detaljering och sinnlighet samt lyfter fram vikten om att samtal ska pågå genom hela processen. Några utvalda exempel på vad som anges är följande:

”Plats och yta ska avsättas för uppehåll, lek och samtal.” (Malmö stad 2022)

”Gårdens form och mått ska möjliggöra för flera mindre rumsligheter och inramningar.” (Malmö stad 2022)

”Gården ska ges plats och förutsättningar för att rymma rik och varierande växtlighet.” (Malmö stad 2022)

”...gårdens mikroklimat optimeras för uppehåll och samtal. Utformningen ska möjliggöra en gård på markplan med både sol och skugga samt bidra till ett minimum av kraftig vind och höga bullernivåer.” (Malmö stad 2022)

Det ska återfinnas en tydlighet mellan det offentliga livet i staden och den privata bostadsmiljön och det ska inte dras offentliga stråk genom gården.

”Bostadsgården ska ha en tydlig rumslig inramning i form av växtlighet, staket eller byggnader mellan privat kvartersmark och allmän platsmark.” (Malmö stad 2022)

Riktvärden i dokumentet rörande bostadsgården

De mått som anges i *Riktlinjer för bostadsgårdar* (Malmö stad 2022) är följande:

Gården ska som minst rymma **6 kvm/100 BTA** för rekreativa och sociala funktioner, i denna yta ska inte cykelparkering, privata uteplatser och avfallshantering inte räknas med.

Cirka **200 lägenheter** är en övre gräns för hur många som delar samma gård

Det lyfts även att om det skulle bli en konflikt avseende att uppnå social eller miljömässig hållbarhet, ska ytan avseende friyta för lek prioriteras före ytor såsom förråd, avfall och cykelhantering.

Dokumentet (Malmö stad 2022) lyfter fram en rad olika konkreta exempel på olika kvaliteter, ett urval bland dessa är: kvalitet genom grönska som kan vara blomning olika årstider, slingriga stigar, ytor som kan användas på olika sätt vilket ger flexibilitet och att grönskan bidrar med dofter och ljud. Exempel på kvalitet genom rumslig inramning som inte utgörs av byggnader är vintergrön häck, staket som är utformade glest med öppningar, klätterväxter på plank, cykelparkering med pergola och berså som är grön. Exempel som ges på kvalitet genom sociala aktiviteter vilka kan berika gården är att kunna grilla, odla, sola, ha kalas och äta samt fika.

I dokumentet finns en sammanställning av slutsatser som togs i samtalet sommaren 2022 och ett urval av dessa slutsatser är att det ses som en utmaning att skapa bra gårdar och samtidigt få plats för cykelparkeringar, att storleken på en gård inte kan ersättas med andra typer av kvaliteter och att byggaktörerna kan se värdet i välfungerande gårdar. I samtalet med byggnadsnämnden framhölls även bland annat följande slutsatser:

”Social samvaro. Sopor och cyklar ut, social samvaro in”

”Våga lämna saker ute, tex leksaker, låta barn leka själva ute”

”Hemkänsla (=tillhörighet)”

”Gårdar ska vara gröna. Hög ambition viktigt”

Dokumentet ställer frågan – Varför behövs bostadsgården? Det framhålls att för att en gård ska bli bra så behövs nytta på olika nivåer och för att uppnå dessa nyttor så är gårdens funktioner samt dess utformning avgörande. Tre huvudpunkter lyfts fram, den första rör individen och vikten av att kunna påverka sin närmiljö och att tillgången till utevistelse är viktig, för såväl hälsa som trygghet. Det kan skapa återhämtning för stress och gården är särskilt viktig för barn och äldre. Även utsikten lyfts som en viktig potential som en förlängning av hemmet. Möjligheten att gården kan vara en del av ens förlängda vardagsrum som inte kan ersättas med närliggande parker. Den andra huvudpunkten nivån rör gruppen, det vill säga de boende som delar gården och att gården kan skapa ett socialt kitt mellan boende och utgöra ett gemensamt intresse. Den tredje anledningen till att en bra bostadsgård behövs rör samhället där gården ska bidra till social stabilitet för området, öka attraktiviteten för barnfamiljer att bo kvar i staden vilket i sig medverkar till ekonomisk hållbarhet (Malmö stad 2022).

När riktlinjerna togs fram sammanställdes även relevant forskning inom bostadsgårdar, dokumentet hänvisar till Eva Minoura (2019; 2022) och Eva Kristensson (2003). Även lagrum tas upp, Barnkonventionen och PBL, samt Boverket *Utformning av bostadsgårdar* (u.å) och samt Spacescape's rapport *Mäta stad* (2016) lyfts fram.

Planerarens perspektiv på arbetet med att planera för bostadsgården

I denna del presenteras resultatet från intervjun med Informant 1 som hölls på Malmö stadshus 2024-11-11. Hädanefter refereras till informant 1 på följande vis: (Informant 1). Informant 1 är planarkitekt på Stadsbyggnadskontoret på avdelningen för stadsplanering och hållbarhet. Hon är utbildad landskapsarkitekt och har jobbat på Malmö stad i över tio år och använder *Riktlinjer för bostadsgårdar* i detaljplaneskedet. Men granskar även bygglov och då är det utemiljöer på bland annat bostadsgårdar hon tillsammans med andra landskapsarkitekter granskar hur utemiljöerna ser ut och hur de ser ut att fungera. Efter granskningen skriver informanten med kollegor en internremiss med deras synpunkter, ett yttrande. De har fokus på utemiljö och hon menar att *Riktlinjer för bostadsgårdar* har varit en extra hjälp att motivera att utemiljön är viktig. Det är i bygglovskedet som planarkitekterna skriver remissen och tittar på vad som står i detaljplanen. Hur det är planerat och hur det är tänkt, det kan variera hur mycket det står, ibland mycket och ibland nästan ingenting. Meningen med de antagna riktlinjerna är att det ska beskrivas tydligare i planskedet hur det är tänkt med gården och att det ska finnas tillräckliga friytor för allt som behövs och särskilt med avseende på rekreation och lek. En stor del av gårdens yta upptas av cykelparkering, miljöhus och parkering för rörelsehindrade. Det är det ständiga problemet och avvägningen, menar informanten, att hur mycket plats det är rimligt att dessa funktioner ska få ta av gården (Informant 1 2024-11-11).

Malmö stad har en lång tradition av att granska bostadsgårdar och andra utemiljöer i bygglovskedet, troligen längre än vad andra kommuner har, riktlinjerna kan ses som en uppdaterad rutin. Från 20–30 år tillbaka eller ännu mer i tiden har bostadsgårdar granskats i kommunen och synpunkter har framförts om de här frågorna, allt för att försöka få till bättre gårdar. I nuläget befinner sig informanten med kollegor i något av ett mellanläge, detta eftersom riktlinjerna antogs i december 2022 men de planer som kommer in nu gjordes medan riktlinjerna ännu inte var antagna. Därför är de i ett slags gränsland nu med hur mycket krav de kan ställa på de planer som behandlas nu. Efterhand kommer de planer som kommer in för granskning att faktiskt ha hanterats medan riktlinjerna var antagna redan i planskedet (Informant 1 2024-11-11).

Innan riktlinjerna fanns har planarkitekterna bland annat hävdut utifrån paragrafen i PBL att friyta ska gå före parkering. Det är inte tydligt vad det går att kräva utifrån lagen men i princip är informantens erfarenhet att det åtminstone ska finnas en gård, i andra städer såsom Stockholm kan det förekomma att det inte blir någon bostadsgård över huvud taget och att boende i stället hänvisas till en park. Utgångspunkten är att det ska finnas en riktigt gård, i undantagsfall har det funnits endast med terrass men utgångspunkten är att sådana projekt inte ska finnas. Olika kommuner kan tolka 8 kap 9 paragrafen i PBL olika vad gäller *tillräckligt stor yta* för vistelse och friyta vid bostäder. Informanten har hävdut denna när det exempelvis har funnits för mycket cyklar, en tolkning av paragrafen som hon med kollegor gör på Malmö stad är att hävda synpunkten att skapa tillräckligt mycket plats för rekreation (Informant 1 2024-11-11).

I detaljplaneskedet sätts bestämmelserna för hur byggnaderna placeras, det vill säga hur huskropparna ska placeras om det exempelvis blir slutet kvartersbyggnad eller lamellhus. Prickmark innebär att byggnader inte får placeras. Inom byggrätten kan det förekomma mer eller mindre flexibla planer, om en plan görs mer flexibel innebär det att en relativt stor yta avses för att placera en byggnad som till exempel är max 300 kvm stor inom ett visst område. En mer specifik byggrätt kan också göras, som helt och hållet får bebyggas, då är det tydligt att byggnaden placeras precis där. Det kan således variera och se olika ut. Om byggnaderna i slutändan byggs samman helt eller om det blir luft mellan byggnaderna, det kan variera hur olika byggherrar väljer att utnyttja byggrätten. Informanten anser att hon kommer in i rätt fas i processen, att som planarkitekt är det möjligt att använda sig av riktlinjerna i planskedet och det är då de ser över ytorna och placeringen av gården och det går ut på att hitta en lösning i grova drag. Det andra skedet i bygglovets planarkitekten också med och då i rollen att bevaka att det som har planerats faktiskt följs och att det görs rätt prioriteringar på gården (Informant 1 2024-11-11).

Själva bygglovshandlingen har tagits fram av en arkitekt eller landskapsarkitekt och det är möjligt för planarkitekten att kontakta dem med en specifik fråga eller om något ser konstigt ut men det är inte ofta det görs då de inte kan lägga så mycket tid på den granskningen. Det är i stället bygglovshandläggaren (de som får informantens internremiss) på kommunen som kan ha mer kontakt med arkitekterna och då kan diskutera kring olika lösningar. Det är bygglovshandläggaren som slutligt avgör vad de anser vara godkänt eller inte och de har då även planarkitektens (informantens) svar som ett underlag. De tycker ofta det är bra när informanten (det vill säga planarkitekterna) har varit tydliga om vad de inte tycker är tillräckligt bra (Informant 1 2024-11-11).

De handlingar som informanten främst arbetar med vid granskningen är markplaneringsplan och planterings- och utrustningsplan. Det kan vara en situationsplan som visar ut-zoomat läge och en nybyggnadskarta. Det som de främst tittar på är att höjderna är rimliga till omgivande fastigheters höjder, och även en översyn av övriga handlingar såsom planer, sektioner, illustrationer och uträkningen av grönytefaktor är även en viktig handling. Planlösningen på bottenplan och var det finns entréer är viktigt, och de privata uteplatserna mot gården och hur man kan röra sig (Informant 1 2024-11-11).

Gällande vilket underlag som kommer in för granskning kan dessa vara varierande i hur bra de är, ofta är det mer kompetens i de större projekten som ritar, i de små projekten är det inte alltid en landskapsarkitekt inkopplad och då kan det komma in bristfälliga underlag, och med en gestaltning som inte lika välgjord vad gäller gestaltungsfrågorna. Det kan skilja sig mellan olika projekt, men mestadels är underlagen bra. Gårdarna kan ha studerats olika och ambitionsnivån ger utslag i hur en gård blir eller ritas. Med olika budget i projekten förekommer det exempelvis att det inte läggs lika mycket resurser på gården i stort och att den inte får kosta så mycket. En del i det hela är att sökanden kan vilja använda gårdsytan till cyklar och inte förvara de i byggnaden. Det är vanligt att vilja optimera sitt projekt och att ambitionsnivån skiljer sig. I bygglovskedet ställs krav på att de inkomna

handlingarna uppfyller en viss nivå. Det innebär att det inte går att lämna in handlingar som inte håller tillräcklig kvalitet (Informant 1 2024-11-11).

Informanten anser att det finns en svårighet att sätta en planbestämmelse kring vegetation till exempel. Ibland hade det varit önskvärt att till exempel ange antal träd. Det finns en begränsning på vad detaljplanen kan bestämma. Malmö stad tillämpar grönytefaktor (GYF) som en del i planeringsprocessen. En utmaning uppstår dock i hur själva gården sedan utformas och inreds. Till exempel kan så kallad prickmark användas, vilket innebär att byggnader inte får uppföras på området. Ett annat exempel är när det finns en önskan om ett miljöhus, vilket kan innebära att korsmark sätts. På korsmark kan specificeras exakt hur mycket byggnadsarea som får utnyttjas, en åtgärd som ofta används i praktiken. Det innebär att det regleras i planen att det får vara ett miljöhus men inte mer än det. En annan viktig fråga som informanten tar upp är parkering för rörelsehindrade (prh) och att det också är något som undersöks i detaljplaneskedet för att det inte ska bli dåliga lösningar med till exempel parkering inne på själva gården utan att den förläggs i utkanten. Något som det är en återkommande diskussion om i varje plan är cyklarna och hur mycket dessa kan regleras. Det finns en önskan att uppmuntra befolkningen att cykla och cyklarna behöver parkeringsyta. Hur stor andel cyklar som ska förvaras på gården respektive i byggnader, källare eller någon annanstans är en ständig diskussion (Informant 1 2024-11-11).

Riktvärden som planarkitekten förhåller sig till i arbetet med att planera för bostadsgården

De siffror som informanten förhåller sig till i arbetet med bostadsgårdar, speciellt sedan de nya riktlinjerna tillämpas är framför allt gårdsyta/100 BTA. Ett viktigt mått gäller friytan, och att jämföra med den lägsta nivån på 6 kvm/100 BTA. Om en gård inte uppnår riktvärdet på **6 kvm friyta/100BTA** då finns det ett tydligt underlag att kunna kräva mer och en bättre lösning, förutsatt att det är möjligt. Ibland förekommer projekt där förutsättningarna är begränsade, exempelvis när en liten tomt endast tillåter uppförandet av ett punkthus. Trots begränsningarna har det ibland ändå valts att genomföra en plan även om förutsättningarna är ogynnsamma. Grönytefaktor (GYF) är en annan aspekt som beaktas, även om den är något separat från arbetet med *Riktlinjer för bostadsgårdar*. GYF kan hjälpa till att skapa en trivsam och bra gård. Detta är något som också övervakas och måste beaktas i planeringsprocessen. Det finns även ett annat viktigt mått, **antal lägenheter som är satt till max 200** i riktlinjerna. Informanten menar att det inte är vanligt med så stora projekt men det har förekommit, det är snarare undantag. Något som informanten framhåller som intressant är att det kan vara stor skillnad mellan gårdsytan och friytan. Ibland är de lika och ibland stor skillnad, vilket relaterar till hur marken har använts. Detta är något som informanten med kollegor har bevakar.

Måtten som anges i *Riktlinjerna för bostadsgårdar* fastställer en lägstanivå (6 kvm/100 BTA), men det är möjligt att diskutera om denna nivå är tillräcklig. Informanten menar att det känns bra att ha någonting att luta sig emot som gör det tydligare. Det har diskuterats bland kollegor att på ett sätt är det mycket bra att riktlinjerna är tydliga och andra sidan om de blir väldigt tydliga, så är de inte så

flexibla och i staden finns det hela tiden olika förutsättningar. Ibland är det mer befintliga miljöer det arbetas med och då kan det vara svårt att uppnå olika exakta mått. Informanten uttrycker en förhoppning om att 6 kvm inte blir en standard och att alla gårdar ska hamna där, får då blir det fel, och hon ser det som en potentiell risk. Även om hon anser att de inte är där nu, framhåller hon att om det skulle det bli fallet – skulle det vara önskvärt att vilja ha en högre siffra.

Några viktiga faktorer för bostadsgården som lyfts fram i intervjun är lek och rekreation, vilket kan sammanfatta hur de boende ska kunna använda gården på olika sätt. Exempel på detta är möjlighet till rörelse, något som utmanar, något som ger inspiration och å andra sidan även ha möjlighet till lugna aktiviteter, såsom att sitta på en bänk och vila, och även att ha en fin utsikt. Informanten framhäver att få in både lek och rekreation. Det är även viktigt att grönskan får utrymme.

”Och det är klart att om gården blir väldigt liten så blir det svårt att få in allt det där, så det blir ofta lite kompromisser på de mindre gårdarna.” Informant 1 (intervju 2024-11-11)

I granskningen ligger fokus på om det är något särskilt som saknas, om sökanden väljer att göra sandlåda och något för barnen eller väljer att fokusera på lugna aktiviteter. Detta är något som informanten/planarkitekten inte lägger sig i, men tycker att det ska finnas något för båda, såsom både sittplatser och något lekfullt, såsom sandlåda eller något annat.

Det är möjligt att ha synpunkter på om det är en inhägnad gård, om den är omgärdad eller om det är stråk igenom. Det kan dock vara svårt att ändra på detta i granskningen eftersom det är redan i planskedet som det borde arbetats med den frågan. Det som går att åtgärda är mer användning av omgärdande vegetation eller låga staket för att skapa rumslighet även om det inte finns byggnader.

Informanten påpekar en brist på uppföljning efter bygglov, vilket gör att det inte går att säkerställa om alla delar av gården genomförts som planerat. Bygglov krävs endast för helhetslösningen, inte för detaljer som träd eller planteringar. Men om vissa ändringar görs är det inte krav på en ny bygglovsansökan för det. Informanten anser att de egentligen skulle ha någon form av uppföljning men menar att det saknas resurser för det, och hon menar att det skulle krävas ganska mycket mer jobb. I dagsläget följer de inte upp att allt genomförs men de hoppas på det.

Utmaningar som informanten tar upp är cykelparkeringen och hur den ska styras. Och även riktvärdet 6 kvm/100 BTA vilket återstår att se om det kommer att vara ett bra mått eller om det är för lågt, och det är något som kommer behöva funderas över framöver.

Enligt informanten har det efter införandet av riktlinjerna blivit en ökad medvetenhet om solbelysningens betydelse, särskilt i relation till hur mycket sol som faktiskt når in på gården. Hon framhåller att det inte är optimalt om gården är alltför beskuggad. Samtidigt menar hon att landskapsarkitekter har tänkt mer på dessa frågor även innan riktlinjerna antogs men bland de som inte har den

bakgrunden har hon kunnat märka att det finns en skillnad med ökad medvetenhet sedan riktlinjerna infördes. Det har också börjat diskuteras mer medvetet angående mått i stort sedan riktlinjerna antogs, det vill säga att se till att det blir tillräckliga mått. Men det ligger en svårighet i detta då man inte vet hur mycket av gården som blir friyta i slutändan. Men informanten menar att de har det i åtanke och försöker beskriva det i planskedet.

Informanten menar att som landskapsarkitekter i bygglovskedet arbetade de ändå hyfsat likartat redan innan riktlinjerna, men nu har de några fler tydligare punkter som de kan ta stöd av och argumentera för bra gårdar. Och att frågan numera, efter riktlinjerna – kommer in i ett tidigare skede i planprocessen och att frågan har blivit tydligare.

”Så det är en skillnad verkligen” (Informant 1 intervju 2024-11-11).

Sammanfattning

Nedan följer en sammanfattning av del 2

Utifrån de tre kommunala dokumenten

Efter att ha läst Malmö stads dokument framkommer det att forskningen och praktiken i Malmö tycks ha en relativt samstämmig syn på vad som behövs för att stadens innergårdar ska fungera väl för de människor som bor på gårdarna. Malmö stads översiktsplan 2023, tillägget *Arkitekturstaden Malmö* och dokumentet *Riktlinjer för bostadsgårdar* beskriver en samstämd syn och vision för vad en bra gård behöver avseende rymlighet, gränser och dess funktioner. Enligt *Riktlinjer för bostadsgårdar* förekommer riktvärde, att gården ska rymma minst 6 kvm/100 BTA, vilket då handlar om friyta där ytor för cykelparkering, återvinningshantering och privata uteplatser inte ska räknas med i denna siffra.

Rymliga och gröna gårdar tas upp i samtliga tre dokument varpå kvaliteterna blir mer specifika i de två sistnämnda dokumenten. En faktor som lyfts fram i de tre dokumenten är hälsan för människan, vikten av grönska samt social hållbarhet

Utifrån intervjun

Utifrån intervjun med Informant 1 (2024-11-11) ter det sig som att bostadsgårdar kommer upp tidigare på agendan i planeringsprocessen sedan riktlinjerna antogs och att det har blivit tydligare för andra yrkeskategorier (än landskapsarkitekter) vad som är viktiga aspekter rörande gårdens värden som i sin tur kan vara avgörande för kvaliteten på gården och möjligheten till rekreation och lek. Plan- och bygglagen (PBL) har tidigare använts främst för att hävda *tillräckligt stor* friyta. Nu när riktlinjerna finns kan det även hänvisas till dessa i planeringsprocessen, samtidigt återfinns fortfarande en viss frågegång angående vad som anses vara tillräckligt. Att lösa de praktiska funktionerna såsom cykelparkering, miljöhus och parkering för rörelsehindrade med mera är en utmaning då gårdarna även behöver rymma grönska samt möjlighet för rekreation och lek.

Det är tidigt i planeringsskedet, det vill säga i detaljplaneskedet som gårdens ramar sätts då byggnaderna bestäms i detta skede. I bygglovsgranskningen kontrolleras att gårdarna har tillräcklig friyta för lek och rekreation med mera. Det går inte att reglera exakt vad detta innebär exempelvis om det blir en sandlåda eller annat. Det är framtiden som får utvisa om siffran 6 kvm / 100 BTA är en rimlig siffra och att detta inte blir en ny lägsta standard. Skillnaden mellan gårdsytan och den faktiska friytan i slutändan är något som planerarna på kommunen bevakar. Såväl de kommunala styrdokumenterna som informanten framhåller vikten av att gården ska gynna de boende och att den ska kunna användas på flera olika sätt.

Del 3 Undersökning av sex nybyggda bostadsgårdar i Malmö

Inledning

Denna del av studien undersöker den aktuella situationen för samtida och nybyggda bostadsgårdar. Platsbesök har genomförts på sex nyanlagda bostadsgårdar i olika delar av Malmö, gårdarna har inventerats enligt en specifik inventeringsmall (se Bilaga 2).

Figur 4. Malmö med en geografisk lägesöversikt av de sex bostadsgårdarna

Gårdarna presenteras var och en för sig med inledningsvis en tabell (se figur 5 för exempel). Därefter följer resultatet av platsbesöken med text och fotografier på fyra teman: rymlighet, tillhörighet, kvaliteter och användning vardagsfunktioner. I slutet av varje gård återfinns en sammanfattning. Därefter återfinns en kort beskrivning av vad respektive detaljplan med planbeskrivning har berört relaterat till

bostadsgården i dessa dokument. Avslutningsvis sammanfattas samtliga sex gårdar gemensamt med fokus på det generella som gårdarna har gemensamt samt det som sticker ut bland gårdarna.

Tabell som inleder varje kapitel om respektive gård:

Tabell

Fastighetsbeteckning och stadsdel:

Underbyggd gård:

Inflyttning:

Bostadsform:

Gårdsyta:

Antal lägenheter:

Kvadratmeter gård/lägenhet:

BTA:

Gårdsyta/100 BTA:

Friyta*/100 BTA:

Datum, tid och väderförhållande:

*I friytan räknas inte: cykel- och bilparkering, komplementbyggnader, förgårdsmark, såvida den inte är möblerad, privata uteplatser.

Figur 5. Exempel av tabell om information för respektive gård

Badskon 1 och 2

Fastighetsbeteckning och stadsdel: Badskon 1 och 2 (en gemensamgård), Hyllie

Underbyggd gård: Nej

Inflyttning: Höst 2024

Bostadsform: Hyresrätt

Gårdsyta: 1040

Badskon 1: 400

Badskon 2: 640

Antal lgh: 94

Badskon 1: 56

Badskon 2: 38

Kvm gård/lgh: 11,1

Badskon 1: 7,1

Badskon 2: 16,8

BTA: 7280

Badskon 1: 4000

Badskon 2: 3280

Gårdsyta/100 BTA: 14,2

Badskon 1: 10

Badskon 2: 19,4

Friyta/100 BTA: 10,14

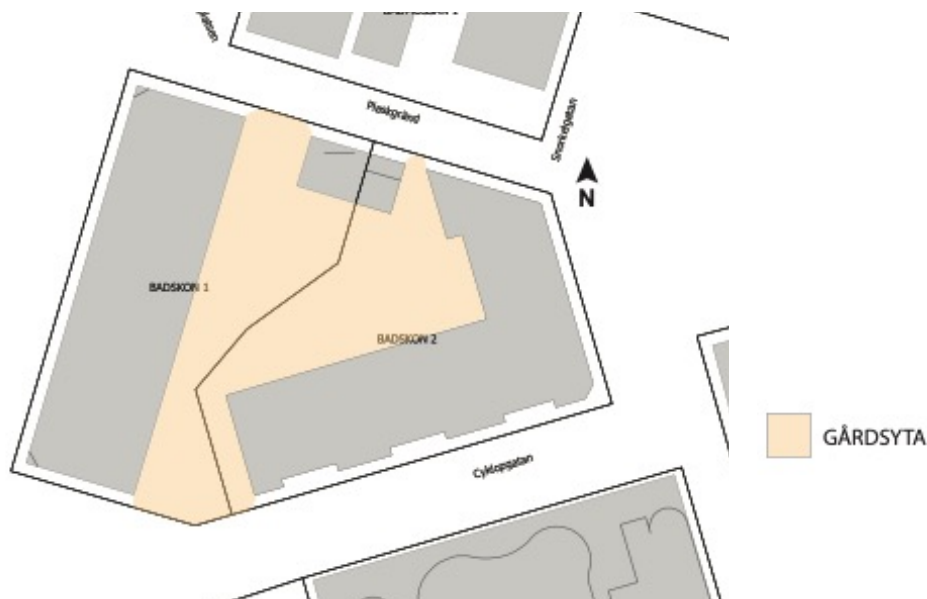
Badskon 1: 7,25

Badskon 2: 13,03

Datum och väderförhållande: November, mulet och uppehåll, delvis lätt regn.

Hyllie är ett område som byggs ut på tidigare åkermark och binder samman staden med den skånska slätten, numera är Hyllie ett tätbebyggt område. Badskon 1 och 2

ligger i den del som kallas Hyllieäng som ligger söder om badhuset och har social hållbarhet i fokus (Malmö stad 2024b).

Figur 6. Badskon 1 och 2. Omarbetad karta av författaren. Tillåtelse att använda kartan finns. Källa: Malmö stad (2024). Badskon 1 och 2. SWEREF 99. Utdrag ur primärkarta [Kartografiskt material]. <https://geo.malmo.se/primarkarteutdrag/> [2024-12-18]

Rymlighet

Yta/rymlighet/storlek

Det finns tre öppningar att ta sig in till gården (se figur 6). Gården avgränsas av ett cykelskjul i norr med två öppningar (se figur 7) på vardera sida om detta skjul vilka vetter ut mot en mindre gata och den tredje öppningen i söder (se figur 8) är mot en annan mindre gata. Gården består av ett öppet rum, den lägre huskroppen i öst är i vinkel med 4 våningar och ger en lägre småskalig känsla till gården och fasaden är främst i trä vilket bidrar med varma färger. Byggnaden i väst har främst 5 våningar mot gården för att sedan bli högre med 7 våningar, fasaden är tegel som går i färgerna rött och beige.

Gården är tämligen öppen att nå, de två öppningarna i norr är avsmalnade och hjälper på så vis att avgränsa rummet via ramper samt trappsteg (se figur 9 & 10). Det finns inga grindar eller staket som hjälper till att avgränsa. I den andra öppningen mot syd är det planteringar som smalnar av utrymmet och gångstigen att nå gården, ingen nivåskillnad (se figur 11 & 12). Byggnaderna ligger ganska tätt inpå varandra vilket bidrar med att en rumslighet kan uppnås när du befinner dig i gårdsutrymmet. När du till exempel sitter vid möblemanget inne på gården kan du inte med ögat se själva öppningarna eller gatan. Gården upplevs som att den är till för de som bor här, det är en ganska trång gård men ändå finns ett fokus på att skapa en rumslighet mitt i som är skapad genom planteringar. Det finns en risk att gården

används som smitväg/genväg främst via de två öppningarna mittöver varandra nordväst-sydöst. På en rymlighetsskala mellan 1–10 bedöms rymligheten till 5.

Figur 7. Öppningar mot norr. Träkjulet med två av gårdens öppningar på vardera sida.

Figur 8. Öppningen från söder. Det går att se huset på andra sidan vilket kan locka till att använda gården som genväg. Planteringar smalnar av och definierar gränssnittet.

Figur 9. Ena av öppningarna mot norr med nivåskillnader och ramp

Figur 10. En av två öppningar mot norr, plantering och gångstrå som leder in mot gården

Figur 11. Öppningen från söder, det går att se husen på andra sidan gården vilket kan locka till att gena genom gården

Figur 12. Öppningen är avsmalnad med en gång med hjälp av växtlighet, samtidigt kan du lockas in att använda gården som en smitväg

Tillhörighet

Entréer och stråk

Det är inget offentligt stråk som är draget genom gården, det är dock möjligt att passera igenom här och använda gården som en genväg. Det finns en offentlig entrédörr till flerbostadshuset och två dörrentréer för de boende att nå flerbostadshuset. En del av uteplatserna har även egna privata entrédörrar till sina lägenheter inifrån gården via deras uteplatser.

Gränser, privat – offentlig

Gränserna är något flytande, inte tydligt markerade dock kan du uppleva att du ”träder in” på gården när du gått en bit in från öppningarna till gården (se figur 10 för exempel). Gården kommer troligen främst användas av de som bor här vad gäller att stanna kvar och vistas och inte av utomstående, utöver smitvägen som troligen kan bli använd av personer som vill gena. Gården tillhör de boende men den har samtidigt inslag av att ha en öppen karaktär då ingångarna är helt öppna mot gatan och det skulle kunna gå att använda gården för att gena igenom.

Privata uteplatser

Det finns flera privata uteplatser på gården. Några avskiljs mer tydligt mot gården med både en nivåskillnad i form av en sluttning och med såväl häck som perenner framför (se figur 13). En del uteplatser avskiljs med träplank sinsemellan varandra och med en smalare planteringsyta samt häck (se figur 14), andra med nivåskillnad (figur 15) eller med plantering (16). Uteplatserna är närvarande på gården, de löper längs med stigarna på gården och är nära sittbänkar. Det är vid tiden för inventering få tecken på användning, det finns fler personliga tillägg på balkonger jämfört med uteplatser på bottenplan. Det finns även fler privata tillägg på de individuella balkongerna jämfört med balkonger i form av loftgångar.

Figur 13. Privata uteplatser avgränsas med planteringar i fler än ett skikt. Gång och uteplatser ligger i nära anslutning till varandra

Figur 14. Privata uteplatser avgränsas med plantering i framkant och i sidled med träplank, samma material på privat uteplats som på gården gör gränsen otydligare. Bänk nära och vänd mot privat uteplats kan påverka upplevelsen av att vara "för nära inpå"

Figur 15. Privat uteplats som avgränsats med upphöjd marknivå samt plantering och träplank

Figur 16. Privata uteplatser avgränsas med häck samt bredare plantering, smala stigar ger ett visuellt intressant uttryck (kan dock påverka tillgängligheten)

Kvaliteter

Växtlighet/en grön plats

Återfinns följande? Ja/nej

Planteringsbäddar för större träd och buskar: Ja

Tillräckligt med solljus för växter? Ja

Finns sammanhängande vegetationsytor som inte delas upp av stigar? Ja

Utgör grönskan en central del av gården? Ja

Det finns en variation i växtligheten, såväl häckar, flera mellanstora träd, buskar och olika sorters perenner (se figur 17). Det finns en variation som skapar intresse för ögat. Här kommer finnas olika kvaliteter genom årets säsonger och en visuell mångfald. Här återfinns en relativt hög andel perenner.

Förhållandet mellan mjuka och hårda material är ungefär lika. Gångstigarna är i betongplattor främst som löper som en ram längs gården och en grusstig i anslutning till gräsmattan. Två större perennytor och busk- och perennytor som löper längs gångstigar, en mindre gräsyta. Häckar planterade i ganska generösa planteringsytor framför vissa uteplatser vilka är avgränsade med låg upphöjd kant, vilket hjälper till att avgränsa uteplatserna. Gröna tak återfinns inte. Det finns växter som är planterade längs linor på några ställen som ska kunna klättra längs bostadsfasaderna.

Figur 17. Den enda platsen att samlas för mat och grill omgärdas av breda planteringar med variationsrik växtlighet, cykelskjul samt gräsmatta. Det kan på sikt bildas en rumslighet runt umgängesytan.

Skötsel och slitage

Gården bedöms som välskött idag. Skötselnivån kommer behöva hållas relativt hög framöver sett till den relativt höga andelen perenner, samt att buskar, häckar och gräsmatta behöver beskäras och klippas. Det bedöms finnas potential att hålla en god skötselnivå framåt. Det är rimligt tilltagen storlek på de nyplanterade träden samt häckplantorna. Det finns viss risk med slitage på gräsmattan i förhållande till hur stor andel barn och hur ofta som de kommer att leka här. Slitage finns även en risk avseende att barnen möjligen kommer att leka bland buskar/perenner, urvalet av perenner ser mer tåligt och robust ut i direkt anslutning till sandlådan jämförelsevis med resten av gården.

Naturkontakt

Perspektivet inifrån bostäder ut mot gårdarna är att det återfinns möjlighet till utblickar mot gården som utgör ”kontakt” med grönskan/växtligheten. Det finns idag en god början till möjligheten att skapa en grön, frodig och variationsrik gård. Även de mer rejäla träden kan skänka visuell kontakt för de som bor högre upp i bostäderna, likaså de sammanhängande gröna ytorna har potential att skapa en sammanhängande ”massa” av grönska.

Kontakt med utemiljön

Gårdsutrymmet bidrar med låg, medel eller hög kvalitet vilka bedömdes utifrån Anna Bengtssons modell för kontakt med utemiljön (Bengtsson 2015; Bengtsson et al 2018):

Zon 1 (utblick genom fönster): **Medel**

Zon 2 (övergångsmiljö mellan inne/ute, balkonger och uteplatser) **Medel**

Zon 3 (beskrivning välbefinnande/hälsa gården: **Medel**

Arkitektoniska kvaliteter

Gårdens gestaltning har huvudfokus på att få in växtlighet (se figur 18) på en relativt liten yta, samt att skapa en rejäl yta att umgås på i mitten av gården med cykelhuset i ryggen och utblick mot grönska och gräsmatta. Längs med gårdens gångstigar är det återkommande perenner planterade. Ett försök att avgränsa uteplatser mot gården finns trots en begränsad yta. Det finns en omsorg i gestaltningen med olika former på ytorna, som i mitten är lite mer mjuka och böljande och i kanterna mer strikta/raka. Materialval är betongplattor i olika storlek, avslut finns vid ytor såsom upphöjda betongkanter och gräsmattan har till exempel avslut/avgränsning med en kant av gatstenar (se figur 19). Gårdens yta och former är relativt enkla i sin utformning och olika lösningar har eftersträfvats för att få in grönska på olika sätt. Utmaningen ligger främst i begränsning av yta där det till exempel endast förekommer ett rumsbildande sammanhang för gemensamma möte och där de andra två solitära bänkarna placerats ”felvända” rakt mot någon annans mötesplats eller mot en utrymningstrappa. Växtligheten i kombination med fasadens färger skapar ett mjukare intryck på gården.

Figur 18. En variationsrik växtlighet i olika skikt som kan bidra till att skapa rumslighet, samt till visuell sinnlighet och dofter

Figur 19. Detalj av materialval och materialmöte som har utformats omsorgsfullt

Rumsliga kvaliteter och överblickbarhet

Det finns främst potential för rumslighet i mitten av gården när växtligheten tar sig och ger mer volym och bidrar med struktur såsom ”väggar” och ”tak”. Det finns en avsaknad på flera ställen att vistas på. Det är främst sandlådan/gräsmattan och annars en rejäl sittplats med två bänkar och bord samt en grill som är platser att vistas på och umgås. Det återfinns två andra bänkar längs gångstigar, dessa kan fungera som en mötesplats men du äter inte kvällsmat där.

Det går att navigera sig enkelt på gården, det saknas överblick i det smala ”gattet” vid den sydliga passagen/öppningen. Med tiden kan troligen viss sikt skymmas på grund av växtligheten då det är ganska smala utrymmen som skapas då. Samtidigt ger det också förutsättning för rumslighet vilket kan gynna såväl de privata uteplatserna som bostadsgården i sig.

Lokalklimat

Det är relativt blåsigt vid dagen för inventering, gården är någorlunda skyddad från vind. Dofter kommer att kunna bidra till en sinnlighet via perenner. Ljudnivån präglas påtagligt av inre ringvägen som ligger nära inpå, det är ett ständigt sus som är närvarande. Det går att prata utan att närmsta granne hör dig om du befinner dig mitt på gården om du inte pratar högt, annars kommer du troligen att höras. Du är synlig var du än befinner dig ute på gårdsutrymmet i nuläget.

Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum

Mötesplats/Samnärvaro

Det finns möjlighet för enstaka aktiviteter att pågå samtidigt men inte flera, exempelvis skulle det fungera att ett sällskap äter mat och något sällskap leker vid sandlåda/gräsmatta och någon sitter på en bänk. Det är få kommunikationsytor och en begränsad möjlighet att umgås flera på gården då det är få platser utformat för detta. Inget tak återfinns som skydd för regn. Grillplats finns (se figur 20).

Sittplatser

Det återfinns tre sittplatser varav ett med bord. Tre olika ställen att sitta på med olika läge. Troligen full sol på den största uteplatsen stor del av året. Två bänkar är nära fasad.

Odling

Det finns inga pallkragar men en möjlighet är att ta hand om befintliga perenner.

Personliga tillägg

Det finns inga personliga tillägg ute på gården vid tiden för inventering. Se ovan angående tillägg på privata uteplatser.

Figur 20. Gemensamhetsytan är väl utformad, dock ska den förse ett stort antal lägenheter för möjlighet till sociala möten

Lekmiljö

Det finns endast en sandlåda med ett tillhörande bord och en liten gungleksak, vilka är i anslutning till gräsmattan (se figur 21). Föräldrar kan inte sitta precis intill sandlådan, några meter bort finns bänkar. Det är begränsad möjlighet att cykla ”runt i cirkel” på gångarna med betongplattorna då de mynnar ut mot gator. Lekytan består främst av gräsytan och sandlådan vilken mer är för yngre barn. Eventuellt kan barn röra sig bland växtlighet intill denna yta, men finns en osäkerhet om växtvalen är tillräckligt robusta nog för en sådan påfrestning.

Figur 21. Den enda lekytan som består av sandlåda, bord och en gungleksak, avsaknad av bänk för föräldrar i direkt anslutning till lekytan. Möjligen kommer det gå att leka bland växtligheten också som ett komplement till övriga lekytan

Sammanfattning Badskon 1 och 2

En gård som är uppbyggd med en rumslighet mitt i, gården omges av privata uteplatser vilka är avgränsade på olika sätt, en del med växter i flera skikt, en del via nivåskillnad och häck eller endast med häckplantering. Gården har framför allt en gångväg som det finns risk att den används som genväg då den är öppen och det går att ”se till andra sidan” genom gården vilket kan locka för att använda som smitväg. Gården är välplanerad och har en ambition vad gäller växtligheten. Den är dock inte rymlig, endast en liten yta för barn och en samlingsplats för social samvaro utöver två bänkar som är placerade längs gångstigar. Utifrån den yta som finns har gården gestaltats med en omsorg och med försök få in funktionerna lek, rekreation och växtlighet.

Vad säger plandokumenten?

I detaljplan Dp5533 framgår att entréer ska vara genomgående med ingång från såväl gård som gata, detta ska ge mer närhet till utemiljön och gynna barn samt personer med rörelsehinder. Gårdarna är små och det anges att gatorna också ska fungera som vistelserum. Det framhålls att planområdet är planerat utifrån ett barnperspektiv. En del av cykelparkeringar ska lösas i bottenplan för att gårdarna ska kunna vara attraktivt vistelserum. Utrymmet för gård omnämns som mycket begränsat. Byggnader ska vara utformade så att de små gårdarna ändå ska uppnå krav på dagsljus. Mötesplatser lyfts fram som viktiga i en konsekvensbedömning där skyddade gårdsmiljöer tas upp (Malmö stadsbyggnadskontor 2019).

Brönnestad 1 och 2

Fastighetsbeteckning och stadsdel: Brönnestad 1 och 2 (tidigare Brännaren 19), Sorgenfri

Underbyggd gård: Ja

Inflyttning: 2024

Bostadsform: Hyresrätt

Gårdsyta: 1712 (uträknad av författaren, ej av kommunen)

Antal lägenheter: *saknas*

Kvm gård/lägenhet: *saknas*

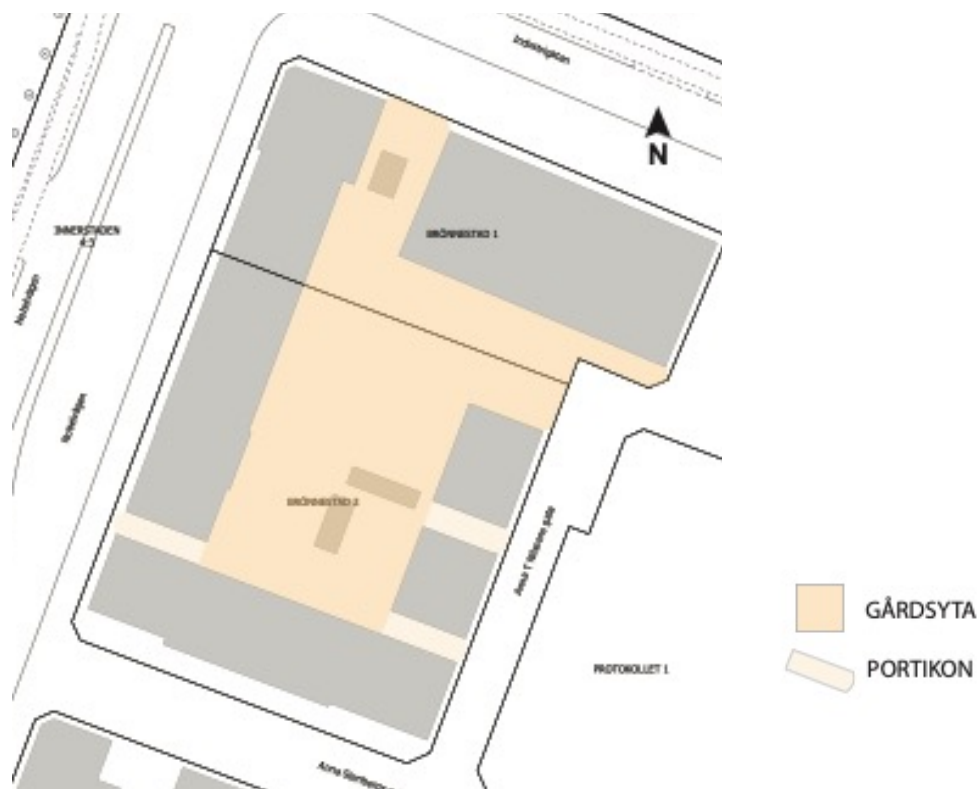
BTA: *saknas*

Gårdsyta/100 BTA: *siffran saknas*

Friyta*/100 BTA: *siffran saknas*

Datum och väderförhållande: November förmiddag, uppehåll och klart väder

Brönnestad 1 och 2 är belägen i Sorgenfri vilket är ett område under utveckling och som har en historia med industrier och kulturella verksamheter. Utbyggnaden är pågående och totalt är det 2500 nya bostäder som kommer att byggas (Malmö stad 2024e).

Figur 22. Brönnestad 1 och 2. Omarbetad karta av författaren. Tillåtelse att använda kartan finns. Källa: Malmö stad (2024). Brönnestad 1 och 2. SWEREF 99. Utdrag ur primärkarta [Kartografiskt material]. <https://geo.malmo.se/primarkarteutdrag/> [2024-12-18]

Rymlighet

Yta/rymlighet/storlek

Gården omges av fyra byggnader med mellan 4–7 våningar (se figur 22). Fasaderna går i kallare färger såsom kallare grå ton, beige och vit puts med tegel delvis i varmare färg i en hörna. Fasaderna med dess färgsättning bidrar med ett kallare lite hårdare känsla/upplevelse i gårdsrummet i kombination med en del loftgångar och balkonger i metallräcke i grått samt svart ger det sammantaget ett lite striktare intryck. Gården domineras i mitten av en större sammanhängande gräsmatta i cirkelform (se figur 23). Ett rum innanför denna består av ett hus som fungerar som hiss till garaget, en ramp samt ett cykelskjul. Ytan längst i söder, bakom dessa, delas upp i två funktioner, en yta för cykelparkering och en grön hörna för lek och umgänge i form av en lekotop. Gården har en rumslighet men samtidigt gör sig de fem öppningarna ut mot omgivningen varav två vältrafikerade gator hela tiden påmind. Gården bedöms på en rymlighetsskala på 1–10 som rymlighet 6.

Figur 23. Gårdens centrala gräsmatta i centrum. Gårdens två bredare öppningar mot norr respektive öster kan även ses på fotografiet

Tillhörighet

Entréer och stråk

Det är två större öppningar (se figur 23, 24 & 25) in till gården som är fria, sedan finns det tre portiker (se figur 26). Den ena öppningen mot norr (Industrigatan) består av en trappa och en ramp, tempot saktas ned något med hjälp av upphöjda planteringar som smalnar av ytan. Den andra öppna ytan i öst har en häck planterad vilket smalnar av själva gångstigen, som helhet ger den ett brett öppet intryck. Det är inga offentliga stråk dragna genom gården men det är enkelt att gena från gatan genom gården och över till nästa sida av gården, något som troligen kan komma att öka när närområdet är färdigbyggt. Det finns även postbox-skåp placerade i den ena portiken vilket ökar graden av offentlighet till gården och att andra än de boende vistas i gårdsutrymmet.

Det är flera privata bostäder som har sin privata ingång mot gården i bottenplan. De offentliga entréerna till lägenheterna högre upp sker främst via gata eller vid portikerna. Gården är i huvudsak utformad som att den ska vara prioriterad för de boende men öppningarna öppnar upp tydligt mot det offentliga och skapar möjlighet till att agera smitväg vilket därmed bidrar till att gården känns mindre privat. Var du än sitter är du nära en öppning ut mot gata, det finns inga grindar eller stängsel. De två bredaste öppningarna till gården är avgränsade i form av häckplantering och cykelparkering respektive med ramp och trappa men tämligen öppna i sin karaktär trots detta.

Figur 24. Öppning från gatan till gården i norr, med viss nivåskillnad med trappsteg och ramp, vilken vetter mot en vältrafikerad gata

Figur 25. Öppning till gården från öst, planteringarna och markmaterial hjälper delvis till att förtydliga gränsen. Privata uteplatser löper längs gångstigen

Gränser, privat – offentlig

Det som tydligast markerar gränserna är fasaderna, det är en glidande skala när du ”kliver in” i gårdsrummet. Ramp och trappsteg hjälper till samt portikerna skapar någon form av gräns. De två breda öppningarna är relativt nära varandra och skapar ett flöde av öppenhet extra mycket runt det hörnet och kan användas som genväg. Det finns dock en känsla av inne och ute där var gården är möblerad och att den i huvudsak är för de boende. Jag tror dock att utomstående inte skulle vara helt främmande för att gå in och till exempel leka på gräsmattan och i sandlådorna. Portikerna (se figur 26) är utan grindar, portiken mot vältrafikerade Nobelvägen är svagt sluttande medan de andra två mot öst inte har några nivåskillnader.

Figur 26. En av gårdens tre portiker. I denna finns det postboxar placerade samt en möjlig genväg mot gatan på andra sidan gården, vilket kan öka användningen av gården för utomstående. Det bildas även en smal passage i kombination med postbox-skåp och cyklar i portiken

Privata uteplatser

Gården har privata uteplatser, balkonger, loftgångar och en inglasad balkong i bottenplan. Det finns uteplatser med avgränsning i form av träplank och med perennplanteringar (se figur 27). En del lägenheter i bottenplan har egna ingångar utan en synligt tillhörande uteplats, dock upplevs ytan som svårdefinierat vem den tillhör då det är en privat dörr /ingång samt fönster med låg fönstersättning och samtidigt nära gångstigen (se figur 28). Majoriteten av fönstren i bottenplan har neddragna persienner. Uteplatserna är möblerade, de som har tydligare gränser med planteringar framför har även själva förstärkt med träplank. Vid de privata entréingångarna saknas egna tillägg såsom krukor, möbler och pynt, de upplevs ”vara ute” i gångstigen som löper längs gårdens fasad likt en ram i ytterkant. Det

finns en otydlighet i vem ytan framför de privata entrédörrarna tillhör, det kan bli som ett "no mans land" (figur 28).

Figur 27. Privata uteplatser med planteringar, boende har kompletterat med högre träplank

Figur 28. Privata entréer längs gångstigen vilket bildar ett svårtolkat utrymme som är otydlig om ytan är en del av en privat uteplats vid dess entré eller om den tillhör resten av gårdsutrymmet

Kvaliteter

Växtlighet/en grön plats

Återfinns följande? Ja/Nej

Planteringsbäddar för större träd och buskar: Ja, en handfull större exemplar planterade och några mindre

Tillräckligt med solljus för växter? Ja

Finns sammanhängande vegetationsytor som inte delas upp av stigar? Ja

Utgör grönskan en central del av gården? Ja

Växtligheten upplevs variationsrik och genomarbetad med en mix av häckar och buskar som fyller funktion som rumsskapande/rumsbildande element och en hög andel perenner som skapar livfullhet och väcker intresse samt ger ett variationsrikt intryck. Träd som är av större exemplar trots att de är nyplanterade. Växtlighet som ger olika värden olika säsonger (se figur 29), arbetat med växter i skikt, bland annat i lekotopen som återfinns i den södra delen.

Det är en relativt hög andel mjuka material såsom gräsmatta, planteringar och dessa har arbetats in väl. I övrigt mindre betongplattor genomgående, grus i olika storlekssortering, cortenkanter som förstärker övergången mellan olika ytor.

Grönt tak återfinns på cykelskjulet och det finns klättrväxter på en pergola. Det finns en "mellanyta" som är svårdefinierad mellan garagenedfartens ramp och huset som fungerar som hiss till garaget, det är grönska planterad på en markduk men den fungerar mindre bra och fungerar som en genväg vilken har resulterat i en upptrampad jordyta.

Figur 29. Sociala ytor med sittplatser, i bakgrunden skymtar en sandlåda med bänk och i bakgrunden gräsmatta. Det finns variationsrika planteringar, perenner som ger värden olika årstider och som ramas in av bokhäck. Flera funktioner kan ses, samtidigt är det relativt nära fasad och fönster

Skötsel och slitage

God skötselnivå, utöver ovan nämnd yta mellan ramp och garagenedfarts-hus. God potential till en fortsatt bra skötselnivå, det krävs beskärning av buskar, perenner, klippning av gräsmatta. Det finns en genomtänkt gestaltning avseende former och växtlighet vilken bedöms som robust och rejäl. Slitage över tid borde inte utgöra ett problem, det är en väl tilltagen gräsmatta, möjligen kan barn även leka bland buskage utan alltför stor påverkan. Det är relativt väl tilltagna ytor och lekotopen finns utöver gräsmattan. De mindre ytorna med i huvudsak perenner blir förhoppningsvis tillräckligt täta för att stå emot att springa och trampa in bland de.

Naturkontakt

Det återfinns visuell kontakt mellan ute och inne för en majoritet av de boende, det är växtlighet inarbetat på flera ytor. Dock finns en hörna på gården i sydöst som främst fungerar som cykelparkering med en betydligt lägre andel växtlighet. Denna yta hamnar i skugga vilket kan vara en orsak. Bredvid denna yta finns en lekotop med frodigare ogrönska.

Kontakt med utemiljön

Gårdsutrymmet bidrar med låg, medel eller hög kvalitet utifrån zon 1, 2 och 3:

Zon 1 (utblick genom fönster): **Medel** (låg i sydöst)

Zon 2 (övergångsmiljö mellan inne/ute, balkonger och uteplatser): **Medel**

Zon 3 (beskrivning välbefinnande/hälsa gården: **Medel**

Arkitektoniska kvaliteter

Växterna gör, som tidigare nämnts, ett viktigt jobb och om de etablerar sig väl kommer de skapa rumsbildande miljöer vid lekytor och sittplatser samt skapa ett tydligare rum mot gräsmattan samt bidra till att höja den visuella utblicken inifrån och ut (se figur 30). Och även att fungera som en tydliggörare vad gäller gränser, dels mot öppningarna dels mot uteplatser. Fasadernas kallare färg innebär att växtligheten gör ett viktigt jobb med att möta upp detta, vilket bidrar till ett mer ombonat och omslutande intryck. Materialvalen är välarbetade, genomgående och neutrala, de finns där och gör sitt jobb (se figur 31).

Figur 30. Lekotop med varierande växtlighet

Figur 31. Variation i materialval och omsorg om materialmöte

Rumsliga kvaliteter och överblickbarhet

Det går att navigera sig överskådligt över gården, gräsmattan utgör ett slags centrum utöver denna finns det ytor ”längst in”, i söder, som är lite mer dolda

bakom cykelskjul och hiss-huset till garaget (se figur 32). Även de tre portikerna bidrar till en minskad känsla av översikt. Du kan inte riktigt se vad som sker vid passagen/öppningen mot gatan då portiken är en egen dold ”gång” i sig. Att gården är öppen på fem ställen kan bidra till en minskad känslan av kontroll för de boende, det går snabbt att ta sig in och ut ur gården, såväl för mindre barn som kan springa ut mot olika håll och även att utomstående kan komma och gå lätt.

Figur 32. Gräsmattan utgör en central del av gården och gården går till stor del att överblicka, längst in i gården finns en mer dold yta, bakom cykelskjul, hiss-hus samt pergola. Där återfinns lekotop samt cykelparkering. Det är även i denna del det finns två portiker mittöver varandra med en postbox i den ena – vilket kan bidra till att denna del av gården kn komma att användas som genväg av utomstående

Lokalklimat

Trots att gården har flera öppningar är det låg in på gården vid tidpunkten för inventering. Tack vare gårdens rymlighet kommer det in ljus trots höga fasader, gården upplevs varken som ljus eller dunkel, utan som ett mellanting. Perennerna och blommande växtlighet kan erbjuda sinnlighet genom dofter. Ljudnivån är vid tiden för inventering hög, det är en intilliggande byggarbetsplats vars ljud är påtagligt, även trafikljud från främst Industrigatan och Nobelvägen är ständigt närvarande. Det går att prata inne på gården om du befinner dig i mitten av den utan att närmsta granne hör dig.

Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum

Mötesplats/Samnärvaro

Det finns förutsättningar för flera aktiviteter att pågå samtidigt på gården. Till exempel vid två sandlådor och lekotopen med växtlighet, gräsmattan samt sex olika

platser att slå sig ned. Häckar omger sittplatserna vilket på sikt kan komma att fungera som rumsbildande. Träffpunkter är möjliga vid de två grillplatserna, sittmöbler vid pergola (se figur 33), bland växtlighet och vid bänk längs gången. Sittmöjlighet vid sandlådorna finns.

Figur 33. Sittplatser med grillplats som till viss del ramas in av planteringar med häck och växtlighet, samtidigt finns en närhet till en bred öppning mellan byggnaderna

Sittplatser

Sittplatserna har olika läge och möjlighet för sol/skugga finns. Några sittplatser är en bit ut från fasad, två är närmare.

Odling

Ingen utmarkerad plats specifikt för odling, i så fall får skötsel ske vid befintliga planteringar.

Personliga tillägg

Inga kvarlämnade saker i sandlådorna. Inga personliga tillägg, utöver på privata uteplatser vilket nämns ovan.

Lekmiljö

Lek för yngre åldrar finns, sandlåda och ett upphöjt sandlådebord. Möjlighet att leka bland buskar även för äldre barn samt olika åldrar på gräsmattan för även till exempel kubb eller liknande. Det finns god möjlighet för föräldrar att slå sig ned i närheten av lekytorna.

Sammanfattning Brönnestad 1 och 2

Gård som präglas av deras flera öppningar i form av två breda öppningar och tre portiker samt av den större cirkulära gräsmattan som central punkt i mitten. Gestaltningen är genomtänkt och det finns ett fokus på sittplatser, att möjliggöra för lek och växtlighet. Det finns två platser för lek och grönskan är involverad i detta i form av en lekotop. De två portikerna mittöver varandra kan locka in utomstående att använda gården som genväg och särskilt då det finns postbox-skåp i ena portiken. De privata uteplatserna är nära gårdens gångbana och det finns en otydlighet bland en del avseende tillhörighet. En del uteplatser har tydligare avgränsning. Det finns en variation beroende på lägenhetens läge där en del bostäders utsikt har en låg andel grönska medan andra har högre, dock hade en större majoritet möjlighet till utblick mot grönska.

Vad säger plandokumentet?

I planbeskrivningen för Dp 5399 refereras i sin tur till planprogrammet för Norra Sorgenfri, det framgår att kvarteren ska utformas för att förbipasserande får en visuell kontakt med innergårdarna. Vidare ska portarna vara genomskinliga, för att skapa kontakt mellan kvarterens privata insida och det offentliga livet på gatan. Angående gränser tas det upp att där det finns behov av avskärmningar mellan fastigheter bör inte stängsel användas utan i stället för att markera gränser kan lägre murar, olika markbeläggningar, grönska eller nivåskillnader användas (Malmö stadsbyggnadskontor 2017a).

Drängen 1

Fastighetsbeteckning och stadsdel: Drängen 1, Elinelund.

Underbyggd gård: Ja

Bostadsform: Bostadsrätt

Inflyttning: 2024

Gårdsyta: 610

Antal lägenheter: 51

Kvm gård/lgh: 12

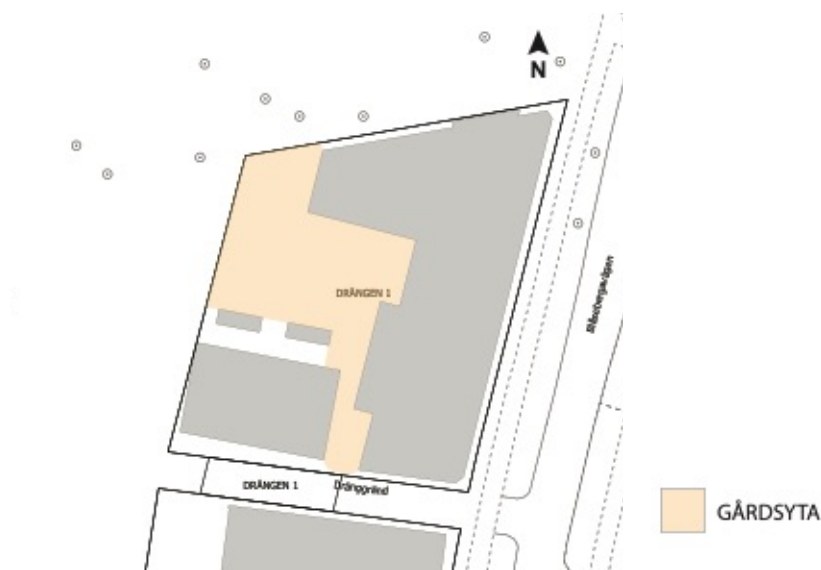
BTA: 4000

Gårdsyta/100 BTA: 15

Friyta*/100 BTA: 8,75

Datum, tid och väderförhållande: november, förmiddag, klart väder.

Elinelund med närheten till Limhamns kalkbrott är ett nytt bostadsområde som växer fram där det tidigare har varit jordbruksmark. Kalkbrottet är ett naturreservat och har ett Riksintresse samt är ett natura 2000-område. Områdets utbyggnad är pågående och kommer att fortsätta de kommande åren (Malmö stad 2024a).

Figur 34. Drängen 1. Omarbetad karta av författaren. Tillåtelse att använda kartan finns. Källa: Malmö stad (2024). Drängen 1. SWEREF 99. Utdrag ur primärkarta [Kartografiskt material] <https://geo.malmo.se/primar-karteutdrag/> [2024-12-12]

Rymlighet

Yta/rymlighet/storlek

Drängen 2 består av två huskroppar, ett flerbostadshus i vinkel med 4–5 våningar och en husbyggnad med radhus i 2 våningar. Fasaden har ljusa plattor och tegel i varma färger. Gården har tre öppningar, en mindre från en gränd en större öppning mot det som ska bli en park samt en tredje smalare mot ett torg (figur 35, 36 & 37).

Figur 35. Öppning från gränd mot gården

Figur 36. Öppning mot torget

Figur 37. Gårdens största öppning mot den blivande parken och Limhamns kalkbrott

Gården är tämligen liten till ytan, den upplevs samtidigt som öppen då det är en luftig volym som öppnar sig mot den blivande parken (se figur 37). På en rymlighetsupplevelse på en skala 1–10 bedömer jag den på en fyra, ytan inne på gården upplevs som liten och att du är nära fasaderna men eftersom den samtidigt är öppen “längs en hel sida” så upplevs den ändå luftig, det är ingen instängd känsla. Samtidigt är du varken helt skyddad på gården då den är öppen mot det offentliga och du är inte heller omsluten av rumsligheter inne i gårdsutrymmet och det finns en känsla av att vara nära inpå fasad, uteplatser och fönster på grund av gårdens relativt trånga utrymme.

Tillhörighet

Entréer och stråk

Det finns egentligen ingen given offentlig passage genom gården. Det är möjligt att gå in på gården men det är inget starkt stråk. Det kan i framtiden bli ett offentligt stråk längsmed eller mot gårdens öppning mot den blivande parken, men eftersom gården inte är tydligt öppen ”i andra änden” främjar det inte för gemene man att gena igenom gården idag. Det finns en möjlighet att gena genom gården mellan torget och gränden, dock är passagen vid gränden mycket smal och inte lätt att se från andra sidan gården varför du behöver veta att den finns för att använda den. Den breda öppningen mot den blivande parken gör att det är ganska fritt fram att gå in på gården.

Det finns offentliga entrédörrar mot gården till de privata bostadsradhusen annars är de offentliga entréerna till flerbostadshuset förlagda ute på gatusidan, det finns en entrédörr till flerbostadshuset för de boende. De starkaste riktningarna inne på gården är längs de två plattsatta gångstigarna som leder fram till privata entréer till radhus samt till privata uteplatser och dörren till flerbostadshuset. I framtiden kommer troligen gårdssidan fortsätta att användas frekvent med dess läge och möjliga entré mot parken i väst och en genväg till torget i norr.

Gränser, privat offentlig

Gränserna är inte särskilt tydliga på gården, den består av ganska öppna ytor. Det som hjälper att markera vad som är privat/offentligt är nivåskillnader mot väst i form av en mur, en ramp och en trappa vid den större öppningen mot parken vilket hjälper till att markera att du kliver in i ett slags gårdsrum. Troligen skulle det vara relativt enkelt för andra att gå in och sätta sig på gården. Det är inte tydligt avgränsat i nuläget med en låg mur med planterade häckar, när växtligheten tar sig blir gränsen troligen tydligare (se figur 38 & 39). Hur gränserna kommer att upplevas på sikt hör ihop med hur parken kommer att utformas och hur gångstigarna i denna dras i förhållande till gården. Desto mer växtligheten inne på gården växer upp kan det hjälpa till att förstärka känslan av "inne"/"ute", samtidigt är vissa ytor helt öppna ut till det offentliga. Gården är delvis avgränsad mot parken i form av ett cykelskjul i trä.

Figur 38. Avgränsning mot den blivande parken i form av mur med häck. I nuläget en öppenhet mot omgivningen, gränsen kan förstärkas något när häcken växer till sig

Figur 39. Cykelskjul som en del av avgränsningen av gården mot den blivande parken. Planteringar och nivåskillnad som en del av avgränsningen.

Privata uteplatser

Gården har privata uteplatser och de är i nuläget inte särskilt tydligt avgränsade ut mot gården (se figur 40 & 41). Det är häckar planterade som delvis hjälper till att avskärma. Gentemot varandra är uteplatserna utrustade med träplank. Alla lägenheter är inte inflyttade än, men vid de som är bebodda ser uteplatserna ut att användas, såväl till möblering men även till cykelförvaring och städmaterial. Uteplatserna upplevs att vara en del av resten av gården då det är öppet däremellan och inte väl avgränsat. I passagen till gården från gränden går det inte att undvika att komma nära inpå de privata uteplatserna, de har begränsat med ljusinsläpp och några uteplatser har låg visuell kontakt med grönska/växtlighet (se figur 39).

Kontakten mellan inomhus och ute bygger just nu mer på utsikten mot blivande parken än på växtligheten inne på gården. Det är en del fönster som har neddraget mot gården, det finns en känsla av att vara att bevakad på bottenplan både från ett inifrån och ett utifrån-perspektiv. Vilket dels hänger ihop med den begränsade ytan/rymligheten dels att växtligheten är begränsad både vad gäller etablering och att den inte är särskilt väl tilltagen.

Figur 40. Privata uteplatser nära inpå gården, gångstig samt bänk. Endast delvis avgränsad i nuläget

Figur 41. Privata uteplatser nära gångväg, och den smala passagen mot gränden syns

Allmänning

Gården vetter ut mot en allmänning (se figur 42), idag är inte parken färdigställd utan består av plöjd jord. Den tydligaste avgränsningen nu är genom en nivåskillnad. Det finns ingen möjlighet i nuläget att lämna privata tillhörigheter i det som ska bli parken.

Figur 42. Gården är öppen mot den blivande parken. Även exempel på möten av markmaterial

Kvaliteter

Växtlighet/en grön plats

Återfinns följande? Ja/Nej

Planteringsbäddar för större träd och buskar: Nja, för mindre-mellanstora träd
Tillräckligt med solljus för växter? Ja

Finns sammanhängande vegetationsytor som inte delas upp av stigar? Ja

Utgör grönskan en central del av gården? Nej inte i nuläget men den kan eventuellt göra det om växtligheten etablerar sig väl

Det finns planteringsbäddar för mellanstora träd och det finns tillräckligt med solljus för växter. En mindre sammanhängande gräsyta återfinns vilken inte delas upp av stigar. och enstaka mindre ytor med perenner. Grönskan utgör inte riktigt en central del av gården idag. Växtligheten består av, utöver gräsmattan, tre långsmala ytor med perenner och en handfull mindre träd samt bokhäckar, på pergolan finns det klätterväxter. Det finns potential till olika skikt bland växtligheten och en säsongsvariation, andelen perenner är relativt hög.

Förhållandet mellan hårda och mjuka markmaterial är ungefär hälften, uteplatserna och en gångyta är hård men det finns inslag av perenner och i mitten en större yta med grus och gräs. Markmaterialet domineras i övrigt av betongplattor.

Skötsel/slitage

Skötselnivån på gården är välskött. Gården har troligen en potential att hålla god skötselnivå, med regelbunden skötsel såsom beskärning av perenner med mera. Gården är utsatt för sol och vind vilket kräver att växtmaterialet har förutsättningar att trivas i detta relativt utsatta läge. Det finns en risk att gräsmattan och växter kan bli utsatta för slitage beroende hur många och hur många barn som kommer att vistas här. Belysning är placerad direkt i gräsmatta vilket kan försvåra skötsel. En del ytor har ”spetsiga avslut” och kan vara svårskötta (se figur 42 s. 81).

Naturkontakt

Det går att blicka ut mot grönska på gården från en del av bostäderna men det är i nuläget en del av gården som inte ser en varierad växtlighet utan mestadels bokhäck. En del lägenheter har begränsad sikt mot växtlighet. Framåt kommer det troligen att finnas möjlighet att blicka ut mot parken men den bostadsnära grönskan inne på gården saknas delvis i blickfånget inifrån en del av bostäderna.

Kontakt med utemiljön

Gårdsutrymmet bidrar med låg, medel eller hög kvalitet utifrån zon 1, 2, 3:

Zon 1 (utblick genom fönster): **Låg - medel**

Zon 2 (övergångsmiljö mellan inne/ute, balkonger och uteplatser): **Medel**

Zon 3 (beskrivning välbefinnande/hälsa gården): **Medel**

Framtiden zon 4 kan möjligen komma att bli medel till hög eftersom parken troligen kommer att bidra med utsikt och tillgång till grönska

Arkitektoniska kvaliteter

Gården upplevs delvis som att den är till för de boende och framför allt verkar den vara uppbyggd och fokuserad på utsikten ut mot den kommande parken och mot kalkbrottet. Gården upplevs ganska liten, det finns utrymme för relativt få saker att göra här utan den är gestaltad genom tillit till utsikten.

Gestaltningens helhet är relativt enkel, det saknas en viss variation av olika saker att göra här och det hade kunnat vara mer omsorg om materialvalen generellt samt i gestaltningen i detaljerna av markarbetet. Gårdens gestaltning har en relativt hög andel perenner på en liten yta och det finns en viss omsorg om ytorna men materialvalen kan ge ett hårdare och kallare intryck. Betong och grus är återkommande. Det finns träinslag i pergolan, cykelställ och möbler. Räcken i metall/stål tillsammans med betongen bidrar med ett hårdare intryck. I rabatterna är tre enar planterade i en cirkel av corten, ett material som endast förekommer där. Sammantaget blir det ett lite brokigt intryck. Pergolan bidrar med rumslighet och förhoppningsvis kommer växtligheten också bidra med att skapa mer rumslighet vilket kan fungera som "ryggstöd" vid bänkar (se figur 43).

Figur 43. En översikt av gården avseende gångstråk, växtlighet samt även detaljer i materialval

Rumsliga kvaliteter och överblickbarhet

Gården är öppen i sin utformning och den är lättnavigerad, det går att ha uppsikt över ytan förutom vid den trånga passagen in från gränden. Gården består idag i princip av ett större öppet rum det hade gärna fått ha något mer rumsbildande inslag, samtidigt är ytan begränsad. Det går att navigera tydligt med hänsyn till känsla av kontroll och trygghet dock är gården så pass öppen att det kan finnas en otydlighet

i var den börjar och slutar, vilket i sig kan bidra till en minskad överblick särskilt på kvällen mot den offentliga parken.

Lokalklimat

Vid platsbesöket blåser det friskt och rakt in på gården. Det finns möjlighet att få in mycket ljus och sol, gården kan troligen bli varm på sommaren med eftermiddagssol. Ljudnivån idag är från arbetande maskiner runtomkring man hör inte så mycket trafik från intilliggande gator men desto mer ett brus från vältrafikerade Annetorpsvägen. Det går att prata ostört om du befinner dig mitt på gården utan att närmsta granne hör dig, vid övriga sittplatser närmare fasad hörs troligen mer.

Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum

Mötesplats och samvaro

Det finns möjlighet till olika aktiviteter på gården, till exempel skulle något barn kunna leka i sandlådan medan föräldrarna sitter och tittar på och någon annan skulle samtidigt kunna sitta och fika under pergolan (se figur 42). Men ytorna begränsar till att det kan upplevas trångt att vistas flera sällskap samtidigt. Det finns utrymme att äta middag på gården, att sola på en filt på gräsmattan men det finns inte direkt utrymme för att spela boll mer än för de yngsta. Här finns kommunikationsytor till exempel finns det två bänkar placerade längs med två gångar, men å andra sidan är den ena placerad i direkt anslutning till en privat uteplats. Ingen grillplats och inget tak att vistas under, pergolan kan möjligen skänka skugga.

Figur 44. Pergolan med sittmöbler utgör centrum av gården och är en möjlig träffpunkt

Sittplatser

Det finns sittplatser med bänk och bord, totalt fem bänkar och två bord. De är placerade i olika lägen varpå möjlighet att välja läge utifrån sol och vind finns. En del sittplatser är placerade nära inpå fasad och fönster.

Odling

Ingen möjlighet till odling.

Personliga tillägg

Det finns en del leksaker kvarlämnade på gården, grävmaskin, plastgunga, små stolar och bord samt en rutschkana. På uteplatserna finns en del personliga tillhörigheter.

Lekmiljö

Det finns främst möjlighet för lek för barn för i yngre ålder och det som finns i lekutrustning är en sandlåda med ett litet bord. Det finns möjlighet för föräldrar att mötas vid sandlådan där det finns bord och en bänk. Dock är det fönster i direkt anslutning till lekytan (se figur 44).

Det är möjligt att till exempel cykla på gångarna men det finns ingen cirkel varför det troligen är en begränsad möjlighet, det är gräsmattan och sandlådan som det främst finns att tillgå som lekyta på gården.

Figur 45. Perennplantering, kan fungera för att förstärka gränser samt visuell utblick

Figur 46. Lekyta med sandlåda och sittplats, nära inpå fasad och fönster

Sammanfattning Drängen 1

Gården präglas av dess öppenhet mot den blivande parken och väl inne i gårdsutrymmet upplevs gården som relativt trång till ytan och det finns inte möjlighet till så många aktiviteter att pågå samtidigt, närheten till fasad och privata uteplatser är påtaglig. Det finns en variation i växtlighet och materialvalen dock ger de en något spretigt intryck tillsammans. Gångytorna binds inte riktigt ihop inne på gården utan slutar / fortsätter ut mot omgivande gator, torg och blivande parker på ett ganska öppet sätt då det är avsaknad av låga små grindar exempelvis. Det finns en större samlingspunkt under pergola med bord och bänkar, enstaka bänkar utplacerade i övrigt varav dessa är nära inpå fasad och privata uteplatser. En del uteplatser har begränsad utsikt till växtlighet och uteplatserna har inte så tydlig avgränsning.

Vad säger plandokumentet?

I planbeskrivningen för Dp4959 anges att en god disposition ska prioriteras av gård för friyta för lek och utevistelse. Entréer ska vara genomgående så att trapphusen kan nås från såväl gata som gård. Det framgår att 30% av gårdsytan bör planteras. Att det första våningsplanet ska vara upphöjt från gatunivån så att det blir en nivåskillnad mellan bostadsgård och naturmarken närmast Kalkbrottet. Detta ska bidra med en tydlig övergång mellan de privata bostadsgårdarna och landskapsrummet. Det står att rekreationsområdet inte får kännas privat (Malmö stadsbyggnadskontor (2014).

Sandformen 2

Fastighetsbeteckning och stadsdel: Sandformen 2, Limhamn.

Underbyggd gård: Nej

Bostadsform: Bostadsrätt

Inflyttning: 2023

Gårdsyta: 1190

Antal lägenheter: 113

Kvm gård/lgh: 10,5

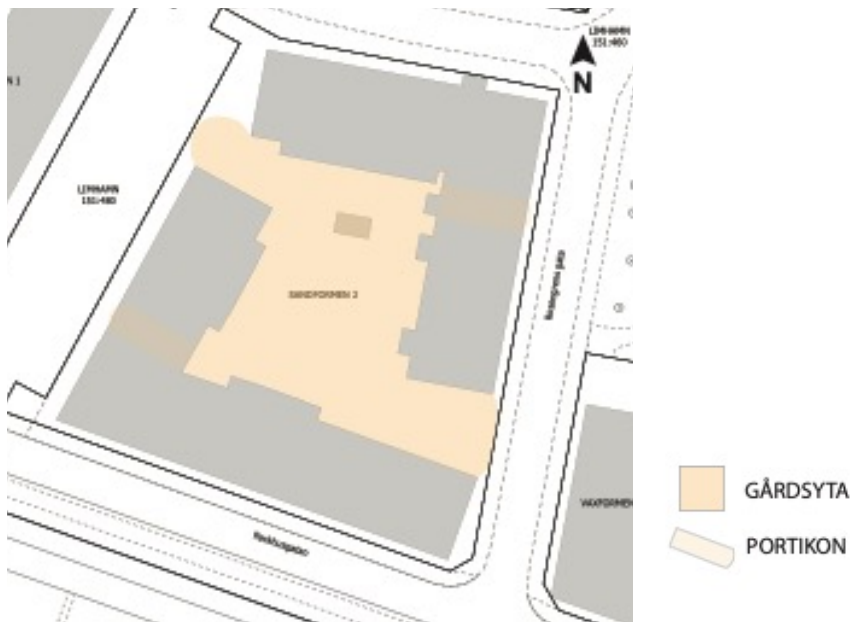
BTA: *siffran saknas*

Gårdsyta/100 BTA: 10,2

Friyta*/100 BTA: 8,5

Datum och väderförhållande: November, molnigt

Stadsdelen Limhamn i sydvästra Malmö har varit ett fiskeläge från 1800-talet för att sedan präglas av industrier och numera med blandad bebyggelse. Sandformen 2 (se figur 47) är belägen i hamnområdet som nu omvandlas till ett bostadsområde med varierad stadsbebyggelse. En stor del av inflyttningen till Malmö sker just i Limhamns hamnområde (Malmö stad 2024c).

Figur 47. Sandformen 2. Omarbetad karta av författaren. Tillåtelse att använda kartan finns. Källa: Malmö stad (2024). Sandformen 2. SWEREF 99. Utdrag ur primärkarta [Kartografiskt material]. <https://geo.malmo.se/primarkarteutdrag/> [2024-12-18]

Rymlighet

Yta/rymlighet/storlek

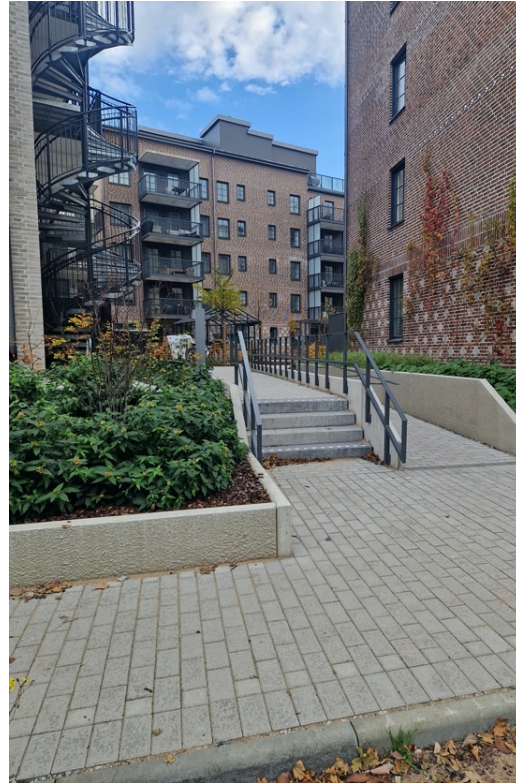
Gården bildas av två huskroppar i vinkel med varierande våningsantal från fem till sju våningar (se figur 47). Husets fasad varierar i tegel och fasadplattor i olika färger, främst varmare färger. Gården har två fria öppningar/ingångar ut mot gata och beroende på var du befinner dig på gården så kan du se ut mot gatan och de på gatan se in på gården. Den sydöstra entrén (se figur 48) är öppen i sin karaktär men är svagt sluttande uppåt mot gården i form av en ramp. Den nordvästra öppningen (se figur 49) är tydligare markerad med upphöjd plantering och nås att ta sig in/ut till gården via trappa eller ramp.

Gården kan beskrivas som halvöppen, den är ganska omsluten av de två huskropparna men de två öppningarna ut mot gatan är samtidigt relativt breda. Då de båda öppningarna in till gården är förskjutna, bidrar det till att du upplever främst ”en öppning åt gången” medan du befinner dig inne på gården. Det finns ytterligare två öppningar in till gården via så kallade portiker (se figur 50) som är öppningar i huset vilka fungerar som passage till entrédörrar på innergården och som även huserar cykelparkering. Dessa passager har låsta grindar mot gatan. Våningshöjden är lägre mot söderläge vilket ökar ljusinsläppet, det är även till exempel en detalj såsom vit fasad i den ofta mörkare hörnan i norrläge samtidigt är den ena öppningen av gården mot kvällssolen, dessa faktorer kan tillsammans kan hjälpa att ge gården

ett ljusare intryck. Gården upplevs som ganska trång, på en rymlighetsskala på 1–10 uppskattas den på skala fem.

Figur 48. Sydöstra öppningen till gården med ramp, planteringar och parkering för rörelsehindrade

Figur 49. Nordvästra öppningen till gården med nivåskillnad i form av upphöjd plantering, trappa och ramp

Figur 50. Portik med genomskiktad men låst grind mot gatan som huserar cykelförvaring

Tillhörighet

Entréer och stråk

Det finns inga tydliga offentliga stråk dragna genom gården, det finns dock en möjlighet att gena genom gården eftersom det finns två öppningar men flödet lugnas ner genom att öppningarna inte är rakt mittöver varandra utan är förskjutna. Entrédörrarna på gården är en blandning av offentliga entréer för såväl gäster som boende och entrédörrar som endast är för de boende. Gården upplevs som att den tillhör och prioriteras för de boende, vid inventeringen känner jag mig själv som en utomstående som inkräktar lite på den privata sfären genom att vistas här, ett tecken som förstärker att de boende känner tillhörighet är att några altandörrar står på glänt vilket stärker intrycket av en trygg och privat känsla på gården.

Gränser

Den nordvästra öppningen (figur 49) in till gården består av nivåskillnader av trappsteg och en sluttande ramp, när du passerat dessa blir upplevelsen att du kliver in i en annan miljö. Den andra öppningen till gården i sydöst (figur 46) är bredare och har också en mer flytande gräns där du först en bit in på gården upplever att du väl är inne på mer privat mark. Det finns en upplevelse av ”inne och ute” när du passerat dessa mer flytande gränser utan någon tydlig skiljelinje av när gården börjar och slutar. Trappan ut mot gatan skulle troligen vem som helst kunna slå sig ner på en stund, det är ett slags gränsland som du rör dig i passagen mellan gatan och innergården.

Privata uteplatser

Det finns flera privata uteplatser på gården de är tydligt avgränsade i sidled genom träplank och ut mot gården består avgränsningen av bokhäck (se figur 51). På sikt kommer uteplatserna troligen bli tydligt avgränsade när häcken har etablerat sig mer. Det är varierande storlek på uteplatserna men samtliga har plats för mindre möblemang. Uteplatserna upplevs idag som en del av gården då bokhäcken låg och gles, att vistas på gården i nuläget innebär att känna sig iakttagen. Det finns tydliga tecken på att uteplatserna används då de möblerats med möbler, pynt, filtar och dynor på samtliga uteplatser där lägenheterna är inflyttade.

Figur 51. Privata uteplatser med tecken på användning

Kvaliteter

Växtlighet/en grön plats

Återfinns följande? Ja/Nej

Planteringsbäddar för större träd och buskar: Nja, medelstora

Tillräckligt med solljus för växter? Ja

Finns sammanhängande vegetationsytor som inte delas upp av stigar? Ja

Utgör grönskan en central del av gården? Ja, den kommer att göra än mer när växligheten har etablerat sig.

Det finns planteringsbäddar för träd, i nuläget är träden av mindre storlek, här finns tillräckligt med solljus för växter men delar av gården är mer skuggig och växtvalen är anpassade för skugga på dessa delar. Det återfinns återkommande mindre vegetationsytor på gården (figur 52). Det finns en sammanhängande vegetationsyta som inte delas upp av stigar vilken är en blandning av gräsmatta och växtbäddar för perenner, buskar och träd (figur 53). Växtligheten är nyplanterad och inte särskilt uppväxt i nuläget men det bedöms finnas potential för grönska här och det återfinns en variation av olika blommande perenner, buskar i varierande storlek, olika sorters prydnadsgräs etcetera. Växterna är i olika nivåer och det finns några mindre träd. Här finns även ett växthus/orangeri som det nu inte är mer än möbler i. Det finns möjlighet till en variation olika årstider på gården samt en visuell mångfald avseende färg, form och olika skikt.

Figur 52. Vegetationsytor som integreras i gårdsmiljön samt klättrväxter på cykelskjul. Gårdens ena öppning skymtas i bakgrunden

Figur 53. Varierad växtlighet med buskar, perennnytor och gräsmatta i anslutning till sandlådan. I bakgrunden skymtas gårdens ena öppning

Förhållandet mellan mjuka (gräs/vegetation) och hårda (sten/asfalt) material bedöms vara relativt jämn, den inre delen av gården består främst av gräs och grus där det är infällt med planteringsytor med växter och bark. Som en ram runt gården återfinns hårdare markbeläggning, det finns återkommande små ytor utplacerade på gården med växtlighet. Det finns växter på fasad, pergola och cykelställ med gröna tak.

Skötsel och slitage

Gården är välskött vid inventeringen, det kommer att krävas en relativt hög skötselnivå framåt då gården har en hög andel perenner. Det finns en viss risk avseende slitage relaterat till gårdens storlek, till exempel med tanke på hur mycket/ gräsmattan kommer att brukas och eventuell lek inne bland övrig växtlighet.

Naturkontakt

Det återfinns möjlighet till naturkontakt inifrån bostäderna ut mot gården, och den kommer att kunna öka alltmer när växterna etablerar sig. Även de bostäder som har utsikt mot ett tvåvåningscykelställ kommer förhoppningsvis kunna mötas av en grön vägg då cykelstället är inklätt med ett nät som är försett med klätterväxter vilket ökar möjligheten för fler att ha en grönskande utblick.

Kontakt med utemiljön

Gårdsutrymmet bidrar med låg, medel eller hög kvalitet utifrån zon 1, 2 och 3:

Zon 1 (utblick genom fönster) Låg: **Medel**

Zon 2 (övergångsmiljö mellan inne/ute, balkonger och uteplatser): **Medel**

Zon 3 (beskrivning välbefinnande/hälsa gården): **Medel**

Figur 54. Gårdens gestaltning med ett helhetsgrepp, variation av växter och markmaterial

Figur 55. Omsorg om detaljer avseende variation av materialval, läggnings-principer och övergångar

Arkitektoniska kvaliteter

Gårdens gestaltning och dess arkitektoniska kvaliteter kan beskrivas som välgjord, gestaltningen och möbleringen av gården är gedigen och anpassad för det som går att göra på denna lite mindre gårdsytan (se figur 54). Det finns en tydlig omsorg om detaljer och kvaliteter både genom variation av materialval (storlek, struktur och färg), disposition/plan och växter. Se figur 55 för detaljer i markmaterial och övergångar. Det finns även ett helhetstänk gällande gestaltningen och växtvalen med variationsrika växter. Helhetsintrycket är en genomarbetad gestaltning.

Rumsliga kvaliteter och överblickbarhet

Gården har potential att på sikt bidra med mer rumslighet efterhand som vegetationsvolymerna blir större. Idag saknas "rum i rummet" det vill säga att mindre rum avgränsas mot varandra, gården är i nuläget ganska så öppen. Dels finns en pergola, dels orangeriet, dels privata uteplatser, dessa utrymmen kommer att tydliggöras genom växtlighet. Växtligheten kommer att skapa mer rumslighet även runt gräsmattan och då även i relation till de privata uteplatserna. Då gården inte är särskilt rymlig medför det till att fasaden kommer ganska nära inpå oavsett vilken sittplats du väljer, och trots att du vistas mitt på gården "längst bort" från uteplatserna kan de fortfarande upplevas som nära inpå. Det går att navigera sig tydligt på gården, det är i nuläget ett ganska öppet rum än så länge eftersom växterna inte hunnit växa till sig än. Gården upplevs vara överblickbar med hänsyn till känsla av kontroll och trygghet.

Lokalklimat

Dagen för inventering var det vindstilla och gården är någorlunda skyddad från vinden. Det finns en begränsning för solljus att nå hela vägen in på gården eftersom byggnaderna delvis är så pass höga. Möjlighet till sinnliga intryck från dofter kommer att finnas på sommaren från blommande perenner. Avseende ljudnivå, gården nås vid inventeringen av ljud från en intilliggande byggarbetsplats och du hör även om någon boende pratar in på gården.

Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum

Mötesplats/Samnärvaro

Det finns möjlighet till olika aktiviteter på gården till exempel så finns det en sandlåda, olika sittplatser och växthus. Det finns möjlighet att aktiviteter kan pågå samtidigt, dock finns risken att pågående aktiviteter kommer att störas av varandra och upplevas som nära inpå varandras privata sfär. Växthuset är en möjlig träffpunkt. Det är ganska så ont om plats på gården, det skulle kunna gå att sola på gräsmattan men det blir ganska intimt, särskilt då den är i anslutning till sandlådan och andra möbler.

Sittplatser

Det finns flera olika möjligheter för sittplats, det finns tre bord varav ett av dessa är i växthuset och det finns sittplatser på fyra olika ställen. Vid pergolan kan det på sikt bildas viss skugga från klätterväxter. Sittplatserna, utöver de i växthuset, är

placerade relativt nära intill fasad vilket gör att det du säger kan höras av grannar (se figur 56). Dock kan uppväxta rumsavskiljare i form av växter fungera som rumsavskiljare, gårdens olika sociala rum kan då bli av mer privat karaktär på sikt.

Figur 56. Privata uteplatser i nära anslutning till fasad som på sikt kan upplevas mer avgränsas med häcken. Samtidigt kan grannarna höra varandra

Figur 57. Sittplatser i direkt anslutning till sandlådan. Leksaker som har lämnats kvar ett tecken på att gården används och de boende upplevs ha en tillhörighet

Odling

Det finns inga pallkragar eller likande för odling men det är eventuellt möjligt att plantera och förvalta de perenner som finns på gården i växtbäddarna. Likaså finns det möjlighet för de boende att förvalta och ta hand om växthuset, växthuset är idag vid tidpunkten för inventeringen tomt sånär som på bord och stolar.

Personliga tillägg

Det återfinns kvarlämnade grejer vid sandlådan (se figur 57), till exempel finns det en plastback med leksaker för barnens sandlådeleksaker, det finns också en egen grävmaskin utplacerad i sandlådan. Det finns rejält med egna tillhörigheter på uteplatserna, såväl möbler som krukor.

Lekmiljö

Här finns lekmöjlighet främst för barn i yngre i ålder. Det finns en sandlåda i anslutning till gräsmattan med ett upphöjt sandlådebord. Det finns möjlighet att cykla för småbarn på stigarna, stigen löper längsmed gårdens ytterkant som en ram vilket blir precis utanför de privata uteplatserna. Det finns inget större utrymme att springa eller spela bollspel. Det finns god möjlighet för föräldrar att umgås i anslutning till sandlådan då det finns sittmöbler där och även gräsmatta (se figur 57).

Sammanfattning Sandformen 2

En mindre gård avseende upplevd rymlighet som samtidigt är välgestaltad avseende materialval, växtlighet och helhetsupplevelsen. Gården ger ett intryck av att vara genomarbetad och bidrar med goda arkitektoniska kvaliteter i olika lösningar. Gårdens svaghet är dess yta, de privata uteplatserna gör sig påminda när du vistas på gården och kan bidra till en känsla av att vara iakttagen och att det hörs vad du säger när du pratar på gården. De relativt höga byggnaderna kan möjligen påverka solljusets infall delar av året. Gården har öppningar men då du inte kan se ”andra sidan” av utgången genom huset minskar risken att den används som smitväg, gården upplevs som relativt sluten trots de två tämligen breda öppningarna. Det finns gott om personliga tillägg på de privata uteplatserna och även vid sandlådan. Sandformen 2 utmärkte sig med att ha portiker med låsta genomsiktliga grindar på.

Vad säger plandokumentet?

Planbeskrivning för Dp5303 anges att bostadsgårdarna oavsett dess storlek ska vara ordentligt gröna och rika på växtlighet. Gårdarna ska ha en närlekplats, vilket innebär att det ska finnas en anordnad lekyta såsom en gungställning och/eller en sandlåda eller liknande. Gårdarna ska ha goda förutsättningar för växtlighet och utformas så att de ger ett fördelaktigt mikroklimat och som är inbjudande för de boende att uppehålla sig där. För att frigöra yta på gårdarna anges det som en fördel att integrera utrymmen för avfallshantering i den bebyggelsen. Planområdet anges ha goda förutsättningar att utgöra en bra miljö för både barn och vuxna genom de skyddade gårdarna. Bostadsbebyggelsen omnämns som att de ramar in skyddade gårdar där barn kan vistas. Den allmänna parken omnämns som ett viktigt komplement till den enskilda gården för barnens utevistelse (Malmö stadsbyggnadskontor 2015a).

Sjuksalen 2

Fastighetsbeteckning och stadsdel: Sjuksalen 2, Sege park.

Underbyggd gård: Nej

Inflyttning: 2024

Bostadsform: Hyresrätt

Gårdsyta: 3000

Antal lägenheter: 114

Kvm gård/lgh: 26

BTA: 6065

Gårdsyta/100 BTA: 50

Friyta*/100 BTA: 38

Datum, tid och väderförhållande: November, eftermiddag, klart väder.

Stadsdelen Sege park är ett nytt bostadsområde som växer fram i nordöstra Malmö. Där finns historia i området med byggnader från 1930-talet och här har tidigare legat mentalsjukhus. Området har en lummig karaktär och det kommer att bli en blandning av äldre bevarade och nya hus (Malmö stad 2024d).

Figur 58. Sjukalen 2. Omarbetad karta av författaren. Tillåtelse att använda kartan finns. Källa: Malmö stad (2024). Sjukalen 2. SWEREF 99. Utdrag ur primärkarta [Kartografiskt material] <https://geo.malmo.se/primarkarteutdrag/> [2024-12-18]

Rymlighet

Yta/rymlighet/storlek

Sjukalen 2 består av tre husbyggnader som tillhör gården. Ett äldre (fjärde) hus som i nuläget inte är bebott ramar in gården mott norr (se figur 58). De tre separata huskropparna varierar mellan 5–6 våningar och går i en kallare grön färg och har relativt breda öppningar mellan varje byggnad (se figur 59, 60 & 61). Den delen där det inte finns ett hus mot nordost består av en större öppning mot en parkliknande yta (se figur 60 s. 97) med gräsmatta och träd som en bit bort mot väst möts av ett annat obebott äldre hus respektive en ödetomt. Bostadsgården har en öppen karaktär. På gården finns ett miljöhus och ett cykelhus placerat framför ena husbyggnaden. Gården upplevs som rymlig, dock lite anonym. På en rymlighetsskala mellan 1–10 hamnar den på en sju.

Figur 59. Den sydliga öppningen mot gården från en torgyta, det saknas en tydlighet av gränser var gårdsrummet tar vid

Figur 60. Öppning till gården i nordväst med en platsbildning, själva stigen in till gården är till vänster om bilen via en smalare grusgång

Figur 61. En öppning till gården i sydväst som smalnar av något med en planteringsyta och en parkeringsyta för rörelsehindrade

Tillhörighet

Entréer och stråk

Det finns flera sätt att ta sig till gården, tre öppningar i anslutning till husbyggnaderna och den mer öppna gräsytan utan synliga gränser (figur 60). Den nordvästliga entrén smalas av med hjälp av en planterad bokhäck som omges av ett enklare trästaket, vilken leder in till en stig på gården (figur 58). Den sydliga öppningen är mer öppen och ligger i anslutning till en torgyta (figur 57). Öppningen i sydöst avgränsas delvis av planteringar (figur 59). Det återfinns inga nivåskillnader vid någon av öppningarna mot gården. Det finns entrédörrar på innergården till bostadshusen. Gården upplevs inte som att den helt prioriteras för de boende då den är av öppen karaktär och har något av en mer offentlig parkkaraktär över sig. En grus-stig löper över gården vilket kan uppmuntra till att snedda över gården. Gården omges av hårdgjorda betongplattor som löper längsmed fasaderna och via dessa fungerar också att passera genom gården.

Figur 62. Den breda öppningen i norr mot gården, otydliga gränser om var gården börjar och slutar

Gränser, privat – offentlig

Som beskrivs ovan präglas öppningarna till gården av relativt otydliga gränser, där det finns en oklarhet i vad som är privat och offentlig yta - vad som är inne/ute på gården. Det som tydligast kan upplevas som gårdens egna ytor är dels en hörna som är inhägnad vid gaveln på den nordvästra entrén där det vid fasadgaveln finns en platsbildning. Den andra ytan är möblerad med möbler och växthus, den är samtidigt halvt ute i "parkdelen" vilken saknar någon markerad gräns varför det kan upplevas flytande var gården börjar och slutar. Här skulle troligen även utomstående slå sig ner för picknick utan att känna att de inkräktar på gården.

Privata uteplatser

Det återfinns flera uteplatser i bottenplan, samt även franska balkonger och balkonger som vetter in mot gården (se figur 63). Det finns möjlighet att ställa ut några mindre/färre möbler på uteplatserna. Uteplatserna ser ut att användas i varierande grad, på de flesta finns någon stol eller bord och någon enstaka grill. Uteplatserna är öppna i nuläget men bokhäck finns planterad framför som på sikt kan skärma av. Visuellt kontakt mellan inne och ute finns, framför allt för de två hus som har utsikt mot äldre bevarade träd och inte blockerar utblicken av två miljö- och cykelhus. Det finns en känsla av att vara bevakad till viss del av bostäder på bottenplan i nuläget. En uteplats på bottenplan har satt upp en grind till sin uteplats. Flera bostäder på bottenplan noteras ha neddragna persienner.

Figur 63. Uteplatser nära gångstigen. Detalj över markmaterial. Cykelparkering omges av bokhäck

Figur 64. Miljö-/cykelhus framför bostadshuset vilket minskar utblicken till grönska

Kvaliteter

Växtlighet/en grön plats

Återfinns följande? Ja/Nej

Planteringsbäddar för större träd och buskar: Ja, befintliga äldre träd i gräsmatta

Tillräckligt med solljus för växter? Ja

Finns sammanhängande vegetationsytor som inte delas upp av stigar? Ja

Utgör grönskan en central del av gården? Ja, den äldre befintliga grönskan

På gården finns en större gräsyta bevarad med cirka sju större äldre träd, några buskar och buskträd i varierande storlek, detta tillför en robust växtlighet och en lummig karaktär till gården (se figur 62 s 97). Övriga nyare planteringar vilka är närmare belägna husbyggnaderna och intill husen består främst av bokhäck som löper längs gångar och cykelställ (se figur 61 & 62). De ytor som finns för perenner är idag endast iordningställda med ett lägre gräs vilket är glest utplanterat och i nuläget vilket ger ett enformigt intryck vilket inte heller ger en variation över året (se figur 65).

Den bevarande gräsytan med träd utgör en stor och betydande del av gården, vilket gör att de mjuka ytskikten utgör en större andel än de hårdgjorda. I övrigt är det klassiska betongplattor samt grus som utgör ytorna utöver inslaget med perennytorna med en sorts gräs. Klätterväxter finns planterade längs cykelförråd, dock främst på baksidan. Växthus finns som de boende kan plantera inuti. Gröna tak återfinns på miljö- och cykelhus.

Figur 65. Återkommande växtval bland de nya planteringarna med låg variation. Avsaknad att jobba med skikt bland växtligheten

Figur 66. Etableringen av de nya växterna har i nuläget inte fallit väl ut i vissa lägen längs fasaderna

Skötsel och slitage

Skötselnivå på de nya växterna ser eftersatt ut och har inte lyckats etablera sig väl (figur 66). Robustheten i det nyplanterade är lite svårbedömt, eftersom det i nuläget består av främst ett sorts gräs gör det mer skört. Det är möjligt att planteringen ska vidareutvecklas framöver. Pålitligheten just nu är mer i den äldre växtligheten, vilken visserligen skulle kunna förstärkas med fler nyplanterade träd. Gräsytan är stor och borde tåla slitaget av exempelvis lekande barn.

Naturkontakt

De bostäder som är placerade med fönster mot de äldre träden har naturkontakt inifrån med växtlighet. Vissa lägenheter är belägna med utsikt mot cykelställ (figur 64 s. 98). En del har utsikt rakt mot miljö/cykelhus, bitvis finns det klättrväxter planterade mot dessa men endast bitvis. Generellt sett återfinns det färre växtligheter i närheten av fönster utan först några meter längre ut från fasad. Bokhäck som finns planterad på flera ställen kan på sikt bidra med struktur och växtlighet.

Kontakt med utemiljön

Gårdsutrymmet bidrar med låg, medel eller hög kvalitet utifrån zon 1, 2 och 3:

Zon 1 (utblick genom fönster): **Medel (låg) till hög**

Zon 2 (övergångsmiljö mellan inne/ute, balkonger och uteplatser): **Medel**

Zon 3 (beskrivning välbefinnande/hälsa gården): **Medel**

Arkitektoniska kvaliteter

Gårdens styrka ligger i att de äldre träden är bevarande. Gårdens nyare gestaltning kan beskrivas som något enförmig vilket bidrar till ett anonymt intryck, markmaterialet är återkommande samma avseende form och material och även den nya växtligheten består av en låg variation i urvalet av växter. Den äldre växtligheten sätter mer prägel i nuläget och utgör en viktig komponent och robusthet. De sittmöbler som finns är utplacerade på gården utan att förankras i sammanhanget och miljön och saknar därför en tydlig rumslighet.

Rumsliga kvaliteter och överblickbarhet

Det förekommer inga starkt rumsskapande miljöer på gården och med detta i kombination med flera öppningar till gården blir resultatet att gården upplevs som öppen och i nuläget något opersonlig. Vegetationen i de äldre trädkronorna utgör viktiga element. Det går att navigera sig tydligt. Det bildas en dold yta bakom/mellan miljöhusen vilket kan skymma sikten på den delen av gården vilket kan påverka känslan av trygghet. Det finns en rumslighet på gaveln i nordväst vilken förstärks av ett äldre träd, husgaveln och en planterad bokhäck.

Lokalklimat

Beroende på vindriktning kan gården upplevas olika blåsig, det finns skyddade vinklar och vid dagen för inventering är det ganska vindstilla där trots att det är en blåsig dag.

Solljus borde nå in väl på gården, det finns samtidigt möjlighet att söka skugga under de större rustika träden. Doftintryck kan eventuellt återfås från befintliga planteringar och inte från de nya. Ljudbilden präglas av inre ringvägens ständiga sus från trafik. En del trafik från gatan utanför men inte mycket, finns mobilitetshus för parkering i närheten.

Det går att vistas utan att närmsta granne hör dig på gården. Dock är majoriteten av sittmöbler placerade nära andras uteplatser.

Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum

Mötesplats/Samnärvaro

Det finns förutsättningar för flera aktiviteter att pågå samtidigt på gården såsom att kasta boll, sola, spela kubb, leka i sandlådan och samtidigt äta och grilla. Är det hög ljudnivå kan det vara svårare att gå undan, då det inte finns rumslighet att gå undan i såsom en berså eller avskild uteplats på gården. Växthuset är en möjlig samlingsplats.

Tillgänglighet

Tillgänglighet att nå entréer finns. Ryggstöd eller armstöd på sittmöbler saknas, sittmöbler är endast i form av bänkar.

Sittplatser

Trots en relativt stor gård återfinns endast sittmöblemang på tre olika ställen, varav av dessa i nära anslutning till varandra, två av dessa är långbänkar med bord samt bänkar. En grillplats. Kan möjligen finna sol/skugga utifrån vad föredrar då det är två olika lägen. Sittplatser ganska nära fasad (se figur 65).

Figur 67. Träffpunkt med sittplats och grillplats, pergola med gårdens sittplatser är placerade nära fasad med privata uteplatser. Det finns en avsaknad av tydliga gränser

Figur 68. Möjlighet för sociala möte vid växthuset. Lekmöjlighet i sandlådan samt på gräsmattan. Samtidigt präglas gården av att det finns en öppenhet ut mot omgivningarna

Odling

Utrymmesmässigt finns det plats för exempelvis pallkragar för odling men inga sådana finns i nuläget.

Personliga tillägg

Det finns några enstaka plastleksaker i sandlådan och en kruka för fimpas på de gemensamma ytorna. En del möblemang återfinns på privata uteplatserna. På gårdens stora gräsmatta med träd, finns än så länge inga privata ägodelar eller tillägg, vare sig leksaker såsom fotbollsmål, tecken på odling, grindar eller likande.

Lekmiljö

Det finns en sandlåda (se figur 66 s. 101) och god möjlighet för fri lek på gräsytan som är ganska öppen. Samlingsplats med sittbänk nära för föräldrar är möjlig vid sandlådan. Det går att cykla runt i en cirkel för småbarn längs betongplattor och grus-stigen på gården, delvis kommer barnen då nära de privata uteplatserna.

Sammanfattning Sjuksalen 2

En gård som präglas av öppenhet av otydliga gränser, styrkan är den robusta äldre växtligheten som bidrar med rejäl växtlighet, möjlighet för programmerad lek och visuell utblick mot frodig grönska. Något enformigt utformad är den nya gestaltningen och de boende har en begränsad utblick till grönska beroende på var bostaden är belägen i byggnaderna. Positivt är rymligheten på grund av de otydliga gränserna kan gården samtidigt upplevas som anonym och odefinierad vilket kan bidra med en otydlighet i vem den tillhör. Trots goda förutsättningar avseende ytan har möbleringen av gården inte riktigt förankrats för att gynna sociala möten, det är otydligt var gårdsutrymmet börjar och slutar, gården har delvis en parkliknande karaktär över sig. En del av bostäderna har lägre andel grönska utanför fönstret då miljö- och cykelhus placerats nära inpå fasad medan en del bostäder har god utsikt till den äldre rustika växtligheten.

Vad säger plandokumentet?

I planbeskrivningen till detaljplan Dp5455 står det att flera av områdets mest värdefulla träd står inne på gårdarna. Gårdarna utgör viktiga element att bevara den gröna karaktären i området, och gårdarna ska ha en varierad artrik grönska och upplevas som frodiga. Även ett fokus på odling ska vara synbart på gårdarna, gärna i upphöjda växtbäddar och växthus. Gårdarna får gärna ha en karaktär av trädgård med ätbara inslag bland träd och buskar. Uteplatser för gemensamma ändamål får gärna placeras i skyddade och soliga läge och gården uppmuntras ha inslag av barnlek med buskage som tål att lekas i eller sandlåda. Från gatan får gärna grönskan synas mellan byggnaderna. Det är meningen att bostadsgårdarna ska ha en privat känsla och att större öppningar ska avgränsas på olika sätt såsom buskage eller lågt staket. De gårdar som ligger i anslutning till äldre befintliga byggnader kan få delas upp i minde rum. Placeringen av byggnaderna anges för att främja och tydliggöra gränsen mellan allmänna gator och privata bostadsgårdar. Det lyfts fram att det finns ett syfte att skilja allmänna platser från privata gårdar, de boende ska uppleva att deras gård är privat medan besökare ska känna sig välkomna i de allmänna delarna såsom parken (Malmö stadsbyggnadskontor 2017b).

Spiran 1

Fastighetsbeteckning och stadsdel: Spiran 1, Limhamn

Underbyggd gård: Ja, delvis.

Bostadsform: Bostadsrätt

Inflyttning: 2023

Gårdsyta: 2225

Antal lägenheter: 133

Kvm gård/lgh: 17

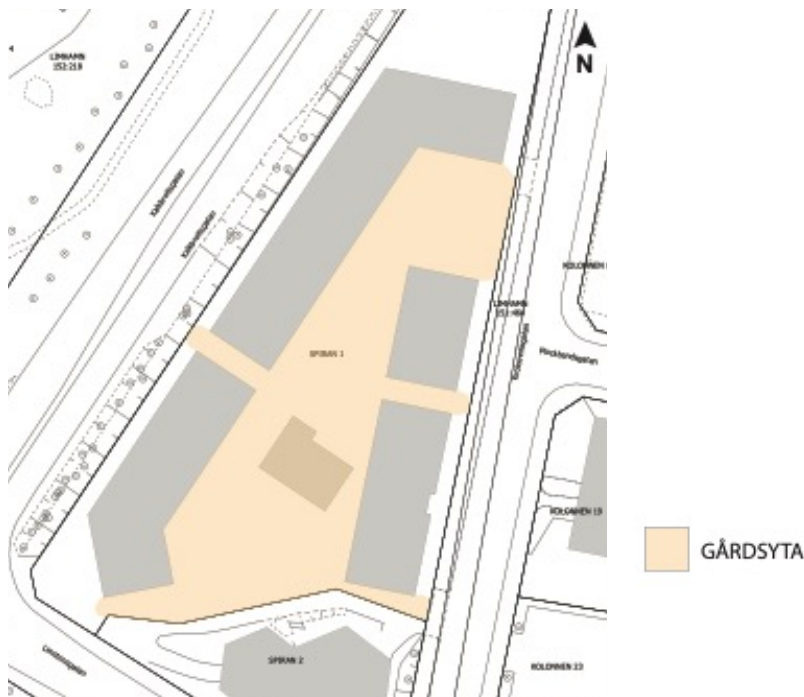
BTA: 10 441

Gårdsyta/100 BTA: 21

Friyta*/100 BTA: 17

Datum, tid och väderförhållande: November, eftermiddag, mulet väder

Stadsdelen Limhamn beskrivs som en stad i staden och består av blandad bebyggelse med villor, flerbostadshus och arbetarbostäder från olika tidsepoker. Inflyttningen till Limhamn ökar men sker främst vid hamnområdet och vid Kalkbrottet (Malmö stad 2024c). Spiran är belägen i Gamla Limhamn och har blandad bebyggelse runtomkring såsom småindustrier och äldre villor.

Figur 69. Spiran 1. Omarbetad karta av författaren. Tillåtelse att använda kartan finns. Källa: Malmö stad (2024). Spiran 1. SWEREF 99. Utdrag ur primärkarta [Kartografiskt material]. <https://geo.malmo.se/primarkarteutdrag/> [2024-12-18]

Rymlighet

Yta/rymlighet/storlek

Gården omfattas av fem olika huskroppar (se figur 69) vilka har varierande antal våningar från 3–5 våningar. Fasaderna består av tegel i beige och olika röda toner. Gården delas av i främst två större gårdsrum genom ett mindre trevåningshus som är placerat inne på gården. Beroende var på gården du befinner dig upplevs rymligheten olika, ett genomsnitt på en rymlighetsskala mellan 1–10 så hamnar den på en sexa. Trots att gården är långsmal i formen återfinns samtidigt flera olika rumsligheter i den, den kan upplevas som olika sekvenser av rumsligheter.

Tillhörighet

Entréer och stråk

Gården är långsmal och det finns flera, sex, olika öppningar till gården. Det finns en bredare ingång i nordöst som sin tur är uppdelad i två smalare gångar (se figur 70). Öppningarna till gården är dels ut mot en större mer trafikerad gata och mot en lite lugnare gata och varierar i karaktär (se figur 72–74 s. 105 för exempel).

Det finns möjlighet att gena genom gården genom olika mindre smitvägar, det är inget tydligt offentligt stråk som har dragits genom gården men samtidigt är det enkelt för utomstående att lockas att gena tvärsöver gården och framför allt mitt tvärsöver gården då byggnadskropparna är långa. Det finns ett starkt gångstråk inne på själva gården längs söder-norr för de boende. Det finns entrédörrar som är offentliga inne på gården för att komma in till lägenheterna, upplevelsen är ändå att gården är prioriterad för de boende dock finns en sårbarhet gällande de flera öppningarna ut mot gaturummet.

Figur 70. En av gårdens flera öppningar, denna den bredaste som är avgränsad med ett skjul samt planteringar

Figur 71. Översikt över gårdsrummet i norra delen. På bilden syns det starka gångstråket samt varierande planteringar

Figur 72. Ett annat exempel på gårdens öppningar, denna i sydväst som följs av trappsteg en bit in mot gården. Olika detaljer förstärker gränssnittet

Figur 73. En av öppningarna sett inifrån gården, gaturummet skymtas. Se även varierande material och formspråk i gestaltningen

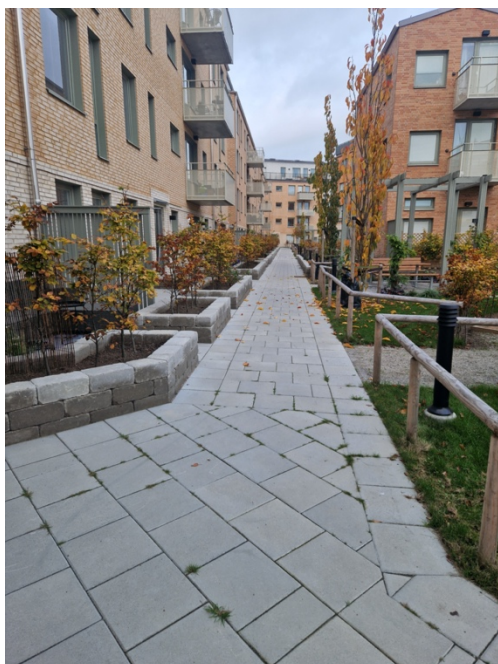
Figur 74. En av öppningarna i väst mot en vältrafikerad gata. Gränsen definieras utöver av husfasaden av spaljé samt upphöjda planteringar

Gränser

De flera antalet öppningar är helt öppna med avsaknad av avgränsning såsom staket, det återfinns ibland trappsteg eller en ramp vid vissa av öppningarna som kan hjälpa att tydliggöra via nivåskillnad att det sker ett skifte i privat/offentligt, men det är en flytande övergång som inte är särskilt tydlig. När du kommer in en bit på gården och upplever du att du är inne i själva gårdsutrymmet så återfinns ändå en tydlighet i hur gården ska användas och att den är till för de boende, då kan den kännas mer privat men det är först några steg in i själva gårdsutrymmet innan detta infinner sig. Det är således inte en helt tydlig övergång avseende fastighetsgränserna med det som är hjälpsamt i viss mån är nivåskillnader och att öppningarna smalnas av genom gångar och pergolor som skapar ett tak och bidrar med en viss rumslighet som markerar att du träder in respektive ut i ett annat rumssammanhang.

Privata uteplatser

Det finns flertalet privata uteplatser, de är avgränsade på olika sätt på olika delar av gården. Längs med gångstråket som löper i syd-nordlig riktning är uteplatserna avskilda genom upphöjda stenar i form av en låg mur och även häckar. På andra ställe är uteplatserna avskilda med perenner och häckar, de boende har på sina håll gjort egna tillägg med staket. I sidled är uteplatserna avgränsade med träplank som skiljer dem åt. Uteplatserna upplevs olika avgränsade gentemot gården varierande var de är belägna, de som är utmed huvudgångstråket är mycket nära inpå där var du går, de uteplatser som är mer belägna i mitten och hamnar mer ut mot planteringar och gröna upplevs som mer privata och det återfinns också fler personliga tillägg på dessa uteplatser mot plantering i jämförelse mot de ut mot gångstigen (se figur 75 & 76).

Figur 75. Gångstråk som löper längs gården med privata uteplatser längs med upphöjda planteringar som avgränsar

Figur 76. Privata uteplatser ut mot gräsmatta, som avgränsas med planteringar. Boende har själva lagt till träplank

Kvaliteter

Växtlighet/en grön plats

Återfinns följande? Ja/Nej

Planteringsbäddar för större träd och buskar: Ja

Tillräckligt med solljus för växter? Ja

Finns sammanhängande vegetationsytor som inte delas upp av stigar? Ja

Utgör grönskan en central del av gården? Ja framför allt bedöms den att kunna göra det när växtlighet har etablerat sig

Det finns planteringsbäddar för träd och buskar och här finns troligen tillräckligt med ljus för att växter ska kunna trivas. Växtvalen ser ut att vara välanpassade även för att de skuggigare lägena - vissa delar av gården får mindre ljus då det är då det är relativt höga hus på en ganska smal gård. Här är inte några större sammanhängande ytor men det finns någon mindre gräsmatta och också planteringar, de är i nära anslutning till privata uteplatser. Majoriteten av planteringarna är idag avgränsade med enklare staket av trä men det kan vara så att de ska ta bort i senare skede när växtligheten har etablerats.

På sikt finns potential att grönskan kan utgöra en central del av gården, det återfinns en riklig variation av växtlighet med flera olika perenner, buskar och träd. Det finns även klättrväxter på pergolor och här finns både blommande och icke blommande växter. Det finns möjlighet till olika värden beroende på årstid och det finns även olika skikt i växtmaterialet.

Hur andelen är fördelat mellan "mjuka" och "hårda" markmaterial såsom förhållandet mellan gräs och vegetation i relation till hårdgjorda ytor, är att det är ungefär hälften/hälften med betoning på lite mer av de mjuka. Intrycket längs gårdens starkaste stråk som löper i syd-nordlig riktning kan ge ett hårt intryck då det domineras av betongsten och häcken har inte växt upp än, likaså att planteringarna är upphöjda kan skapa en viss distans till de eftersom marken domineras mer av sten. Samtidigt finns fördelen att de visuellt sett kommer närmare ögonhöjd. Gården är genomarbetad vad gäller att integrera grönt växtmaterial, här finns gröna tak och väggar, cykelförråd är beklädda med gröna växter som ska klättra och även i pergolor.

Skötsel och slitage

Gården är vid tidpunkten för inventering välskött, växtligheten har inte hunnit etablera sig varför det återfinns en del "håligheter" i vissa planteringar men det bedöms finnas en god potential att med god skötsel framåt att växtgestaltningen kommer falla väl ut. Det kan finnas en risk att de gräsytor som finns kan bli slitna beroende på i vilken utsträckning de kommer att brukas.

Naturkontakt

Naturkontakt finns generellt sett i varierad grad ut mot gården. Sikten är mer eller mindre begränsad beroende på vilket lägenhet/hus du tittar ut ifrån, de flesta bedöms ha möjlighet att se någon form av grönska utanför sig vilket kommer att

förbättras med tiden när växterna ger mer volym. Det finns en visuell kontakt mellan ute inne framförallt på de uteplatser med perenner planterade framför som kommer att ta sig mer. Noterar att det är neddraget framför flera fönster.

Kontakt med utemiljön

Gårdsutrymmet bidrar med låg, medel eller hög kvalitet utifrån zon 1, 2 och 3:

Zon 1 (utblick genom fönster): **Medel**

Zon 2 (övergångsmiljö mellan inne/ute, balkonger och uteplatser): **Medel**

Zon 3 (beskrivning välbefinnande/hälsa gården): **Medel**

Arkitektoniska kvaliteter

Gestaltningen upplevs som genomarbetad och det finns en omsorg om detaljer och kvaliteter, det finns en helhet med genomtänkta olika material och en omsorg avseende möten mellan olika materialval och att det även har jobbats med att förstärka olika former och skapa platsbildningar. Ett exempel är de stigar som fungerar som övergångar mellan olika rumsligheter, som stenplattor mellan grillplats och lekområde samt även cirkelformade trädäck som tillsammans med häckar skapar en rumslighet (se figur 77). Det är en variationsrik växtlighet som tillsammans med material och plandesign skapar varierande och tydliga former vilket bidrar med väldefinierade rum och strukturer till gården.

Figur 77. Rumsskapande gestaltning som förstärks med bersåer och varierande markmaterial

Rumsliga kvaliteter och överblickbarhet

Den rumsliga överblickbarheten över gården är lite komplex på så sätt att gården är långsmal i kombination med dess flera öppningar vilket gör att det kan finnas en viss svårighet att få en överblick över de olika gårdsrummen. Det går att dela in gården i två större rumsligheter som delas av genom en lägre byggnad mitt i. Det går att ha en viss överblick över ett gårdsrum i taget, samtidigt finns det en del vrår och skrymslen som skapas och det finns därför en begränsning i överblickbarheten vilket kan påverka känslan av trygghet. Vid olika husgavlar och vid de olika öppna passagerna mot gatan skapas transportytor som innebär skymd sikt och det bildas en del nischer och ”skrymslen” som troligen kan upplevas ligga lite dolda framför allt när det är mörkt. Ett yngre barn behöver hållas under uppsikt då det finns flera öppningar ut från gården.

Lokalklimat

Vid inventeringstillfället är det ganska blåsigt vilket även märks av inne på gården, det går att hitta lä vid vissa ytor på de platser där det finns möblemang såsom bord och stolar. Gården upplevs som ganska ljus trots att det är molnigt. Det återfinns inte flera olika platser att välja på du om du vill ha sol eller skugga men det kommer efterhand troligen ges fler möjligheter när växtligheten tar sig och kan bidra med skugga. Dofter kommer att finnas då det finns olika perenner av blommande sorter.

Ljudnivån upplevs som relativt hög då det är en vältrafikerad gata som löper längs med husets östra sida och det finns öppningar mot gården mot den gatan och ljudet från trafiken är ständigt närvarande. Det går att prata inne på gården utan att närmsta granne hör det på vissa ställen, men gården är ganska intim då den är långsmal vilket bidrar med att du ofta är nära någons privata uteplats, sommartid vid utevistelse hör grannarna troligen varandra ganska mycket.

Användning och vardagsfunktioner/vardagsrum

Mötesplats/Samnärvaro

Det finns möjlighet till att delta i olika sorters aktiviteter på gården och aktiviteterna kan också pågå flera samtidigt, detta underlättas då gården är uppdelad som i olika sekvenser med ”kodade platser” för olika aktiviteter samt att dess storlek ger förutsättningar för det (se figur 78). Det finns tillräckligt med utrymme för gemensamma aktiviteter som att ses vid sandlådan och i anslutning till detta finns bord och sittmöbler samt grillplats och det finns även möjlighet för odling.

Figur 78. Rumsskapande grillplats under pergola på trädäck. Klätterväxter, perenner och gräsmatta i anslutning. I bakgrunden syns privata uteplatser med plank och perenner invid gräsyta

Figur 79. Detalj av markarbete med variation i materialval, en omsorg om detaljer och materialval är genomgående på gården

Sittplatser

Det finns sittplatser och även några med bord på olika ställen på gården. Sittplatserna är inte precis intill fasad utan de är placerade mer mot mitten, de är ändå ganska så nära med tanke på att det är ett relativt smalt gårdsutrymme. Det är möjligt att välja mellan flera olika sittplatser och de är förstärka på olika sätt för att tydliggöra en rumslighet exempelvis med berså, häck runt om, via skifte av markmaterialet vid möblemanget.

Odling

Här finns möjlighet till odling (se figur 80).

Figur 80. Möjlighet till odling

Personliga tillägg

Plastleksaker finns kvarlämnade i sandlådor, i övrigt är det ganska tomt ute på gården, det finns en del saker lämnade på uteplatserna.

Lekmiljö

Det finns lekmöjlighet för såväl yngre som för lite äldre barn, exempelvis kompisgunga, lekstuga samt stubbar att hoppa på. För de yngre barnen finns två sandlådor, gunghäst. Lekytorna kan utgöra en samlingsplats för föräldrar (se figur 81–84). Det finns möjlighet att cykla på stigar, leka på gräsytor och att springa röra sig bland de olika rumsligheterna på gården. Dock öppningarna mot gatorna vilket kan minska möjligheten för föräldrar att låta yngre barn leka fritt.

Figur 81. Lekyta med sittplats för föräldrar

Figur 82. Varierande lekmiljö, detaljer i marken

Figur 83. Variation i lekmiljön

Figur 84. Detalj i lekmiljön

Sammanfattning Spiran 1

Gården präglas av dess långsmala form och med flera öppningar, samtidigt är den väl omhändertagen utifrån dess förutsättningar vad gäller växtlighet, sociala ytor och materialval. Det finns flera platser för social samvaro och lek, dessa ytor är även rumsbildande avseende materialval och växtlighet vilket på sikt kan bidra med avskilda "rum i rummet" när växtligheten ger mer volym. Gården präglas av flera öppningar och en är mot en vältrafikerad gata där ljudet är påtagligt. Det finns en variation bland de privata uteplatserna där de med en högre andel mjuka material det vill säga växtlighet runtomkring sig upplevs som mer avskilda än de som har hårdare material såsom betongplattor och ligger längs med gångstråk. Två öppningar mittöver varandra mitt på gården kan ge upphov att gena. En del planteringar är upphöjda vilket kan skapa en yta som inte går att beträda, och fungerar då mer som ett visuellt inslag. Gården är indelad i två gårdsrum och har en del skrymslen och vrår som kan vara svåra att överblicka i kombination med flera öppningar som ledde in och ut till gården.

Vad säger plandokumentet?

I planbeskrivning för Dp 5392 framgår det att de öppningar som finns mot gatorna behöver vara små för att begränsa buller på gården, att gården endast delvis är underbyggd och att det finns goda förutsättningar för grönska. Angående rekreation och lek anges att det ska bli skyddade ytor och att det finns goda ljusförhållanden samt att det ska bli lektyor för barn. Bebyggelsen anges vara ett halvt slutet kvarter, det står att kvarteret hade mått bättre av att vara slutet i avseende till buller men då hade den blivit för mörk och trång. Det lyfts fram att gården behöver utgöra en fin vistelseplats redan från start. Öppningarna till gården beskrivs bidra med rörelse och ljus åt gården och beskrivs som avgörande för en livfull miljö. Gården beskrivs bli en skyddade gård med lektyor som kan ge värde för såväl barn som vuxna. Entréer till trapphus är anslutna till både gård och gata (Malmö stadsbyggnadskontor 2015b).

Sammanfattning av bostadsgårdarna

Nedan följer en sammanställning av del 3, med huvuddragen av resultatet av platsbesöken för de sex bostadsgårdarna där fokus ligger på det som är *gemensamt* för gårdarna samt det som *sticker ut*.

Generellt sett håller gårdarna en hög kvalitet och är välgjorda. Ingen av gårdarna är helt stängda utan samtliga har öppningar ut mot gata och omgivning. Gränserna markeras av byggnadsfasader och är i vissa fall breda och öppna, i en del fall var öppningarna till viss del avgränsade i form av ramp, trappa eller plantering som i olika grad förtydligar gränssnittet. Ingen av gårdarna har tydliga offentliga stråk dragna in mot eller igenom sig men majoriteten av dem är enkla att gena igenom och kan vara inbjudande att fungera som smitväg. Det fanns relativt få personliga tillägg på gårdarna. Den gård som bedömdes vara mest sluten hade även tydligast spår av personliga tillägg. En av gårdarna präglas av ett mer odefinierat

gårdsutrymme, de övriga hade mer tydliga gränser. De undersökta gårdarna bedömdes befinna sig på en rymlighetsskala från 1–10 vara mellan fyra och sju.

På flertalet av gårdarna var det organiserat endast för ett eller två sällskap att kunna sitta ner och äta vid sittplatser. Samtliga gårdar är tydligt programmerade utefter vad de är tänkta att användas för, exempelvis lek (sandlåda), umgås (bord och bänk). Det finns få oprogrammerade ytor. Samtliga gårdar ha en ”pliktskyldig sandlåda”. Alla gårdar har privata uteplatser och på samtliga gårdar gör sig uteplatserna tydligt påminda och är ”nära inpå” resterande del av gården. Grönskan håller hög kvalitet och är variationsrik. Det återfinns naturkontakt på samtliga gårdar, dock i varierande grad beroende på var lägenheten är belägen mot gården.

Sammanfattning avseende vad som sägs i plandokumentet

Avseende gårdarna i plandokumentet kan en skillnad ses i vilken utsträckning gårdarna omnämns, i majoriteten av detaljplanerna med tillhörande planbeskrivningar är det endast på enstaka ställe och med kortare kommentarer.

Barn eller lek omnämns på något sätt i samtliga dokument relaterat till gårdarna. Gällande gränser nämns det i hälften av gårdarna att gränserna kan tydliggöras på olika sätt. Något som utmärker sig är att gällande plandokumentet för Badskon 1 och 2 är att gårdarna beskrivs som att de ska bli mycket små och begränsade, vilket inte beskrivs i andra dokument. I två fall anges angränsande gator samt en närliggande park utgöra komplement till den enskilda gården. Rörande situationen gata – gård omnämns i en detaljplan, om vikten av att förbipasserande ska ha visuell sikt in mot gården från gatan. I ett annat dokument, anges öppningarna till gården bidra till rörelse och en livfull miljö, samtidigt som gårdarna anges bli skyddade miljöer för barn och vuxna.

Diskussion och slutsatser

Syftet med denna studie var att bidra till den aktuella kunskapen om planeringen av bostadsgårdar i samband med nybyggnadsprojekt, både ur ett forskningsperspektiv och i praktisk tillämpning. Studien har undersökt bostadsgården som fenomen i relation till den formella planeringen i Malmö, samt vilka förutsättningar denna planering skapar för att uppnå kvalitativa och mänskovänliga bostadsgårdar. Kort sagt har detta examensarbete ämnat undersöka arbetet med planering, synen på bostadsgården inom detta arbete, samt vilken typ av nyanlagda gårdar det resulterat i. Studiens huvudfrågeställning har varit att undersöka: På vilket sätt påverkar den formella planeringen av bostadsgårdar i Malmö deras funktion som sociala, rekreativa och hälsofrämjande miljöer? Nedan följer en diskussion om resultatet där studiens frågeställningar besvaras, därefter följer metoddiskussion, förslag på fortsatt forskning samt slutsatser. Diskussionen är disponerad genom olika rubriker som knyter an till de fynd som gjorts i studien.

Inledning om studien och gårdarna

Det råder en samstämmighet vad gäller synen på vad som anses behövas för en god välfungerande bostadsgårdsmiljö i såväl forskningen som i de kommunala dokumenten och intervjun. Vid inventeringen visade gårdarna på hög kvalitet avseende grönska och materialval generellt sett, bedömningen av rymlighet var varierande med att tendera mot att vara något för trånga avseende till att fylla de kvaliteter och funktioner som framhålls i forskningen. Gårdarna var inte slutna i sin utformning, utan samtliga hade öppningar i varierande utsträckning. På olika sätt förekom det viss avgränsning vid öppningarna medan andra öppningar var mer breda och öppna i sin karaktär. Minoura (2019) tar upp två aspekter nämligen kapacitet och kvalitet. Forskningen (Kristensson 2003) tar upp att kvalitet inte kan ersätta kvantitet. De undersökta gårdarna kan anses ha kvalitet och det finns någonting för lek samt för socialt umgänge men att det ofta endast finns få platser för dessa funktioner och att det då minskar chansen för *samnärvaro* det vill säga möjligheten för flera aktiviteter att pågå samtidigt. Det finns även en risk att de privata uteplatserna som forskningen (Jergerby 1996; Kristensson 2007) visat på brukar vara uppskattade kan komma att dominera gården respektive att gårdens utrymme kommer ”nära inpå” de privata uteplatserna. En annan aspekt som framkom i forskningen (Minoura 2019) var att i bästa fall kan gårdar uppfylla två saker samtidigt, nämligen att de är generösa och samtidigt har ett tydligt gränssnitt utåt, aspekter som i denna studie mestadels men endast delvis uppnås.

Funktioner

När rymligheten på gården minskar inskränker det på en rad aspekter (Kristensson 2003;2005;2007, Minoura 2016;2019). Observationer som noterades bland de nybyggda bostadsgårdarna (se del 2) är att de är relativt trånga eller i alla fall upplevs de inte som generösa vilket också resulterar i en begränsning avseende möjligheten till att flera funktioner kan pågå samtidigt för så kallad samnärvaro. Det finns något för lek på samtliga gårdar, och en möjlighet att sitta ner och till exempel äta mat, men ofta är det genom en ”pliktskyldig” sandlåda och i vissa fall finns endast tillgång till en eller få bänkar med bord. Utöver Sjuksalen 2, som utgör den största gården, anses detta vara en följd av den begränsade ytan. Beroende på hur gården utformas och ger förutsättningar för olika typer av aktiviteter, såsom att Gehls (2003) olika aktiviteter översätts till behov på bostadsgården, kan en väl utformad gård ge förutsättningar inte bara för nödvändiga aktiviteter utan även för valfria aktiviteter som att till exempel sola och för sociala aktiviteter som att gå ut och leka med andra barn.

Hög kvalitet av växter och material – Kvalitet vs kvantitet

Något som framkom i del 1 är att om gården är trång kan den ändå fylla ett syfte att åtminstone vara vacker att se på (Jergeby 1996, Kristensson 2003;2005;2007, Minoura 2016;2019, Bengtsson et al. 2024). Detta är något som de undersökta gårdarna i studien kan motsvara på, sjuksalen 2 utmärker sig något avseende den nyplanterade växtligheten som hade sämre etablering och inte bestod av lika variationsrikt växtmaterial som på de andra gårdarna, övriga gårdar hade ett övergripande genomarbetat växtmaterial med kvaliteter för de boende. Likaså är materialval såsom markmaterial, möblemang och liknande övervägande valda med omsorg. Endast en gård hade mer standardiserat utförande med markmaterial och lägre variation bland växterna, samtidigt var det den enda gården med ett rikt befintlig äldre växtmaterial som kompletterar detta. Vikten av visuell utblick är betydelsefull (Berglund & Jergeby 1998; Kaplan, Kaplan & Ryan 1998; Bengtsson 2015; Bengtsson et al 2024), framför allt för personer som av olika anledningar har svårt att transportera sig längre, samtidigt ska utevistelse ses som prioriterat före att endast satsa på visuell utblick.

Generellt sett visade det sig finnas goda förutsättningar för gårdarna att bli gröna gårdar med variationsrika inslag olika säsonger samt att de genom en variation där det arbetats med olika skikt även har en möjlighet till utblickar mot grönska i flera fall. En del lägenheter har mindre möjlighet till utblickar då grönskan kan variera inom samma gård. De gröna värdena hänger ihop med de visuella utblickarna. Sedan kan det visserligen vara mer intressant att titta ut på en gård som både är grön och används av exempelvis lekande barn genom att den är rymligare och bjuder in till fler aktiviteter jämfört med en grön tom gård som inte används i särskilt stor utsträckning. I flera fall har bostadsgårdarna gestaltats väl utifrån de förutsättningar som har funnits, det har funnits en omsorg om detaljer och växtligheten har varit robust och varierande samt den kommer på sikt att kunna bidra med att skapa rumslighet, såtillvida att rimlig skötselnivå utförs.

Malmö stad använder sig ofta av grönytefaktor (GYF) i planeringen, vilket framkom i intervjun med informant 1. I slutskedet i skrivandet av detta examensarbete påträffade jag kritik mot GYF relaterat till planeringsprocessen, där en risk framhålls att GYF kan komma att ersätta viktiga delar i planeringen. Detta relaterat till behoven av en tillräckligt stor yta och en god utformning för de funktioner som en plats ska ha (Delshammar & Falck 2014). Det finns en komplexitet att ställa sociala värde mot grönska. Det kanske kan finnas en potential i att integrera de gröna inslagen med lek och rekreation, såsom att möjliggöra att växterna går att leka bland samt att det går att odla på gården. Ett konkret exempel skulle kunna vara att ha planteringar i marknivå i stället för i upphöjda planteringar, något som kan möjliggöra att växtligheten blir mer tillgänglig. Grönytefaktor (GYF) har integrerats i planeringen, och möjligen bidragit till att grönskan har prioriterats upp. Kan de sedan år 2002 antagna *Riktlinjer för bostadsgårdar* möjligen på liknande sätt höja statusen för gårdens utformning och funktioner.

Gårdarnas storlek och rymlighet

De nybyggda undersökta gårdarna visade sig vid platsbesöken upplevas vara något trånga, i alla fall inte generösa, med undantag för den största gården. Gårdarna visade sig även generellt sett ha öppningar mot omgivningarna med varierande tydliga avgränsningar, något som forskningen (Jergerby 1998; Olsson et al 1997; Minoura 2016;2019), menar kan inverka på att tillhörigheten och därmed användningen blir lägre för gården. Trots att forskningen, och kommunens olika dokument lyfter detta som viktigt återfinns det relativt öppna inslag på majoriteten av de undersökta gårdarna. Malmö stad försöker på ett aktivt sätt arbeta för bra bostadsgårdar sedan flera år tillbaka enligt informant 1 (2024-11-11). Gårdarna, menar jag, betraktas inte utgöra ”dåliga” gårdar, det är relativt bra gårdar. Dock saknas delvis kapaciteten för att kunna ha all den kvalitet som forskningen samt kommunernas dokument framhåller behövas för välfungerande gårdar som ska rymma möjligheten att vara en förlängning av vardagsrummet och fungera för exempelvis samnärvaro.

Riktvärden som mestadels uppfylls

Olika riktvärden har tagits upp i studien och nedan förs en genomgång av hur de undersökta gårdarna står sig i förhållande till dessa. Samtliga av de undersökta gårdarna uppfyller den lägsta siffran som anges i *Riktlinjer för bostadsgårdar*, detta trots att de planerades innan riktlinjerna var antagna. Det kommunala dokumentet *Riktlinjer för bostadsgårdar* anger 6 kvm/100 BTA som lägst, eller 6 kvm friyta /100 BTA, vilket kan jämföras med Minouras (2019) rekommendation på 10–20 kvm/100 BTA. Gården med den lägsta siffran har gårdsytan 10,2 kvm/100 BTA vilken därmed precis uppfyller Minouras riktlinje som utgår ifrån bostadsgårdar i städerna. Samma gård har lägsta värde gällande friyta/100 BTA vilken är 8,5kvm/100 BTA och uppfyller således riktlinjernas riktvärde. Om man bara ser till siffrorna uppfyller därmed de undersökta gårdarna de angivna rekommendationerna. Om det kan anses vara en acceptabel yta, i kampen om ytan i städerna, hänger ihop med vilken ambition som finns för gårdarna. Efter att ha inventerat de nybyggda gårdarna kan det ses som svårt att få in de kvaliteter och

funktioner som omtalas i forskning i avseende att vara sociala mötesplatser och fungera som ett vardagsrum på *mindre* ytor än de undersökta gårdarna har. Det kan initialt tolkas som att det i *Riktlinjer för bostadsgårdar* angivna riktvärdet minst 6 kvm/100 kvm BTA gäller för *gårdsyta*, dock gäller det *friyta* vilket uttrycks i text att detta riktvärde rör sociala och rekreativa funktioner och att ytor för privata uteplatser, cykelparkering, avfallshantering *inte* ska räknas med i detta mått. Jag kan se en potentiell risk att riktvärdena kan tolkas olika i planeringen då det kan resultera i att det pratas om olika saker när det gäller gårdsyta respektive friyta. Det är viktigt att måtten inte blandas ihop.

Den yta som behövs för att odling kan anses ha lämpliga förutsättningar på gården anger (Minoura 2019) som 1200 kvadratmeter. Hälften av gårdarna är över 1200, men det var endast en som hade odling i nuläget (Spiran 1), det kunde tydligast bedömas finnas utrymme och potential för detta även på den största gården (Sjuksalen 2) och möjligen även på Brönnestad 1 & 2. Angående riktlinjen för när det är lämpligt med privata uteplatser, anges siffran 1500 kvm som minst (Minoura 2019), samtliga gårdar har privata uteplatser och även gården med den minsta ytan på 610 kvm (Drängen 1) samt två gårdar till som är under 1500 kvm. Det avspeglades även vid inventeringen att uteplatserna har en tydlig tendens att ta gården i anspråk och upplevelsen av att vara ”nära inpå”. Samtidigt har forskning (Kristensson 2003) visat att privata uteplatser är ett uppskattat och omtyckt inslag för de boende. Det anges från forskningen (Minoura 2019) en riktlinje om att det är först vid en gårdsyta på 1200–1500 kvm som det finns utrymme för att flera aktiviteter ska kunna pågå samtidigt. Även här är tre av de sex gårdar under denna rekommendation, något som även avspeglades vid inventeringen av gårdarna. Riktlinjen (Minoura 2016 baserad på Kristensson 2003) Kristenssons yta 20 kvm/lägenhet är något som endast uppfylls hos en av gårdarna, en siffra som Minoura (2016) menar är väl hög för stadsmiljö.

Tillräckligt stor friyta – en tolkningsfråga

Det framkom i del 1 att det förekommer exempel på nyare gårdar som är mycket små eller projekt med helt avsaknad av gård, (Kling och Informant 1), men så var inte fallet på någon av de undersökta gårdarna i denna studie. Samtliga av gårdarna erbjuder *något* för lek och rekreation. Det är samtidigt en fråga om vilken nivå som avses önskvärt och återigen hur ska *tillräckligt stor* friyta för lek och rekreation tolkas – det anses finnas svar på det i forskningen, i praktiken är det fortfarande en tolkningsfråga. I PBL står det att läsa om *tillräckligt stor* friyta för lek och rekreation. I kommunens dokument såsom i översiktsplanen, tillägget *Arkitekturstaden Malmö* samt i *Riktlinjer för bostadsgården* beskrivs vad detta skulle kunna innebära. I slutändan ter det sig som att planarkitekterna, utifrån vad som framkom i intervjun med informant 1, framför allt sitter med vikten att få in tillräcklig friyta för lek och rekreation (sociala värden) och att det finns en utmaning i att veta hur mycket friyta det faktiskt blir i slutändan. I intervjun framkom att i planeringen *innan* riktlinjerna var antagna, det vill säga i den kontext som de undersökta gårdarna i denna studie planerades i, hävdade planerarna främst Plan- och bygglagens (PBL) formulering om *tillräcklig friyta* gällande gården. Det finns saknas hjälp för att tolka vad detta kan tänkas innebära menar Kristensson (2003).

Genom att samtala om gården i planeringen sätts den på agendan

En viktig aspekt framåt när de nya *Riktlinjer för bostadsgårdar* (2022) är antagna sedan år 2022 och numera används i planeringen blir att gården kommer upp på agendan genom att det förs ett samtal om den. Utifrån intervjun med informant 1 (2024-11-11) framgick att det samtalas *tidigare* i processen om gården jämfört med tidigare, och att fler yrkeskategorier fått mer *kunskap* om gården och på dess *funktioner* som behöver uppfyllas för att bli välfungerande. Även ett ökat *fokus* på gården samt att det *samtalas* mer om den nu jämfört med tidigare. Sammantaget ter det sig, menar jag, att gården genom riktlinjerna har satts mer på agendan, vilket i sin tur kan leda till att det blir mer fokus på den och som i förlängningen kan påverka gårdarna till det positiva. I detta sammanhang kan landskapsarkitektens kunskap och roll ses som viktig, och att det är högst relevant att denna kunskap finns med redan från tidig planering och för gården på tal.

Exakta riktvärde – med viss medföljande risk att det blir en lägsta nivå

Det kan dock innefatta en risk, som framkom vid intervjun, att siffran som anges i *Riktlinjer för bostadsgårdar* kan bli en ny ”lägsta nivå”. Jag ser även tendens att i planeringen är det, styrdokumentet till trots, fortfarande en huvudfråga att tolka vad som anses vara *tillräcklig stor* friyta för rekreation och lek. Likaså framkom det i intervjun med informant 1 att en gårdsyta kan vara stor men att det i slutändan riskerar att bli en relativt liten andel friyta sett till den totala gårdsytan. Gårdsytan i jämförelse med vad den konkreta friytan blir är således en viktig faktor att bevaka. Något som informant 1 (2024-11-11) även tog upp att de gör i arbetet med planering av bostadsgårdar.

I *Riktlinjer för bostadsgårdar* framhålls att bostadsgårdar ska utformas tidigt i planprocessen och att dess funktioner ska beskrivas och definieras tidigt (Malmö stad 2022), informant 1 (2024-11-11) menar att hon kommer in i rätt skede som planarkitekt i planskedet. Hon tar även upp att lek och rekreation är något som det bevakas i bygglovsgranskningsprocessens skede. Vid inventering av bostadsgårdarna var det på en del gårdar i huvudsak en sandlåda som utgjorde lekfunktionen. Precis som att Informant 1 lyfter risken med att en på förhand bestämd siffra på lägsta antal kvm/ 100 BTA i sämsta fall skulle kunna utgöra en ny slags lägsta standard. Där majoriteten av framtida bostadsgårdar endast uppfyller denna lägstanivå finns även en risk med att ”checka av” att lekyta finns. Hur kan det framöver undvikas att ytan landar på en lägstanivå? Och att gårdarna med detta riskerar att bli allt mindre? Som forskningen säger (Minoura 2016;2019, Kristensson 2003;2007) kan inte ytan på gårdar ersättas av andra kvaliteter. I riktlinjerna tas även upp en mängd kvaliteter som är viktiga för skapandet av kvalitativa värden för en bostadsgård, dessa regleras inte i detalj, varken i detaljplanen eller bygglovsgranskningen. Förhoppningen kan vila på samtalet om gården i planeringsprocessen, något som forskningen även lyft fram som viktigt i bygglovs- och planeringsprocessen. Både själva framtagandet i sig vittnar om detta sett till de citat som återfanns i dokumentet från möten i framtagandet av *Riktlinjer*

för bostadsgårdar: ”Sopor och cyklar ut, social samvaro in”, ”Våga lämna saker ute, tex leksaker, låta barn leka själva ute” och ”Hemkänsla (=tillhörighet)” (Malmö stad 2022). Det faktum att riktlinjerna blev antagna visar att det finns stöd för dem från politiskt håll och att de nu används i den pågående nutida planeringen talar för att de nya riktlinjerna kan utgöra ett viktigt underlag för samtal om gården. Riktlinjer och regelverk efterfrågas från flera olika håll i branschen (Minoura 2019; Kling 2017). Malmö stad har detta arbete pågående och det återstår att se hur/om detta blir ett avtryck som kan främja bostadsgården.

Programmerade gårdar

En annan aspekt som bland annat Folkesson et al. (2017) tar upp rörande andra nybyggda gårdar är sandlådor som endast ”pliktskyldigt” placerats ut, något som även förekom i de undersökta gårdarna (se del 2). Det talas om lek och rekreation i allt från PBL (2010:900), till kommunens styrdokument samt att det är något som informant 1 lyfter som det viktigaste som de granskar vid bygglovsgranskningen. Dock finns en problematik i att det inte endast går att placera ut en sandlåda i landskapet, eller exempelvis en pergola, de behöver genom gestaltning förankras och integreras på platsen och i dess rumslighet. Vid inventeringen av gårdarna visade sig gårdarna vara ”programmerade” i stort. Något som saknas på de undersökta gårdarna är möjligheten att fortsätta ta hand om gården och vidareutveckla den, något som Minoura (2016) lyfter som en viktig möjlighet. Dock finns en svårighet i detta som även Informant 1 är inne på när det gäller att exempelvis tillföra olika gränser i *efterhand* av en fastighetsägare. Nämligen att det som lämnas fritt att vidareutvecklas av de boende (alternativt fastighetsägaren) också innebär att förvaltningen i ett senare skede behöver ske via fastighetsägaren. Detta kan ses som såväl en möjlighet som en osäkerhetsfaktor.

Gården i planeringsprocessen – Kunskapen finns och även utmaningar för en effektiv implementering

En väsentlig faktor gällande gårdens förutsättningar handlar om att vissa saker kan ändras i efterhand, och vissa förutsättningar går inte att ändra. Husens placering och dimensioner går inte att ändra på dock kan exempelvis innehållet på ytor ändras på en gård. Då det går att tillföra nya kvaliteter i efterhand på gården men att ytan/storleken inte går att ändra gör det desto viktigare att få rätt på den från början. Detta styrker vikten av att bostadsgården samt kunskapen om landskap finns med redan i den tidiga planeringsprocessen. I den tidiga planeringen går det att påverka vissa faktorer av hur gården kan komma att bli men att detaljstyra på vilket sätt den exakta funktionen för hur lek och rekreation sedan utformas ligger utanför den formella planeringen. Här verkar vila en slags tillit till att övriga aktörer sett till senare skede i byggkedjan och ett hopp om att det förhoppningsvis blir en god gårdsmiljö i slutändan. Denna uppsats fokuserar inte på samarbete men jag menar att en viktig aspekt gällande planering troligen även rör *samarbete* mellan olika aktörer och att planera för gården genom hela processen från början till slut.

En samstämmighet om vad som behövs för gården – men avspeglar det sig hela vägen ut till de nybyggda gårdarna?

Vad som sker gällande gården i relation till sökanden av bygglov (byggherre/byggaktör och dess arkitekter) går till viss del att styra och påverka via detaljplaner och vid granskningen av bygglov men det är inget som går att gå att styra ned på detaljnivå i den formella planeringsprocessen i hur exakt gården sedan kommer att utformas. Som informant 1 (2024-11-11) säger kan de inte styra exakt om byggnadens sluten-/öppenhet eller vad arkitekten i detalj väljer att gestalta för funktion för lek och rekreation. Vad som sker hos sökanden (byggherren) kan även röra olika kompetens mellan olika projekt relaterat till dess storlek, (utifrån vad som framkom i intervju med informant 1) som i sin tur även är kopplat till den budget ett projekt har. Informant 1 (2024-11-11) menar att de hoppas att aktörerna vill att det ska bli bra. Uppföljningar/utvärdering av hur gårdarna är inget som görs idag, något som informanten ser som en brist. Minoura (2019) efterfrågar utvärdering och menar att uppföljning av gården inte behöver vara svårt eller ta mycket tid i anspråk. En möjlig effekt, resonerar jag, av att införa uppföljningar/utvärdering av hur gårdarna faktiskt blev, är att det skulle kunna fungera som en viktig återkoppling till planerna i den formella planeringen genom att få en tydlig feedback på det konkreta resultatet av hur deras planering blir i den faktiska fysiskt byggda miljön. Något som i sin tur möjligen skulle kunna påverka hur planering, kommunikation och samarbete har möjlighet att utvecklas och förbättras i planeringsprocessen framåt rörande gården.

Gårdens gränser – en utmaning och en möjlighet

Det går att finna en samstämmighet i forskningen (Minoura 2016; 2019, Kristensson 2003;2005;2007, med flera) och i kommunala dokument såsom Malmö stads översiktsplans tillägg *Arkitekturstaden Malmö* samt *Riktlinjer för bostadsgårdar* av gårdens behov och förutsättningar för att fungera väl. Vikten av gränser avspeglar sig inte lika tydligt på de undersökta gårdarna. Forskning samt de kommunala dokumenten talar för till exempel genomsiktliga och olåsta grindar, och häckar för att tydliggöra gränser. Det förekommer delvis i form av markbeläggning, trappor, nivåskillnader, ramper samt planteringar, men det finns flera exempel på mer odefinierade öppningar och gränser på gårdarna.

Nya utmaningar, som fanns på en av gårdarna, är postbox-skåp som placeras i anslutning till gårdar, det kan locka in personer och kan öka graden av att använda gården som en genväg. Något som kan minska känslan av tillhörighet och därmed användningen.

Det finns en utmaning i att bygga tätare och att samtidigt få in tillräckligt med solljus. Vikten av alternativa avgränsningar i stället för slutna byggnader kan bli alltmer viktiga. Design av häckar, låga olåsta genomsiktliga staket i nybyggda område, planteringar med mera som kan förtydliga gränser. Här kan finnas en utvecklings- eller förbättringspotential. Det fanns en avsaknad av tydliga exempel på detta på de undersökta gårdarna. Även det faktum att det i planbeskrivningsdokumenten till gårdarna fanns resonemang om att gaturummet

kunde komplettera den enskilda gården (Badskon 1 och 2) rimmar inte helt överens med det som står i forskningen samt i *Riktlinjer för bostadsgårdar*. Likaså att ett parkrum benämndes skulle komplettera gården (Sandformen 2), samt att insynen från gatan in till gården (Brönnestad 1 och 2) kan tolkas ha en högre prioritet före gårdens privathet. Även om gränser togs upp i några av planbeskrivningarna fanns det även en motsägelsefullhet i att beskriva att gården (Spiran 1) gynnas av öppningar med rörelse och livfullhet och samtidigt beskriva gården som ett skyddat rum som kommer att gynna såväl barn som vuxna. Enligt forskningen (Minoura 2016;2019, Jergeby 1996, Olsson et al 1997) ökar användningen och tillhörigheten av mer slutna eller tydligt definierade gårdar vad gäller gränser. Det ska återigen framhållas att de undersökta gårdarna planerades innan *Riktlinjer för bostadsgårdar* antogs. Informant 1 (2024-11-11) menar samtidigt att landskapsarkitekterna har haft kunskapen om gårdarna som finns i *Riktlinjer för bostadsgårdar* även innan dessa skapades och implementerades.

Efterfrågan av riktlinjer

En möjlighet relaterat till stycket ovan och som även leder en in på frågor om vad som hade behövts i vilken del i processen. Vad som kan behöva göras för att möjliggöra för fler kvaliteter och sociala värde såsom rekreation och lek på gården. Något som Kling (2017) efterfrågar är tydligare regelverk. Medan Minoura (2016;2019) är inne på vikten av att ha med gården genom hela planeringsprocessen från tidiga planeringen. Informant 1 menar att hon som planerare och landskapsarkitekt är med i rätt skeenden i processen, såsom upprättandet av detaljplan och vid granskning av bygglov. Möjligen kan det nya dokumentet *Riktlinjer för bostadsgårdar* var en del i ledet som kan vara med och förbättra gårdarna, och - sätta gården på agendan igen som Kling (2017) uttryckte det. Samtidigt vilar möjligen grunden till varför storleken och rymligheten på gårdarna haltar till viss del i problembakgrunden till denna studie, nämligen att staden förtätas alltmer varpå ytorna tenderar att krympa. Det finns utöver detta även en rad aktörer och intressenter på marknaden som tar vid efter den formella planeringen och även ekonomin är en faktor som påverkar.

Avslutningsvis

Praktiken, i detta fall Malmö stads planeringsprocess, kan anses teoretiskt veta vad forskningen säger om bostadsgårdar, det är en pågående process att i praktiken förankra forskningen i planeringen. I Malmö pågår ett förändringsarbete som - om det fungerar, skulle kunna höja statusen för bostadsgården och vad den behöver inrymma. Även det faktum att framtagandet av och innehållet i dokumentet *Riktlinjer för bostadsgårdar* är baserat på samtida forskning visar på att det finns en koppling där kommunens planeringsdokument är forskningsbaserade. Det arbetas även pågående med att implementera dessa kunskaper i Malmö stad.

Kvaliteten på gårdarna är övervägande hög, funktionerna för lek och rekreation finns dock i (för) liten omfattning och med viss begränsning av att flera aktiviteter ska kunna ske samtidigt. Detta avspeglar sig troligen i att kunskapen finns men att det är förutsättningarna gällande ytan och andra funktioner där det ligger en

utmaning i allt som ska rymmas på gården. Det hör i sin tur troligen samman med att staden ska byggas tätare och delvis med att varje projekt behöver nyttja byggnaderna till boende före funktioner såsom cykelparkering. Det ligger en utmaning i att lösa framför allt cykelparkering och även avfallshantering. Möjligen är det dessa ytor som behöver lösas på andra sätt. Gårdens yta bör inte minskas mer, snarare behöver den ökas eller åtminstone behålla minst den yta som de undersökta gårdarna i denna studie har, för att ha en rimlig chans/möjlighet att rymma de funktioner som forskning och även praktik visar och framhåller att en människovänlig bostadsgård ska inrymma. Detta kan dock krocka med andra behov som finns av att exempelvis maximera byggprojekten och använda denna yta för bostäder, vilket visar på att bostadsgården befinner sig i en komplex kontext. Det blir intressant att följa vad riktlinjerna ger för utslag framåt, och hur utvecklingen ser sig angående konkurrensen om stadens mark och omhändertagandet av gårdsytan framåt när gårdens grundläggande förutsättningar samt funktioner för lek och rekreation (förhoppningsvis) prioriteras högre i processen.

Det viktiga samtalet – att bostadsgården på agendan

Angående bostadsgårdens uppgång och fall, som Kling (2017) skriver, kan vi möjligen vara på väg mot ett uppsving igen? Hur kan vi undvika att det endast blir en designad gård som ska checka av en box av innehåll (pliktskyldig sandlåda) utan att den faktiskt verkligen innefattar en mänsklig skala och idé om hur gården kan finnas som en viktig del i vardagen för de boende som ser gården dagligen och som skulle kunna främja hälsa på flera sätt genom att rymma grönska och fungera som ett socialt utrymme.

Ur **ett större perspektiv** går det att resonera om att forskningen samt kommunerna vet vad som behövs för människovänliga välfungerande gårdar, utmaningen ligger i att det råder knappa markresurser när staden förtätas och problematik uppstår då det finns olika intresse om marken. Det finns samtidigt flera argument för att satsa på gröna och socialt trivsamma gårdar som kan bidra till hållbara stadsdelar, ur såväl ett hälsoperspektiv som i sig kan ge sociala och ekonomiska fördelar på sikt. Efter att ha corona-pandemin färskt i minnet, där vikten av bostadsnära miljön sattes på sin spets är även en ytterligare påminnelse om vikten av att värna den bostadsnära miljön.

Metoddiskussion

Valet att använda kvalitativ metod, där en forskningsöversikt från litteraturen kombineras med Malmö som exempel för undersökning av dokument, intervju och platsbesök, bedöms som ett lämpligt tillvägagångssätt för denna studie för att besvara frågeställningarna. Ett alternativ hade varit att använda en kvantitativ ansats, exempelvis genom att genomföra en enkätundersökning för att kartlägga de boendes upplevelser av gårdarna, något som dock skulle varit mer lämpligt på gårdar som inte är helt nybyggda eftersom de boende i flera fall precis flyttat dit. Det hade även rört sig om en annan typ av frågeställning.

När det gäller litteraturgenomgången utgjorde Eva Minouras forskning (2003; 2019) den primära källan, detta då hon dels beskriver gården i en svensk kontext, dels att hon anammar ett planeringsperspektiv i det tidigare skedet i planeringen vilket denna uppsats har mer fokus på snarare än den senare gestaltande delen. Valet av Malmö ses som rimligt exempel av en expanderande storstad, samt det faktum att de år 2022 implementerade ett nytt dokument som rör just riktlinjer för bostadsgårdar gör det desto mer relevant. Dokumenten som granskats anses även utgöra ett viktigt underlag till delen om den formella planeringen i praktiken. Valet att intervjua endast en person kan ses som en svaghet vid första anblick, samtidigt kan informanten ses som en god representant med erfarenhet över tio år och som arbetar såväl med detaljplaner som med granskning av bygglov relaterat till bostadsgården i Malmö, och som Kvale och Brinkmann (2014) skriver ”*Intervjua så många personer som behövs för att ta reda på vad du behöver veta.*” (Kvale & Brinkmann 2014:156).

Valet att inventera nybyggda gårdar hör samman med syftet att undersöka nutida planering i nybyggnadsprojekt varpå valet är tämligen givet att undersöka de senast anlagda gårdarna. Dock kan det med precis iordningställda gårdar medföra vissa aspekter som är värda att lyfta. Gården är nyplanterad och troligen nybesiktigad, det kan det finnas en svårighet att se hur växterna kommer se ut om ett antal år framåt. Likadant kan spår av slitage inte synas då gården i flera fall precis eller knappt har tagits i bruk. Även vad gäller skyltar, egna personliga tillägg kommer först att synas tydligare längre fram i tiden. Urvalet av gårdarna gjordes i samråd med min handledare samt tjänsteperson på kommunen. Antalet gårdar kan ses som en begränsning, samtidigt kan sex gårdar utspridda i olika delar i staden anses kunna ge ett representativt resultat, med tidsbegränsning till denna studie och att samtidigt kunna undersöka ett flertal aspekter. En begränsning i denna studie var avsaknaden av vissa riktvärden/sifferdata för några bostadsgårdar. Trots detta bedöms det inte ha påverkat resultatet, då fokus har legat på de sociala, rekreativa och hälsomässiga kvaliteterna snarare än på specifika sifferdata. Inventeringsmallen anses ha varit välgrundad och rimlig i sin utformning då den utvecklades i samarbete med handledare och baserades på forskning. Den fungerade som ett effektivt verktyg vid platsbesöken för att fånga de centrala aspekterna av bostadsgårdar i denna studie.

Framtida forskning

Denna studie har fokuserat på den formella planeringsprocessen, det vore viktigt att även undersöka gårdar utifrån de boendes perspektiv och upplevelser av dem. En annan intressant aspekt vore att följa temat på denna studie, som berör planeringsprocessen av bostadsgårdar i Malmö, och om några år framåt - när planeringsprocessen för bostadsgårdarna har resulterat i faktiska nybyggda gårdar som togs fram med de nya riktlinjerna i arbetsprocessen och undersöka den möjliga effekten av *Riktlinjer för bostadsgårdar*.

En annan möjlig studie kan vara att undersöka planeringskedjan rörande bostadsgården som inkluderar fler aktörer, såsom att inkludera även sökande av bygglov, till exempel byggherre och även gestaltande arkitekt som ritar gårdar med

flera. En annan intressant studie på temat bostadsgårdar vore att undersöka de gårdar som delas gemensamt med såväl boende som med förskolor.

Slutsatser

Det råder en samstämmig syn från såväl forskningen som i den formella planeringen i det studerade exemplet Malmö gällande gårdens behov av kvaliteter och funktioner vilket mestadels avspeglar sig på de nybyggda gårdarna. Studien visade att bostadsgårdar i nybyggnadsprojekt, i det studerade exemplet Malmö, generellt håller en hög nivå vad gäller kvaliteter på gården. Gårdarna är väl utformade, har väl utvecklad grönska samt att det återfinns en omsorg om materialval. Funktioner som behöver finnas på gården för att fungera som sociala, rekreativa och hälsofrämjande rum uppfylls mestadels men endast delvis. Det finns en begränsning rörande den upplevda rymligheten vilket påverkar möjligheten till att flera aktiviteter ska kunna pågå samtidigt, så kallad samnärvaro. Med mer generösa gårdar avseende ytan hade fler funktioner kunnat samsas, detta då trots att kvalitet är en viktig faktor för trivsamma gårdar kan kvantitet inte ersättas av kvalitet.

Då förutsättningarna för gården sätts redan i den tidiga planeringen, vad avser storleken och även gränssnittet, alltså gårdens fysiska förutsättningar utåt blir detta en mycket viktig del för gårdens kommande utformning. Gränssnittet utåt påverkar de boendes upplevelse av tillhörighet till gården och därmed användargraden. De studerade nybyggda gårdarna har i flera fall relativt breda öppningar, något som inte helt återspeglas utifrån hur eftersträvarsvärd utformning av gränser beskrivs i forskning och i styrdokumentet. Öppningarna är delvis tydliggjorda och avgränsade men kan i vissa fall bidra till att gården används som smitväg. Vilket i sin tur kan minska användningen av gården för de boende.

Att integrera bostadsgården tidigt i planeringsprocessen har visat sig vara viktigt för att säkerställa en funktionell och kvalitativ utemiljö. Genom Malmö stads införande av *Riktlinjer för bostadsgårdar* har det främjat en ökad dialog om gårdens roll i den formella planeringen. En central aspekt är att landskapsarkitekter eller andra med kompetens om utemiljö ska inkluderas genom hela planerings- och genomförandeprocessen, för att säkerställa möjligheterna till en välgrundad utformning, bland annat genom att bevaka den faktiska friytan liksom gårdens förutsättningar. Trots förekomsten av riktlinjer och forskningsbaserade rekommendationer om gårdsytans storlek är det i slutändan Plan- och bygglagens (PBL) övergripande krav på *tillräckligt stor friyta* som i praktiken blir avgörande för gårdens utformning och storlek.

Utöver detta spelar funktioner som lek och rekreation en viktig roll i planeringsprocessen, även om dessa sällan regleras i detalj, och en viktig aspekt ur detta hänseende är just att det finns fysiskt utrymme för en variation av miljöer på gården. Samtidigt framgår det att detaljerna kring dessa aspekter ofta ligger utanför den formella planeringen, vilket understryker vikten av ett helhetsperspektiv och flexibilitet i utformningen av gårdsmiljöer.

Referenser

Berglund, U. & Jergeby, U. (1998). *Stadsrum - människorum: att planera för livet mellan husen*. Stockholm: Byggforskningsrådet

Bengtsson A. (2003). *Utemiljöns betydelse för äldre och funktionshindrade – Kunskapssammanställning*. Statens folkhälsoinstitut

Bengtsson A. (2015) *From experiences of the outdoors to the design of healthcare environments*. Diss. Alnarp: Swedish University of Agricultural Sciences.

Bengtsson A., Oher N., Åshage A., Lavesson L. & Grahn P. (2018). *Evidensbaserad design av utemiljö i vårdsammanhand. En forskningssammanställning*. (Rapport 2018:7). Sveriges lantbruksuniversitet. https://pub.epsilon.slu.se/15686/11/bengtsson_a_et_al_181008.pdf%20 [2024-12-11]

Bengtsson, A., Åshage, A., Andersson, M., Dybkjær, E. & Grahn, P. (2024). Improving green space design based on health design theory and environmental psychology. In: Aguiar Borges, L., Rohrer, L., Nilsson, K. (Eds.), *Green and healthy Nordic cities : How to plan, design, and manage health-promoting urban green space*. Nordregio pp. 79–104. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1824218/FULLTEXT01.pdf> [2024-12-19]

Boverket (2016). Rätt tätt – En idéskrift om förtätning av städer och orter. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-avboverket/publikationer/2016/ratt-tatt/> [2025-01-13]

Boverket (2020). *Barnkonventionen i fysisk planering och stadsutveckling – Kartläggning och analys*. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2020/barnkonventionen-i-fysisk-planering-och-stadsutveckling.pdf> [2024-12-12]

Boverket (2021). *Så planeras Sverige*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/> [2024-11-29]

Boverket (2022). *Utformning av bostadsgårdar*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/metoder/fysiska-atgarder/bostadsgardar/> [2024-09-17]

Boverket (2024). *Byggprognos analys december 2024*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/bostadsmarknaden/byggprognos/december-2024/> [2024-12-30]

Börjesson Skölling E. & Ragnå L., (2019). *Blev det som planerat? – Uppföljning och utvärdering som kommunalt planeringsverktyg för att uppnå sociala aspekter i stadsbyggnadsprojekt*. SLU: Alnarp
https://stud.epsilon.slu.se/14756/7/borjesson_etal_190619.pdf [2024-12-17]

Deak Sjöman J. & Sjöman H. (2018) Träd i gestaltning – samspel med staden som ekosystem. I Sjöman H. & Slagstedt J. (red.) *Träd i urbana landskap*. Studentlitteratur. 421–501.

Denscombe M. (2017). *Forskningshandboken – För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur

Emmelin, M. & Kappelin, M. (2012). *Kan socialt kapital ”byggas in” i våra bostadsområden? Malmö: Kommission för ett socialt hållbart Malmö*
<https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1271896/FULLTEXT02.pdf> [2024-10-18]

Folkhälsomyndigheten (2023). Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa. Artikelnummer: 23068.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/v/var-livsmiljos-betydelse-for-en-god-och-jamlik-halsa/?pub=93308> [2024-09-26]

Folkhälsomyndigheten (2024). *Tillgång till vardagsnära natur är bra för folkhälsan*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/friluftsliv/tillgang-till-var dagsnara-natur-ar-bra-for-folkhalsan/> [2024-09-26]

Gehl J. (2003). *Livet mellem husene – Udeaktiviteter og udemiljøer*. 5. udg. København: Arkitektens forlag

Grahn, P. & Stigsdotter, U. (2003). Landscape planning and stress. *Urban Forestry and Urban Greening Volume 2 Issue (1)* p 1–18.

Grahn, P., Stoltz, J. & Bengtsson, A. (2024). Grönskan i den byggda miljön och dess hälsoaspekter. I Stigsdotter, C. (red.) *Den byggda formens betydelse. Kunskap från forskning*. Boverket, s. 112–125.
<https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2024/den-byggda-formens-betydelse---kunskap-fran-forskning.pdf> [2024-12-12]

Grundström K. & Lelévrier C. (2023). Imposing ‘Enclosed Communities’? Urban Gating of Large Housing Estates in Sweden and France. I *Land* 12(8).
<https://www.mdpi.com/2073-445X/12/8/1535> [2024-12-14]

Grundström Karin (2023). *Staden hägnas in allt mer*.
<https://mau.se/nyheter/staden-hagnas-in-allt-mer/> [2024-12-14]

Jergeby, U. (1996). *Offentlig miljö som arena och kuliss : att se, bli sedd och mötas på stadens offentliga och bostadsnära platser = [Public space as arena and scenery] : [to see, to be seen and to meet at public and neighbourhood places of the city]*. Diss. Uppsala universitet

Kling A. (2017). Bostadsgårdens uppgång och fall. I *Tidskriften Arkitektur*.
<https://arkitektur.se/kritik/essa/bostadsgardens-uppgang-och-fall/> [2024-10-23]

Kristensson, E. (2003). *Rymlighetens betydelse: En undersökning av rymlighet i bostadsgårdens kontext*. Diss. Lund: Lunds Tekniska Högskola

Kristensson, E. (2005). Rymlighetens betydelse för bostadsgården. *Gröna Fakta* 4/2005. SLU: Movium

Kristensson E. (2007) *Bostadsgården – vardagsrum, lekplats, mötesplats och utsikt*. Stockholm: Formas

Kvale, S. & Brinkmann S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Kärholm, M. (2004). *Arkitekturens Territorialitet: Till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum*. Diss. Lund: Lunds Tekniska Högskola

Larsvall, M. (1993). *Gård i stad: gårdens delar: samband och förändringar med exempel från Lund*. Diss. Lunds universitet

Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*. London: Routledge

Malmö stad (2018). *Arkitekturstaden Malmö*.
<https://malmo.se/Stadsutveckling/Sa-utvecklar-vi-staden/Arkitektur/Arkitekturstaden-Malmo.html> [2024-11-05]

Malmö stad (2022). *Riktlinjer för bostadsgårdar*.
<https://malmo.se/Stadsutveckling/Sa-utvecklar-vi-staden/Stadsplanering-och-bostader/Riktlinjer-for-bostadsgardar.html> [2024-09-17] ALT
<https://gis.malmo.se/portal/apps/storymaps/stories/80891926c5584cfc96794216f3d8b801>

Malmö stad (2023). *Översiktsplan för Malmö 2023*.
<https://gis.malmo.se/portal/apps/storymaps/collections/420a390c2f784fb19908746dfad5e97a?item=2> [2024-11-05]

Malmö stad (2024a). *Elinelund*.
<https://malmo.se/Stadsutveckling/Stadsutvecklingsomraden/Elinelund.html> [2024-11-15]

Malmö stad (2024b). *Hyllie*.
<https://malmo.se/Stadsutveckling/Stadsutvecklingsomraden/Hyllie.html> [2024-11-26]

Malmö stad (2024c). *Limhamn*.
<https://malmo.se/Stadsutveckling/Stadsutvecklingsomraden/Limhamn.html> [2024-11-15]

Malmö stad (2024d). *Sege park*.
<https://malmo.se/Stadsutveckling/Stadsutvecklingsomraden/Sege-Park.html> [2024-11-15]

Malmö stad (2024e). *Sorgenfri*.
<https://malmo.se/Stadsutveckling/Stadsutvecklingsomraden/Sorgenfri.html> [2024-11-15]

Malmö stadsbyggnadskontor (2014). Dp 4969 *Detaljplan för fastighet Limhamn 155504 m.fl, Elinelunds gård i Limhamn i Malmö*. https://geo.malmo.se/planvisaren-server/pdf/dp/DP4959_dok.pdf [2024-11-19]

Malmö stadsbyggnadskontor (2015a). Dp5303 *Detaljplan för nordvästra delen av kv Cementen i Limhamn*. https://geo.malmo.se/planvisaren-server/pdf/dp/DP5303_dok.pdf [2024-11-19]

Malmö stadsbyggnadskontor (2015b). Dp5392 *Detaljplan för kvarteret Spiran i Limhamn i Malmö*. https://geo.malmo.se/planvisaren-server/pdf/dp/DP5392_dok.pdf [2024-11-19]

Malmö stadsbyggnadskontor (2017a). Dp 5399. *Detaljplan för kvarteret Brännaren i Innerstaden i Malmö*. <https://geo.malmo.se/planvisaren/?plan=DP5399> [2024-12-20]

Malmö stadsbyggnadskontor (2017b) Dp5455 *Detaljplan för fastigheten Östra Sjukhuset 2 m.fl. (Sege Park) i Kirseberg i Malmö*. <https://malmo.se/Bo-och-leva/Bygga-och-bo/Detaljplaner/Om-detaljplaner/Begar-ut-en-detaljplan.html> [2024-12-17]

Malmö stadsbyggnadskontor (2019). Dp 5533. *Planbeskrivning. Detaljplan för området söder om kvarteret Badhuset i Hyllie i Malmö*. <https://malmo.se/Bo-och-leva/Bygga-och-bo/Detaljplaner/Om-detaljplaner/Begar-ut-en-detaljplan.html> [2024-12-20]

Minoura E. (2016). *Uncommon ground: Urban form and social territory*. Diss. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan, avhandling

Minoura E. (2019). *Bostadsgården. Territoriell arkitektur*. Lund: Studentlitteratur

Olsson, S., Cruse Sondén, G., Ohlander, M., (1997). *Det lilla grannskapet : gårdar, trapphus och socialt liv*. Göteborg: Centrum för byggnadskultur i västra Sverige

Plan och bygglag (2010:900). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan-och-bygglag-2010900_sfs-2010-900/#K1 [2024-10-18]

Sveriges televisions nyheter (2023). *Kampen om ytan – Så ska Malmö växa hållbart* <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/kampen-om-ytan-sa-ska-malmo-vaxa-hallbart> [2024-12-30]

SCB (2022). *Tätorter i Sverige*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/miljo/tatorter-i-sverige/> [2024-09-26]

Spacescape (2016). *Mäta stad*. https://www.spacescape.se/wp-content/uploads/2016/11/mata_stad_20161117.pdf [2024-11-11]

Ståhle, A. (2005). *Mer park i tätare stad*. Lic. Kungliga tekniska högskolan, Stockholm

UNDP (2024). *11 Hållbara städer och samhällen*. <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2024-09-26]

Åkerlund U., Folkesson J., Högborg A-S., et al. (2017). Vi hade förväntat oss bättre gårdar i Vallastaden. I *Arkitekten*. Sveriges Arkitekters bransch- och medlemstidning. <https://arkitekten.se/debatt/vi-hade-forvantat-oss-battre-gardar-vallastaden/> [2024-10-23]

Bilagor

Bilaga 1: Intervjumall

Intervjumall

Namn:

Yrkesroll och utbildning:

Datum och plats:

Medgivande att delta i studien med namn och titel: JA/NEJ

Medgivande att spela in intervjun (ljudupptagning): JA/NEJ

Frågor

På vilket sätt är du med i arbetet med bostadsgårdar? (Hur arbetar du med *Riktlinjer för bostadsgårdar* om kommer in på det)

När i planeringsfasen kommer du in i bilden? Kommer du in i "rätt" fas i arbetet anser du? Vad är bakgrunden till att ni som landskapsarkitekter granskar bygglov?

Kan du beskriva processgången för hur en bostadsgård blir till – till dess att den står färdig? Hur fungerar det? Hur ser processen ut?

EHur är din syn på planeringen av bostadsgårdar från vision, genomförande till det faktiska fysiska utfallet när den står färdig? (Finns visionen med hela vägen)?

Skiljer sig processerna åt mellan olika projekt eller är de lika varandra? Vad är skillnaden?

Vilka aktörer samarbetar du med i samband med planering av bostadsgårdar?

Hur ser du på ert arbete innan respektive efter att *Riktlinjer för bostadsgårdar* införts? Hur fungerade det innan RFB? Stött på problem?

Hur ser gehöret ut för riktlinjerna? Kan du ge något konkret exempel då de har haft en inverkan på en bostadsgård/planering av bostadsgård? Får ni igenom mer nu med riktlinjerna?

Vilka faktorer ser du som viktigast att ta hänsyn till när det kommer till planeringen av nya bostadsgårdar? (Exempel kan vara: vad säger forskningen, yta, rymlighet, samnärvaro, många praktiska funktioner, för liten-för stor, grönska...)

Är det något i processen som du önskar hade sett ut på ett annat sätt? Finns det någon speciell utmaning relaterat till bostadsgårdar?

Är de faktiska måtten till hjälp? Är det något mått avseende ytan ni fokuserar mer på?

Hur är din syn på privata uteplatser på de mindre gårdarna?

Saknas det något i riktlinjerna? Hur tror du det kommer att fungera över tid?

Har du stött på någon annan kommun som arbetar med riktlinjer för bostadsgårdar?

Har ni någon uppföljning/utvärdering av nybyggda bostadsgårdar? (Tittar ni på plats när gården är färdigställd)

Är det någon mer du tycker att jag borde prata med?

Bilaga 2: Inventeringsmall

Inventeringsmall för platsanalys av nybyggda bostadsgårdar

Fastighetsbeteckning och stadsdel:

Datum, tid och väderförhållande:

Underbyggd gård: JA/NEJ

Rymlighet

Yta/rymlighet/storlek

Antal våningar:

Öppningar och ljusinsläpp: Vad möts av om ”snurrar” 360 grader runt i mitten på gården i ögonhöjd? Är gården öppen eller sluten? Beskriv

byggnadens/byggnadernas placering och förhållande till gården, hur ser passager och öppningar ut? Hur nås gården?

Känsla av att gården är trång? Om gården är större – upplevs den som anonym?

Hur rymligt bedöms gården som helhet? Skala 0 --1 --2--3--4--5--6--7--8--9-- 10

Beskrivning/kommentar:

Tillhörighet

Entréer och stråk

Finns det offentliga gångstråk genom gården? Finns det mindre smitgångar över gården?

Finns sammanhängande ytor som inte delas upp av stigar.

Finns det entréer som är offentliga in mot gården?

Upplevs gården som att den tillhör och prioriteras för de boende?

Beskrivning/kommentar

Gränser, privat – offentlig

Finns det tydliga gränser? Är det tydligt vad som är privat/offentlig yta - inne/ute på gården? Dvs är det tydligt hur gården ska användas – är den till för de boende eller för allmänheten?

Finns det en tydlighet vid övergångar av fastighetsgränser, ex häckar, plank, nivåskillnader?

Beskrivning/kommentar:

Privata uteplatser

Upptas gårdsytan av privata uteplatser? Om ja:

Är de tydligt avgränsade? Storlek på de privata uteplatserna? Är de avskärmade från varandra? Hur upplevs de privata uteplatserna i relation till resten av gården? Tecken på att uteplatserna används (är de tomma, möblerade, används till förvaring)?

Återfinns en visuell kontakt mellan inne och ute, utan att det blir en känsla av att vara bevakad av de bostäder som är belägna på bottenplan?

Beskrivning/kommentar:

Allmänning

Vetter gården mot en allmänning? Om ja:

Om gården vetter mot en allmänning – har de boende satt ut egna staket, häckar etc? Finns det möjlighet för de boende att göra det?

Om gården vetter mot en allmänning – finns privata ägodelar utplacerade? Är de till för alla såsom fotbollsmål eller är de mer av personlig karaktär såsom ex. pallkragar?

Beskrivning/kommentar:

Kvaliteter

Växtlighet/en grön plats

Återfinns följande? Ja/Nej

Planteringsbäddar för större träd och buskar: _____
Tillräckligt med solljus för växter? _____
Finns sammanhängande vegetationsytor som inte delas upp av stigar? _____
Utgör grönskan en central del av gården? _____

Beskriv växtligheten generellt såsom variation av växtlighet. Växtlighet motsvarande trädgårdskaraktär? Bärbuskar, blommande sorter, fruktträd. Växtlighet som ger värden olika årstider/säsong? Visuellt mångfald, skikt. Andel perenner?

Beskrivning/kommentar:

Hur ser förhållandet ut mellan gräs och vegetation vs hårdgjort såsom asfalt och stenbeläggning

Beskrivning/kommentar:

Återfinns gröna tak? (sedum/äng?) Gröna väggar? Grönska kombinerat med komplementfunktioner såsom cykelmöbler, förråd etc? Om ja, beskriv dessa

Beskrivning/kommentar:

Skötsel och slitage

Hur är skötselnivån på gården nu? Välskött?

Bedöms gården ha potential att fortsatt hålla en bra skötselnivå framåt?

(Gestaltningen i helhet och robusthet i vegetationsval, material etc).

Slitage, kvalitet över tid.

Beskrivning/kommentar:

Naturkontakt inifrån och ut perspektivet

Intryck inifrån bostäderna och ut mot gården. Utblickar mot gården, återfinns utsikt som möjliggör "kontakt" med grönskan/naturen?

Beskrivning/kommentar:

Kontakt med utemiljön

Gårdsutrymmet bidrar med låg, medel eller hög kvalitet utifrån zon 1, 2 3 (och 4).

Zon 1 (utblick genom fönster) Låg: ☐ Medel: ☐ Hög: ☐

Zon 2 (övergångsmiljö mellan inne/ute, balkonger & uteplatser) Låg: ☐ Medel: ☐
Hög: ☐

Zon 3 (beskrivning välbefinnande/hälsa gården) Låg: ☐ Medel: ☐ Hög: ☐

Zon 4 (utblick från zon 1,2 eller 3 mot park, vatten, skog)): Låg: ☐ Medel: ☐
Hög: ☐

Arkitektoniska kvaliteter

Subjektiv bedömning. Beskriv gårdens gestaltning. Återfinns en gestaltning med omsorg om detaljer och kvaliteter? Finns det en helhet med andra material?
Beskriv och kommentera.

Beskrivning/kommentar:

Rumsliga kvaliteter och överblickbarhet

Är gården väl avvägd gällande rumslighet och balans mellan bebyggelse, friytor, vegetationsvolym och andra rumsbildande element. Går det att navigera sig tydligt i de olika rumsssekvenserna? Är gården överblickbar med hänsyn till känsla av kontroll/trygghet?

Beskrivning/kommentar:

Lokalklimat

Vindutsatthet

Ljus och sol (totalt för gården/för sittplatser t.ex.

Doft (här eller bland växter?)

Upplevd ljudnivå? Mäts genom att stå mitt på gården tyst i 1 minut. (Ljudbild, fasad).

Går det att prata och vistas på gården utan att närmsta granne ser dig och hör vad som sägs?

Vattenkontakt?

Beskrivning/kommentar:

Användning vardagsfunktioner/Vardagsrum

Mötesplats/Samnärvaro

Finns det möjlighet till flera olika sorters aktiviteter på gården? Kan de pågå samtidigt. Utrymme för enskilda respektive gemensamma aktiviteter? Finns kommunikationsytor? Hur är de utformade? Är de väl utformade? Finns det träffpunkter på gården? Ex grillplats, mötesplats under tak, bänkar och bord, odling, grillplats, möjlighet att sola, umgås.

Beskrivning/kommentar:

Sittplatser

Finns det fler än en sittplats? Ange antal bord. Finns det sittplatser på flera olika ställen? I olika lägen såsom sol/skugga. Är sittplatserna nära fasad/fönster/privata uteplatser?

Beskrivning/kommentar:

Odling

Finns det möjlighet till odling på gården? Ja ☐ Nej ☐

Om ja beskriv tecken: Finns det en tanke i utformningen där de boende själva ska kunna utveckla gården? Finns t.ex. möjligheter för boende att påverka sin miljö genom skötsel (ex plantera eget på uteplatser, odling, m.m.).

Beskrivning/kommentar:

Personliga tillägg

Återfinns spår av kvarlämnade personliga tillägg? Om ja, vilka: såsom leksaker, grill, odlingstillbehör etc.

Lämnas leksaker i sandlådan eller andra personliga tillhörigheter på gården?

Beskrivning/kommentar:

Lekmiljö

Finns lekmöjlighet för barn i olika åldrar? Inspirerande lekmiljö?

Olika sorters lek-utrustning? Kan lekmiljö utgöra samlingsplats även för föräldrar? Ex sandlåda. Hur mycket lekyta blir kvar när räknar bort gångar, privata uteplatser, rabatter etc.

Beskrivning/kommentar:

Tillgänglighet

Beskrivning/kommentar: